



**T.C.**

**KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**EZİDİLERİN ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİ: BATMAN UĞURCA KÖYÜ  
ÖRNEĞİ**

**Sosyoloji Ana Bilim Dalı**

**Yüksek Lisans Tezi**

**Danışman**

**Dr. Öğr. Üyesi: Fatih KAHRAMAN**

**KARAMAN – 2019**



## TEZ ONAY SAYFASI FORMU

|                  |            |
|------------------|------------|
| Doküman No       | FR-285     |
| İlk Yayın Tarihi | 05.02.2018 |
| Revizyon Tarihi  |            |
| Revizyon No      | 00         |
| Sayfa No         | 1/1        |

### EZİDİLERİN ZORUNLU GÖÇ DENEYİMİ: BATMAN UĞURCA KÖYÜ ÖRNEĞİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 17.04.2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Fatih KAHRAMAN

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÇAKIR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Cihad ÖZSÖZ

İmzası

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28.03.2019 tarihli ve 14/203 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL



Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

## ÖNSÖZ

DAEŞ örgütünün saldırılarına maruz kalarak göç etmek zorunda kalan ve sorunlar ile baş etmeye çalışırken, bana içtenlikle kapılarını açarak zamanlarını ayıran, misafirperverliklerini esirgemeyen Batman Uğurca Köyü’ndeki Ezidilere teşekkür ederim.

Bu çalışmanın tüm sürecinde birikim ve deneyimiyle yanımda olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Fatih Kahraman’a göstermiş olduğu sabır ve çalışmanın her aşamasındaki emeklerinden ötürü teşekkür ederim.

Çalışmaya katkıları ve desteklerinden ötürü Dr. Öğretim Üyesi Cihad Özsöz, Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Çakır ve Dr. Öğretim Üyesi Erdinç Kineşçi’ye teşekkür ederim.

Çalışmanın tüm süreci boyunca fikirlerini ve desteğini benden esirgemeyen, Hakan Yalçın ve Ferat Aksakallı’ya ve çalışmaya katkılarından ötürü Ahmet Usanmaz’a teşekkür ederim.

## ÖZET

Tarih boyunca toplumlar etnik, dini, kültürel vb. nedenlerden dolayı ötekiler yaratmıştır. Farklı zamanlarda ve nedenlerden ötürü ötekileştirilen devamında ‘Günah Keçisi’ olarak görülen gruplar arasında Ezidileri göstermek yanlış olmayacaktır. Özellikle 2014 yılından itibaren, Ezidilere yönelik DAESH saldırılarıyla beraber binlerce Ezidi öldürülmüş binlercesi de göç etmek zorunda kalmıştır. Travmalar ile hayata tutunmaya çalışan Ezidi halkı, göç ettikleri yerlerde de çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu çalışmada, DAESH saldırıları sonucu, Türkiye’nin Batman Uğurca Köyü’ne zorunlu göç eden Ezidilerin göç öncesi, göç süreci ve sonrasında karşılaştıkları sorunlar ile devamında başvurdukları yaşam stratejilerine odaklanılmıştır. Göç sonrası dönemde görüşme yapılan Ezidilerin toplumsal ve kültürel yapılarında ortaya çıkan değişikliklerin neler olduğu, çalışmanın odaklandığı diğer konular arasındadır. Bu doğrultuda Batman’ın Uğurca Köyü’ne zorunlu göç eden 13 erkek 10 kadın olmak üzere 23 Ezidi mülteci ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Elde edilen veriler ise kategorik içerik analiz tekniği ile yorumlanmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Ezidi, Öteki, Günah Keçisi, Göç, Zorunlu Göç, Mülteci

## **ABSTRACT**

Throughout history, societies, due to ethnic, religious, cultural and other reasons, have created the others. It will not be wrong to show the Yazidi among the groups considered scapegoat groups at different times and for different reasons. Since 2014 thousands of Yazidis have been killed and thousands forced to emigrate. The Yazidi people, who tried to cling to life with trauma, faced various problems in the places where they immigrated. This study has focused on the results of the forced migration of the Yazidi through DAES attacks, the problems before migration, after migration and the problems they face after migration and the life strategies they apply. The changes in the social and cultural structures of the Yazidi who were questioned in the post-immigration period are among the other topics on which the study focuses. In this context, in-depth interviews were conducted with 23 Yazidi refugees who were forced to emigrate to the town of Uğurca in Batman, of whom 13 were male and 10 female. The data obtained were interpreted by a categorical content analysis technique.

**Keywords:** Yazidi, Others, Scapegoat, Migration, Forced Migration, Refugee

## **İÇİNDEKİLER**

|                   |     |
|-------------------|-----|
| ÖNSÖZ.....        | i   |
| ÖZET.....         | ii  |
| ABSTRACT .....    | iii |
| KISALTMALAR ..... | ix  |
| TABLolar.....     | x   |
| GİRİŞ.....        | 1   |

## **BİRİNCİ BÖLÜM**

### **ARAŞTIRMA TASARIMI**

|                                                                  |   |
|------------------------------------------------------------------|---|
| 1.1. Araştırmanın Konusu .....                                   | 3 |
| 1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi .....                           | 4 |
| 1.3. Araştırma Yöntem ve Tekniği .....                           | 5 |
| 1.3.1. Araştırmanın Ana ve Alt Problemleri .....                 | 5 |
| 1.3.2. Araştırmanın Örneklemi.....                               | 5 |
| 1.3.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Zorlukları .....           | 6 |
| 1.3.4. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi..... | 8 |

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **KİMLİK, ETNİK KİMLİK, ÖTEKİ VE GÜNAH KEÇİSİ KAVRAMLARINI**

#### **EZİDİLER ÜZERİNDEN OKUMAK**

|                                                                   |    |
|-------------------------------------------------------------------|----|
| 2.1. Kimlik ve Etnik Kimlik Çerçevesine Kavramsal Bir Giriş ..... | 10 |
| 2.2. “Öteki” Kavramını Ezidiler Üzerinden Okumak.....             | 15 |

|                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------|----|
| 2.3. Günah Keçisi Kavramını Ezidiler Üzerinden Okumak ..... | 22 |
|-------------------------------------------------------------|----|

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

|                                                                    |    |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| 3.1. Göç Kavramı.....                                              | 27 |
| 3.2. Göç Türleri.....                                              | 29 |
| 3.2.1. Uzaklık Unsuru olarak İç Göç ve Dış (Uluslararası) Göç..... | 31 |
| 3.2.2. Göçü Tetikleyen Unsur Olarak Gönüllü ve Zorunlu Göç .....   | 36 |
| 3.2.3. Yasal Statü Bakımından Düzenli ve Düzensiz Göç .....        | 44 |
| 3.2.4. Göç Edenin Niteliği Açısından Beyin Göçü .....              | 49 |
| 3.3. Göç Kuramları .....                                           | 53 |
| 3.3.1. Ravenstein Göç Kanunları .....                              | 56 |
| 3.3.2. Petersen'in Göç Tipleri .....                               | 59 |
| 3.3.3. İtme Çekme Kuramı .....                                     | 60 |
| 3.3.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı.....                | 62 |
| 3.3.5. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı .....                 | 64 |
| 3.3.6. Göç Sistemleri Kuramı.....                                  | 68 |
| 3.3.7. Yeni Ekonomi Kuramı .....                                   | 70 |
| 3.3.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı.....                    | 72 |
| 3.3.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....                               | 73 |
| 3.4. Uluslararası Göç Literatüründe Etnisite Ve Ayrımcılık .....   | 73 |

## **DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**

### **EZİDİLİK**

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.1. Ezidi Adı .....                                                    | 82  |
| 4.2. Ezidilerde Yaratılış ve Tufan İnancı .....                         | 85  |
| 4.3. Şeyh Adi Bin Musafir .....                                         | 86  |
| 4. 4. Tanrı ve Melek Tavus İnancı .....                                 | 89  |
| 4.5. Kutsal Kitaplar .....                                              | 91  |
| 4.5.1. Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş .....                              | 92  |
| 4.6. Ezidilerde Toplumsal Yaşayış Biçimleri (Örf-Gelenek-Görenek) ..... | 92  |
| 4.6.1. Ahiret Kardeşi .....                                             | 92  |
| 4.6.2. Vaftiz Ritüeli .....                                             | 93  |
| 4.6.3. Sünnet Ve Kirvelik .....                                         | 93  |
| 4.6.4. Miras .....                                                      | 94  |
| 4.6.5. Evlilik Ritüeli .....                                            | 95  |
| 4.6.6. Ölüm Ritüeli .....                                               | 97  |
| 4.6.7. Ezidi Bayramları .....                                           | 98  |
| 4.6.8. Ezidilerde Sosyal Yapı (Kast Sistemi) .....                      | 102 |
| 4.7. Ezidî Toplumunun İbadetleri ve İnaniş Biçimleri .....              | 108 |
| 4.7.1. Namaz .....                                                      | 108 |



|                                                       |     |
|-------------------------------------------------------|-----|
| 4.7.2. Zekat.....                                     | 109 |
| 4.7.3. Oruç.....                                      | 110 |
| 4.7.4. Hac .....                                      | 111 |
| 4.7.5. Seçilmişlik İnancı.....                        | 112 |
| 4.7.6. Tenasüh (Reenkarnasyon) İnancı .....           | 113 |
| 4.8. Şeytan Söylemi .....                             | 114 |
| 4.9. Ezidilerin Tarihçesi Ve Yaşanan Katliamlar ..... | 116 |
| 4.10. DAESH ve Ezidi Göçleri.....                     | 119 |

## **BEŞİNCİ BÖLÜM**

### **EZİDİLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER SONUCU ARAŞTIRMA**

#### **BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

|                                                                       |     |
|-----------------------------------------------------------------------|-----|
| 5.1. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Sosyo- Demografik Özellikleri ..... | 126 |
| 5.1.1. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Cinsiyet ve Yaş Durumu .....      | 127 |
| 5.1.2. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Hane ve Kişi Sayısı .....         | 128 |
| 5.1.3. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Eğitim Durumları .....            | 129 |
| 5.1.4. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Meslek ve İstihdam Durumu .....   | 131 |
| 5.2. Mekansal Özellikler ve Ortaya Çıkan Güçlükler.....               | 132 |
| 5.3. Uğurca Köyü'ne yapılan Yardımlar .....                           | 133 |
| 5.4. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi.....                        | 134 |
| 5.4.1. Görüşmelerdeki Metaforik İfadeler.....                         | 136 |
| 5.4.2. Görüşmelerdeki Metaforik İfadelerin Değerlendirilmesi.....     | 153 |

|                                                |            |
|------------------------------------------------|------------|
| <b>SONUÇ .....</b>                             | <b>159</b> |
| <b>KAYNAKÇA.....</b>                           | <b>163</b> |
| EK:1. Uğurca Köyü Kamp alanından Resimler..... | 176        |
| EK:2. Mardin Midyat Ezidi Evi.....             | 186        |
| EK:3. Görüşme Formu.....                       | 191        |
| EK:4. Gözlem Formu.....                        | 195        |

## **KISALTMALAR**

**ABD:** Amerika Birleşik Devletleri

**AFAD:** Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

**BM:** Birleşmiş Milletler

**BMMYK:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

**DAEŞ:** Devlet’ül Irak ve’s Şam

**DPT:** Devlet Planlama Teşkilatı

**IMPR:** Ortadoğu Barış Araştırma Merkezi

**IOM:** Uluslararası Göç Örgütü

**IRCC:** Göçmenlik, Mültecilik ve Vatandaşlık Kanadası

**LGBT:** Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel veya Travesti

**OECD:** Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

**PKK:** Kürdistan İşçi Partisi

**TÜBİTAK:** Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu,

**UNHCR:** Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

**UNICEF:** Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

## **TABLÖLAR**

|                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Tablo 1:</b> Göç Türlerinin Sınıflandırılması.....                                   | 31  |
| <b>Tablo 2:</b> Yasadışı Göçün Biçimleri.....                                           | 47  |
| <b>Tablo 3:</b> Türkiye’de Beyin Göçünün Nedenleri.....                                 | 52  |
| <b>Tablo 4:</b> Göç Kuramları.....                                                      | 55  |
| <b>Tablo 5:</b> Ezidi Toplumunda Sosyal Yapı.....                                       | 103 |
| <b>Tablo 6:</b> Uğurca Köyü’nde Görüşülen Ezidilerin Sosyo- Demografik Özellikleri..... | 126 |
| <b>Tablo 7:</b> Görüşülen Ezidi Mültecilerin Cinsiyet Dağılımı.....                     | 128 |
| <b>Tablo 8:</b> Uğurca Köyü’ndeki Ezidi Hane ve Kişi Sayısı.....                        | 128 |
| <b>Tablo 9:</b> Katılımcıların Eğitim Durumu.....                                       | 129 |
| <b>Tablo 10:</b> Göç Öncesi Katılımcıların Mesleği.....                                 | 131 |

## GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde ötekileştirme kavramına, toplumlar içerisindeki farklı grupların sahip olduğu etnik, dini, kültürel vb. özellikler nedeniyle çok defa tanık olunmuştur. Bu ayrılıkların bel kemiğini oluşturan dini, etnik, kültürel vb. ötekileştirmelerin içerisinde karşımıza Ezidi toplumu da çıkmaktadır. Geçmişte farklı toplumlar tarafından ötekileştirilen Ezidiler, kapalı bir toplum olarak yaşamışlardır. Bu durum Ezidi toplumu hakkında net bilgilere ulaşmayı engellemiş ve Ezidilere ilişkin bakışın dayanıksız duyum üzerinden inşa edilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle diğer toplulukların çeşitli benzetmelerden ileri gelen önyargılarına maruz kalmışlardır. Bunlardan en kötüsü de Ezidilerin “Şeytana Tapanlar” olarak tanımlanmaları olmuştur. Bu durum Goffman’ın (2014: 31) fiziksel çağrışımlarla tanımladığı ırk, ulus ve din gibi etnolojik olarak ifade ettiği damgalardan olan ve soy ile aktararak bir ailenin bütün üyelerine bulaşan damga kavramını çağrıştırmaktadır. Çeşitli damgalamalara da maruz kalan Ezidiler, zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmışlardır.

Son zamanlarda ise Ezidi göçlerinin nedeni DAESH örgütünün yapmış olduğu katliamlardan kaynaklanmaktadır. Irak, Türkiye ve Suriye sınırındaki dağlık Sincar bölgesinde yaşayan Ezidiler 3 Ağustos 2014 tarihinden itibaren DAESH’in katliamlarına maruz kalmışlardır. Çok sayıda Ezidi bu katliamlar sırasında hayatını kaybetmiş, binlerce Ezidi katliam ve tecavüzlerden kaçmak için dağlara sığınmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle DAESH katliamı, Ezidilerin uğradıkları sayısız katliamlardan farklıdır. Bunun nedeni, Ezidilerin ilk defa bu yoğunlukta öldürücü silahlarla karşı karşıya kalmış olmaları, bu modern silahlar karşısında savunmasız kalarak toplu ölüm ile yüzleşmeleri ve evlerini terk ederek göç etmek zorunda kalmalarıdır (Şengül, 2015: 7). Ezidi göçlerinin yönüne bakıldığında Avrupa ülkeleriyle birlikte Türkiye’nin öne çıktığı görülmektedir.

Bu çalışmada Batman ilinin Uğurca Köyü'ne göç eden Ezidi mülteciler ile birebir mülakatlar yapılarak, deneyimlemek zorunda kaldıkları zorunlu göç ve ortaya çıkardığı problemler araştırılmıştır. Bu doğrultuda bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmanın tasarımından bahsedilmiştir. Çalışma tasarımında araştırmanın konusu, amacı ve önemi, araştırmanın problemi, araştırmanın zorlukları ve veri toplama yöntemine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, çalışmanın temeli olan kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Burada *öteki*, *günah keçisi*, *kimlik* ve *etnik kimlik* kavramlarına değinilmiş ve bu kavramlar Ezidiler üzerinden yorumlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde *göç*, *göç çeşitleri*, *göç kuramları*, *etnisite* ve *ayrıcılıktan* bahsedilmiştir. *Göç*, *göç çeşitleri*, *göç kuramları*, *etnisite* ve *ayrıcılık* ekseninde Ezidilerin zorunlu göçü irdelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde Ezidiler hakkında temel bilgilere yer verilerek, Ezidi göçlerinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda Ezidilik, Ezidilerin toplumsal yaşayış biçimleri, Ezidi toplumunun ibadetleri ve inanış biçimleri, Şeytan söylemi, Ezidiliğin tarihçesi ve DAESH saldırıları nedeniyle göç etmek zorunda kalan Ezidi göçlerine değinilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde araştırma bulgularının değerlendirilmesine yer verilmiştir. DAESH saldırıları sonucu göç etmek zorunda kalarak Batman'ın Uğurca Köyü'ne gelen ve görüşmeye katılan 23 Ezidi mülteci ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen bulgular kategorik içerik analizi ile yorumlanmıştır. İçerik analizinde elde edilen veriler ise “*Ezidilik ve Zorunlu Göç*” çerçevesinde tablolar oluşturularak metaforlar şeklinde analiz edilmiştir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ARAŞTIRMA TASARIMI

#### 1.1. Araştırmanın Konusu

Geçmişten beri farklı dini ve etnik kimliklerin bir arada yaşadığı Ortadoğu coğrafyasında, çatışmalar ve savaşlar sürekli gerçekleşmiştir. Bu çatışma ve savaşlardan en fazla etkilenen ise kolayca hedef tahtasına yerleştirilen savunmasız siviller olmuştur. Sivillere yönelik gerçekleşen saldırılar, birçok sivilin ölmesine, geriye kalanların da kitlesel olarak zorunlu göç etmesine sebep olmuştur. Yakın zamanda, Suriye’de patlak vererek Irak bölgesini de içine alacak biçimde genişleyen iç savaş ile birlikte, 2013 tarihi itibarıyla bu bölgelerde DAESH faaliyetleri de etkin olmuştur (Açar, 2018: 1). DAESH saldırıları nedeniyle binlerce Ezidi baskı ve zulümden kaçıp güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. DAESH faaliyetleri sonucu Türkiye’ye sığınan Ezidiler ise kamplarda, yaşam mücadelesi vermektedir.

Bu doğrultuda çalışma Batman Uğurca Köyü’ne zorunlu göç eden Ezidilerin göç öncesi, göç süreci ve sonrasında karşılaştıkları sorunlar ile devamında başvurdıkları yaşam stratejilerine odaklanmıştır. Yardımların yetersizliği, eğitim sürecinden mahrum kalmaları, istihdam alanında yaşadıkları sorunlar Ezidi mültecilerin gündelik yaşam pratiklerini daha fazla zorlaştıran etmenler olmuştur. Ayrıca Ezidilerin bir kısmı daha iyi bir hayat için Avrupa ülkelerine göç ederken, bir kısmı ise Irak’a dönmek zorunda kalmıştır. Geriye kalanlar ise daha çok geçici işlerde (inşaat, tarla vb.) çalışmışlardır. Eğitim imkanından yararlanamayan Ezidi çocukların ve köyde yapacak aktiviteleri olmayan diğer Ezidi mültecilerin yaşam sahası ise köy alanı ile sınırlı kalmıştır.

Göç sonrası dönemde görüşme yapılan Ezidilerin toplumsal ve kültürel yapılarında ortaya çıkan değişikliklerin neler olduğu, göç sonrası ötekiliği devam ettiren veya yeniden üreten dinamiklerin tespit edilmesi çalışmanın diğer odak noktalarındandır.

## **1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi**

Türkiye'ye zorunlu olarak göç eden mülteci/sığınmacılarla ilgili özellikle Suriyelilerle ilgili akademik çalışmalara ilgi fazlayken Türkiye'ye göç eden Ezidi mülteciler hakkında akademik çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Ezidiler hakkında yapılan diğer çalışmalara baktığımızda ise genel olarak Ezidiliğin kökenleri, inanç biçimleri ve Ezidiliğin tarihçesi şeklinde daha çok Ezidi tarihine odaklanan çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışma özgün bir çalışma olmakla birlikte, Ezidi toplumu hakkında yapılan diğer çalışmalardan farklıdır. DAESH saldırıları nedeniyle Batman Uğurca Köyü'ne göç etmek zorunda kalan Ezidilerin göç, göç öncesi ve göç sonrası süreçlerini ele alıp inceleyen bir çalışma olduğu için de önem arz etmektedir.

Ezidilerin tarihine baktığımızda bu grubun sürekli olarak saldırılara uğradıkları ve zorunlu olarak göç etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Yıllarca önyargılara hedef olan ve bu doğrultuda dışlanmanın farklı boyutlarını deneyimleyen Ezidi halkının neden ötekileştirilip, göç etmek zorunda kaldıklarını araştırmak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca Batman Uğurca Köyü'ne zorunlu göç eden Ezidilerin göç sonrası ötekileştirilmelerini devam ettiren veya yeniden üreten dinamiklerin olup olmadığını tespit etmek çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.



### **1.3.Araştırma Yöntem ve Tekniği**

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın ana ve alt problemleri, araştırmanın kısıtlılıkları ve zorlukları, araştırmanın örneklem seçimi, araştırmanın veri toplama tekniği ve analizi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

#### **1.3.1. Araştırmanın Ana ve Alt Problemleri**

**Ana Problem:** Ezidi mültecilerin, zorunlu göç sonucunda geldikleri Batman Uğurca Köyü'nde yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 1:** Ezidi mültecilerin, sağlık alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 2:** Ezidi çocuk ve genç mültecilerin eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 3:** Ezidi mültecilerin formel destek mekanizmalarına ulaşma konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 4:** Ezidi mültecilerin barınma alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 5:** Ezidi mültecilerin istihdam alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 6:** Ezidi mültecilerin toplumsal entegrasyon konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?

**Alt Problem 7:** Yerel halk açısından Ezidi mültecilerin toplumsal kabulünü kolaylaştıran etkenler nelerdir?

#### **1.3.2. Araştırmanın Örneklemi**

Türkiye'de mülteci statüleri ile pek fazla kamuoyunun gündemine gelmeseler de Güneydoğu Anadolu'da çeşitli kamplarda Ezidi mülteciler yaşamaktadır. 2014-2015 yıllarında sayıları 20.603 olan Ezidi mültecilerin bir kısmı zaman içerisinde Irak'a bir kısmı

da Avrupa'ya gitmek zorunda kalmıştır. Yine de Batman ve Mardin olmak üzere Güneydoğu Anadolu'da binlerce Ezidi mülteci yaşam mücadelesi vermektedir (Arslan, 2017: 83). Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini Batman'ın Uğurca Köyü'nde yaşayan Ezidi mülteciler oluşturmaktadır.

Bu araştırmanın örneklem grubunun seçiminde olasılığa dayalı olmayan örneklem teknikleri içerisinde yer alan amaçlı örneklem tekniği kullanılmıştır.

*“Nitel araştırmacılar olasılıklı olmayan ya da raslantısal olmayan örneklem kullanma eğilimindedir. Bu onların örneklem büyüklüğünü önceden belirlemelerine sık rastlanmadığı ve örneklemin alındığı daha büyük grup veya nüfus hakkında kısıtlı bilgiye sahip oldukları anlamına gelir. Dolayısıyla amaca yönelik örnekleme de, araştırmacı son derece özel ve ulaşılması güç bir nüfusun olası tüm örnek olaylarını belirlemek için geniş bir yöntemler yelpazesi kullanır”(Neuman, 2014: 320-322).*

Bu doğrultuda, amaçlı örneklem yöntemi ile Batman'ın Beşiri ilçesine bağlı Uğurca Köyü seçilmiştir. Alan çalışması için Uğurca Köyü'nün seçilmesinin nedenleri (1) göç sonrası Ezidilerin Uğurca Köyü'ne yerleştirilmiş olması (2) bölgeye erişim imkânının kolay olması (3) görüşme yapmak için izinlerin alınmış olması nedeniyle Uğurca Köyü tercih edilmiştir.

### **1.3.3. Araştırmanın Kısıtlılıkları ve Zorlukları**

Bu çalışmada karşılaşılan zorluklar altı noktada ifade edilmiştir. Birincisi, görüşmeci ile katılımcılar arasındaki dil sorunu iletişim kurmayı zorlaştırmıştır. Ezidi mülteciler Kürtçe konuşmaktayken, görüşmecinin ise Kürtçeyi ifade etmekte eksik kalması iletişimsizliğe neden olmuştur. Bu nedenle tercümanlar aracılığı ile iletişim sağlanmıştır. Bu durum

katılımcılar ile doğrudan ilişki kurmayı zorlaştırmıştır. Ayrıca, tercümanların araştırmaya hakim olmayışları yanlış anlaşılımları da beraberinde getirmiştir.

Karşılaşılan ikinci zorluk ise Ezidi mültecilerin genelinin hareket halinde olmalarından kaynaklanmıştır. Örneğin, Şubat ayındaki görüşmelere katılan katılımcıların birçoğu ile Eylül ayında tekrar görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bu durumun nedeni Ezidilerin başka ülkelere gitmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Karşılaşılan üçüncü zorluk ise savaş ve göç sürecinde yaşananlardan ötürü Ezidiler korku ve güven sorunu yaşamışlardır. Göç ettikleri yerlerde de bu duyguları yaşayan Ezidiler, kendileri hakkında bilgi vermekten kaçınmışlardır. Bu durum araştırmacının işini zorlaştırmıştır. 2017 Şubat ayında gerçekleşen görüşmelerde samimiyet ortamı oluşana kadar sağlıklı verilere ulaşılmamıştır. Samimiyet ve güven ortamı sağlandıktan sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak 2018 Eylül ayında görüşmelere tekrar gidildiğinde katılımcılar görüşmelere ılımlı yaklaşmamışlardır. Bunun nedeni, daha öncesinden Ezidilerle görüşme gerçekleştiren araştırmacıların/gazetecilerin Ezidilerin söylemedikleri konular hakkında yalan haber yapmalarından kaynaklanmaktadır. Söylemedikleri konular hakkında yapılan haber, Uğurca Köyü'nde kalan Ezidilerin güven problemi yaşamalarına neden olmuştur.

Araştırmada karşılaşılan diğer zorluk ise görüşmeler için Uğurca Köyü'ne ilk gidildiğinde, Ezidi mültecilerin araştırmacıyı ajan ve hükümet yanlısı olarak düşünüp, görüşmelere katılmak istememelerinden kaynaklanmıştır. Görüşmelere katılanlar ise bazı sorulara cevap vermekte tereddüt etmişlerdir. Ezidi mültecilerle konuşulan ortak dil (Kürtçe) ortamın biraz daha yumuşamasına neden olmuştur. Ancak samimiyet ve güven ortamı oluşuktan sonra bile bazı sorulara tereddütle cevap verilmiştir.

Araştırmada karşılaşılan diğer bir zorluk ise bu çalışmanın keşif çalışması olmasından kaynaklanmaktadır. Alan çalışması Batman'ın Uğurca Köyü'nde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Ezidilerle yapılan bu görüşmeyi Türkiye'nin farklı kamplarında kalan Ezidiler için genellemek doğru olmayacaktır.

Çalışmanın kısıtlılığını ise zaman ve maliyet faktörü belirgin kılmaktadır. Alan çalışmasının (Batman Uğurca Köyü) eğitim görülen yere uzak olması hem süre açısından hem de maddi açıdan kısıtlılık oluşturmuştur. Ayrıca bu durum katılımcılarla sürekli irtibat halinde olmayı engellemiştir.

#### **1.3.4. Araştırmanın Veri Kaynakları ve Veri Toplama Yöntemi**

Bu araştırma, Batman Uğurca Köyü'nde yaşayan Ezidi mültecilerin göç, göç süreci ve göç sonrası yaşadıkları sorunları, bu sorunlarla baş etme stratejilerini ve göçmen olmanın getirdiği yaşam pratiğinin Ezidi mültecilere nasıl yansıdığını anlamaya yönelik keşif amaçlı bir çalışmadır.

Alan verileri, Ezidi mültecilere bireysel görüşmeler şeklinde uygulanan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilmiştir. Veri toplamak için gerçekleşen görüşmeler, görüşme formundaki sorulara ve araştırma temasına bağlı kalınarak, yaş aralığı 17-71 olan ve amaçlı örnekleme göre seçilen 13 erkek, 10 kadın toplam 23 Ezidi mülteci ile derinlemesine yapılan görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. En az 30 kişi ile birebir görüşmeler hedeflenmiştir. Ancak görüşmeler birbirini tekrarlamaya başladığından/doyum noktasına gelindiğinden görüşmeler 23 kişi ile sonlandırılmıştır.

Görüşme formunda bulunan sorular ise en düşük 30 dakika, en uzun 110 dakikada olmak üzere katılımcılar tarafından, cevaplanmıştır. Görüşmeler anlatıya dayalı, sohbet havası içinde ve katılımcıyı sıkılamaya özen gösterilerek gerçekleşmiştir. Görüşmeler

yapılırken aynı zamanda gözlemlerle de Ezidi mültecilerin yaşam alanları, günlük hayatları ve insan ilişkileri hakkında veriler elde edilmiştir. Görüşmeler sırasında da katılımcıların izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Böylece daha sonra yapılacak olan çözümlemelerde bilgilerin unutulması önlenmiştir.

Çalışmanın ön hazırlık safhasında, çalışmada kullanılacak olan arşiv belgeleri taranmış elde edilen kaynaklar okunup yorumlanmıştır. Araştırma doğrultusunda gerekli videolar izlenmiş ve konu ile ilgili haber ve gazete yazılarına bakılmıştır.

## **İKİNCİ BÖLÜM**

### **KİMLİK, ETNİK KİMLİK, ÖTEKİ VE GÜNAH KEÇİSİ KAVRAMLARINI EZİDİLER ÜZERİNDEN OKUMAK**

#### **2.1. Kimlik ve Etnik Kimlik Çerçevesine Kavramsal Bir Giriş**

Kimlik kavramı genel olarak kişilerin veya farklı büyüklük ve nitelikte olan toplumsal grupların "kimsiniz, kimlerdensiniz" sorularına verdikleri yanıtlardır (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 469-470). Ayrıca kimliği tanımlamada bireyi diğerlerinden ayırıştırma noktasında "farklılık" ve bireyi bir bütüne ait kılma noktasında "benzerlik" odaklı unsurlar söz konusudur. Farklılık vurgusu yapılırken özellikle "Biz/Beni, "Onlar/Diğerlerinden" ayırt etmek için, benzerlik merkezli tanımlamalarda ise "Beni" "Bize" ait kılmak şeklinde bir ayırıştırma yapılır (Özdil, 2017: 384). Bu ayırıştırma nedeniyle kimlik kavramına farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Bu anlamların bir kısmı toplumun bizzat kendisi tarafından bir kısmı da diğer toplumlar tarafından yüklenen anlamlardan oluşmaktadır. Bu nedenle de birey, toplum içerisinde birden fazla kimliğe sahip olabilmektedir.

Birey aynı anda hem Asyalı, hem Iraklı, hem de Sünni olabilir. Sözgelimi Amerika göçmenler ülkesi olduğundan, birden fazla kimliğe de ev sahipliği yapmıştır. Amerikan vatandaşı Afrikalı bir birey sahip olduğu Afro-Amerikan kimliğiyle bir nevi eski ve yeni kimliğini sentezleyerek hayatına devam eder. Rastalı saç ve geleneksel giysileriyle sokakta gezen bir siyahi, farklı ülkelerde de Amerikalı kimliğiyle hayatına devam eder. Ayrıca bunlara ek olarak bir siyasi parti destekleyicisi, bir işçi, baba, amca ve amatör futbol oyuncusu kimliklerine de aynı anda sahip olunabilir. Kimliklerin fazlalığı aslında bireyi tanımlayan küçük parçalarıdır. Bu küçük parçalar da birleşerek bireyi oluşturur (Amarta Sen: 2006: 39-40).

Bireyin sahip olduğu birden fazla kimlik kategorilerini topluluklarda da görmek mümkündür. Bu kategorileri bazen toplumların kendileri oluştururken kimi zaman da bu kategorileri diğer toplumlar oluşturur. Sözelimi Ermeniler kendilerine Hay, Gürcüler kendilerine Kartvel, Lazlar kendilerine Çanuri, Zazalar Dimli, Çerkezler Adighe, Arnavutlar Şkiptar, Çeremişler Mari, Japonlar Nippon-Nihon, Finliler Suomi, Basklar Eusktarak, Buşmanlar San, Gilyaklar Nivh, Berberiler Amazig (Serbest adam) derler. Eskimolar kendilerine İnuit (İnsan) derken dünyada Krilerin onlara verdikleri ad ‘çiğ balık yiyen’ anlamına gelen Eskimo adıyla tanınırlar. Kriler ise kendilerine ‘ilk ırk’ anlamına gelen İyiniwok/Nehiyavok derler. Ad farklılığı yalnız kabilelere özgü değildir, Almanlar kendilerine Deutsch, Hollandalılar Dutch derler ve bu sözcük ‘insanlar, halk’ anlamına gelir. Galler kendilerine Cymro, İngilizlerse onlara ‘garip, kaba’ anlamında Welsh derler (akt: Kineşçi, 2017: 29). Bu isimlendirmelerin bir kısmını toplumlar kendilerine verirken bir kısmını da diğer toplumlar onlara verir.

Kimlik, kim olduğumuzla ilgilidir. Aynı zamanda kimlik bilinmeyen ve tanınmayı ortaya koymak için başvurulmuş bir kavramdır. Kimlik kavramı kendi içinde farklılığı ve benzerliği de barındırır. Bu farklılıklar ve benzerlikler insanları/toplumları birbirlerinden ayırmakla beraber “bizden olmayan” bir kategorileşmeye neden olmaktadır. Sosyolojik bakımdan değerlendirildiğinde kimlik, kişilerin ve kolektiflerin sosyal ilişkilerinde öteki kişiler ve kolektiflerle aralarındaki ayrım/farklılıktır. Bu nedenle benzerlik ve farklılık kimliğin dinamik ilkesi durumundadır (Jenkins, 2016: 20). Kolektif kimlik, benzerlik yani ortaklık üzerine kuruludur. Çünkü kolektiflik, gerçek ya da hayali, önemli ya da önemsiz, güçlü ya da zayıf olsun ortak bir şeylere sahip olmaktır (Jenkins, 2016: 148).

Castells (2006: 13-14) ise kimliği tanımlarken, kimliğin sadece kolektif bir yapıya sahip olmadığını, bireysel yaşantı içerisinde olan tasavvurları, yaşama katılma biçimlerini

ve toplumsal yaşantı içerisinde bireyin konumlanmasını kapsar. Bireysel tasavvurun boyutu ise, toplumsal alanda farklı bir şekle bürünür. Buna bağlı olarak farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Bireyin veya topluluğun tanımlanışı bizleri onay mekanizmasının varlığına götürmektedir. Birey kendisini her ne olarak sınıflandırırsa sınıflandırsın, sonuçta hâkim otoritenin ona yakıştıracığı tanımlama ön plana çıkacaktır. Bireyin otoriteyle olan ilişkisi söz konusu olduğunda, bireyin sahip olduğu değerleri, otoriteye yönelik tutumuyla anlamlı hale gelecek ve kimlik edinimi süreci başlayacaktır. Bireyin toplumsal yaşamdaki tanımlanışı otoriteyle ve otoritenin söylemleriyle şekillense de birey veya topluluk otoritenin bu tanımlamasına karşı gelebilmektedir.

Kimlik, daha çok kişinin benlik duygusuna ya da kişinin kendi hakkında olan duygularına, düşüncelerine gönderme yapılarak kullanılmasıdır. Ayrıca kimlik içinde bulunan ve içselleştirilen, toplumsallaşma süreciyle şekillenmiş olan toplumsal rollere dayalı olarak şekillenmektedir. Diğer bir anlayışa göre de kimlikler daha çok toplumsallaşma süreci veya oynanan çeşitli rollerde bize sunulan malzemelerden oluşur (Marshall, 1999: 407-408).

Huntington (2004: 20-23) ise kimlik kavramı üzerinde birkaç önemli noktaya değinmektedir; (1) bireyler ve topluluklar kimliklere sahiptirler. Ancak birey içerisinde doğduğu toplulukla kimliğini bulur. Oluşan kimlik bireyin tanımlanmasını sağlamaktadır. Bir birey aynı zamanda birden fazla grubun üyesi olabilmektedir. Bu durumda kimlikler arasında bireyin geçiş yapma olanağı vardır. Bu kimlikler bireyin kimliğinin tamamlayıcı temel özellikleridir (2) bireyler toplumsal süreç içerisinde kendi kimliklerini oluştururlar. Ancak soy, cinsiyet, yaş gibi bazı özellikler kısmen de olsa reddedilip göz ardı edilebilmektedir (3) bireyler ve gruplar çok sayıda kimliğe sahip olabilmektedirler. Bunlara yüklenen, bölgesel, ekonomik, kültürel, politik, sosyal ya da ulusal kimlikler söz konusu



olabilmektedir. Bu kimlikler zamana ve duruma göre öncelik sıralarına göre öne alınabilmektedir (4) kimlik birey tarafından tanımlanmasına rağmen kimlik daha çok bireyin diğerleriyle olan etkileşimiyle ortaya çıkar. Kişi ya da grupların diğerleri tarafından nasıl tasnif edildiği, bu kişi veya grupların kendilerini tanımlamasında etkilidir. Birey içerisine girdiği hâkim yapının isimlendirmesinden etkilenmektedir. Zamanla kendi kimliğini kendisine yüklenen kimliğin arkasına atabilmektedir.

Bireyler sahip oldukları kimliklerini değer yargılarına ve aitlik durumlarına göre ön planda bulundurabilir ya da gizleyebilir. Sözgelimi, Osmanlı kimliğinden kurtulmak isteyen bir Sırp, Ortodoks kimliğini, Hindistan'dan ayrılmak isteyen Pakistanlılar ise dinsel farklılıklarını ön plana çıkarabilir (Huntington, 2004: 24). Özellikle azınlık statüsündeki grupların belirleyici özellikleri dilsel, dinsel, kültürel ve siyasal olduğu sürece etnik kimlik, siyasal içeriğe dönüşebilmektedir. Siyasi bir içeriğe sahip olan etnik kimlik ise grup içi dayanışmayı sağlar ve bu dayanışma ulusal yapının şekillenmesi sağlar. Böylece oluşturulan ulus zamanla etnik kimliğin şekillenmesini sağlayarak siyasal bir boyut elde edecektir (Yanık, 2013: 229).

Smith (1994: 42) etnik bir topluluğun niteliklerini şöyle sıralamıştır, (1) kolektif bir yapısı olan özel bir isim (2) paylaşılan bir soy miti (3) ortak tarihi hafıza (4) farklı bir yapıya sahip olan ortak bir kültürel yapı (5) özel bir "yurt" ile bağ (6) nüfusun önemli kesimleri arasındaki dayanışma duygusu.

Bireyler etnik kimliklerini çeşitli sebeplerle değiştirerek yeniden şekillendirebilirler. Bruinessen (2004: 24) bu durumu şu anekdotla açıklamaktadır:

*“Bir defasında (Kürt) Yezidî olarak doğan ve birçok Yezidî gibi dinî baskıdan kurtulmak için Süryani olan bir adamla tanışmışım.*

*Süryani toplumu zayıflayınca ve bunun sonucu olarak baskılara maruz kalınca Müslüman olmuş ve “yeniden bir Kürt” olmuştu.”*

Bruinessen yine Türklük, Kürtlük ve Alevilik eserinde (2004: 22-23), 1975 yılında Kuzeybatı İran’da bir kasaba kahvehanesinde rastladığı bir delikanlıyla olan kimlik muhabbetini açıklamaktadır. Delikanlıya Kürt mü Azeri mi olduğunu sormuştur. Genellikle Kürtler ve Türkçe konuşan Azerilerin yoğun olarak yaşadığı bir bölgede bu konuşmayı yapmaktadır. Delikanlının cevabı “Hem Kürt’üm hem Azeri hem de İranlı” olmuştur. Asıl kimliğini öğrenmek içinde evde hangi dili konuştuklarını sormuştur. Delikanlı annesiyle Kürtçe konuştuğunu, babasıyla Kürtçe, Türkçe ve arasıra Farsça konuştuklarını belirtmiştir. Bu cevap karşısında dili referans alarak annesinin Kürt, Babasının da Azeri olduğuna belirtir. Ancak delikanlı; “Babasının hem Kürt, hem Azeri, hem de İranlı” olduğuna değinir. Delikanlı etniklik kavramını dil kavramıyla ilgili olarak ele almaktadır. Hâkim kullanımın dışında bir tasavvur geliştirmiştir. Bruinessen yaptığı çalışmada kendisini tek bir etnik köken üzerinden tanımlayanların olduğunu ancak bu delikanlı gibi birden çok etnik kimlikle ayrılanların da azımsanmayacağına değinir. Kimlik konusu her ne kadar hâkim kullanımda bireylerin etnik kökenlerine atıfta bulunuyor olsa da bu delikanlı örneğinde olduğu gibi farklı parametreler de kullanılmaktadır.

Kimlik kavramına farklı bir perspektifle yaklaşan Anthony Smith (2002, 27-30) etnik kimlik bağlamında araçsal ve ikircikli kuramına yer vermiştir. Araçsal kurama göre etnik kimlik kavramı, etnik kimliklerin içerik ve anlamları, kültürlere, dönemlere, ekonomik ve siyasal koşullara, her bir üyenin algı ve tutumuna göre değişim gösterir. Burada kimlikler durağan değillerdir, değışkendirler ve ihtiyaçlara göre yeniden şekillenip dönüştürülmektedirler. Bir ırmakta iki kez yıkanamazsın diyen Heraklit’in belirttiğı gibi kimlikler sürekli bir akış içerisinde. Yalnızca toplumsal sınırları kalıcıdır. Araçsalcı

görüşleri destekleyenler ise; kolektif kültürel kimliklere ve özellikle etnilere, toplum ve tarih içersinde derin bağlar atfeden etnisiteyle ilgili “ilkçilik kuramına” değinirler.

Ezidilik, ilkselcilerin belirttiği gibi doğuştan gelen soy birliği çerçevesinde bir aidiyet birliği oluşturmaktadır. Doğuştan gelen bu kimliğin asıl mimarı toplumdur. Ezidilerin kendi kimliklerini tanımlarken diğerleri üzerinden tanımlama çabası kendilerini korumaya yönelik bir stratejidir. Ezidilerin kimlik tasarımı daha çok araçsallık üzerine kurulmuştur. Çünkü hâkim yapı karşısında zamanla değişimlere uğramaktadır. Dolayısıyla durağan değil, hareketli bir kimlikten bahsetmek mümkündür. Değişen kimlik algısı da diğerleri üzerinden kuruludur.

## **2.2. “Öteki” Kavramını Ezidiler Üzerinden Okumak**

Tarihsel süreçte meydana gelen göçler, dünyadaki nüfus dağılımını, toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapılarını ve gelişimlerini etkilemiştir. İnsanlar olumsuz doğa koşullarından kurtulmak, baskılardan kaçmak, hayatlarını güvenli ortamlarda ve uygun koşullarda devam etmek, sosyal ortamlar oluşturmak gibi nedenlerden ötürü göç etmek zorunda kalmışlardır (Ünal, 2014: 66). Çeşitli nedenlerden ötürü gerçekleşen göçler kendi içersinde de riskler barındırır ve bu riskler toplumları derinden etkileyip büyük değişimlere neden olabilmektedir. Bunun en büyük nedeni farklı iki grubun karşı karşıya gelmesidir.

Göç hareketleri iki farklı grubu karşı karşıya getirdiği için zaman zaman ciddi çatışmalara neden olabilmektedir. Bazı durumlarda ise göç beraberinde sentez bir yapı oluşturarak göç edilen yere olumlu manada katkı sunabilmektedir. Erdoğan ve Kaya’nın (2015: 6) da belirttiği gibi burada belirleyici olan göçe maruz kalan toplumun, göç etmek zorunda kalanlara yaklaşımı ve göç edenlerin gösterecekleri çabalarıdır. Böylece ortaya çıkan pratiklerde her iki kesimin de payı bulunur. Taraflar yıkıcı pratikler sergiledikleri takdirde savunma mekanizmaları devreye girer ve birbirlerini öteki olarak konumlandırırlar.

“Öteki”, “Etnik grup”, “Azınlık grup” kavramları sıklıkla kullanılan, yerleşik kavramlardır. Günümüzde öteki denilince akılda öncelikle belirenler; Ermeni, Kürt, Alevi, Yahudi, Siyahi, Çingene, LGBT bireylerdir. Zihnimiz bu grupları anlamlandırırken; bu grupların belirleyici özellikleri mesela, diline, bazı ritüelistik pratiklerine vb. şekilde kategorileştirir. Dolayısıyla kafamızda yer etmiş “öteki” kavramı inşa edilmiş, kurgulanmış, egemen söylemin kullanımının bir karşılığı olarak hayatımızda yer alır (Erez, 2016). Öteki denilince aklımıza gelenler Erez’in de değindiği gibi önceden kafamızda kurguladıklarımızdır. Bu kurgulanmış öteki anlayışı zamanla önyargıları beraberinde getirecektir. Önyargılar ise öteki olarak görülen kişilere ya da toplumlara karşı büyük bir tahammülsüzlüğe neden olur. Ötekiye karşı tahammülsüzlüğün, saygısızlığın arttığı yerde ise yaşam alanı öteki için yaşanmaz hale gelecektir.

Tarihte olduğu gibi bugün de ötekiler ya da kafamızda kurguladığımız ötekiler hep var olmuştur. Turan’ın aktarımıyla, tarihsel süreçte egemenler kendi alanlarını yaratabilmek için ötekiye ihtiyaç duymuşlardır. Roma’nın ötekisi Pers İmparatorluğu ve ‘barbar’ kavimler olmuştur. Katolikler kendi konumlarını sağlamlaştırmak için, Protestanlığı öteki olarak yeniden inşa etmişlerdir. Avrupa’nın ötekisi önce Kuzey Avrupa’daki barbar kavimler sonrasında da Osmanlılar olmuştur. Ötekiler inşa edilirken simgeler ve söylemler yoluyla gerçeklik farklı bir şekilde yeniden tanımlanmış olur. Aydınlanmanın da desteği ile yeni kimlik alanları yaratılarak iyi, medeni, güzel, normal vb. insan (kendi çizdiği ve meşruiyet kazandırdığı kendi formuna uygun olan insan) ve kötü, barbar, anormal vb. insan (dışta kalan öteki olarak inşa ettiği forma uygun insan) şeklinde bileşenlerden oluşan, ayrıştırılmış toplumlar/topluluklar ortaya çıkmıştır. Etiketlemeler bir tarafta kendi egemenlik alanının sınırlarını zihinlerde çizerken, diğer taraftan da ötekinin edilgen bir inşasına yol açmıştır (Turan, 2013: 6). Aslında ötekinin mevcudiyeti var olan toplumların

mevcudiyetini de pekiştirmiştir. Bu pekiştirme daha çok “biz” çerçevesinde olmuştur. ‘Biz’ bir arada olan, benzer olan dışardan gelen tehditlere karşı dayanışma içinde olan vb. özelliklerden oluşan bir gruptur/toplumdur. Öteki ise “bizim” gibi olmayan, yabancı yani düşman olarak görülen bir kesimdir.

Toplum, işleyen mekanizmasında yabancı olana bir mesafe ve bunun getirmiş olduğu bir yok etme pratiği geliştirir. Çünkü öteki olan toplum mekanizmasını bozan bir tehlikedir. Bu durum Bauman’ın (2016a: 160-161) ortaya attığı bahçe metaforu ve yabancı kavramını akla getirmektedir. İnsan, vahşi doğadan kazandığı toprağı işleyerek tarıma açar ve saçılacak tohumları ve ekilecek fideleri seçerek bakımını yapar ve doğru biçime koymak için gerekirse büyüyen dalları budar. Ayrıca, kendi başlarına buyruk büyüyerek, ekili alanlardaki düzeni bozan ve böylece verimliliğin düşmesine neden olan ya da bahçenin görsel zevkini bozan istenmeyen misafirleri ve davetsiz bitkileri de ayıklar. Bu doğrultuda bitkileri iki şekilde kategorileştirir; ilgi isteyen uygun şeyler olarak görülen faydalı bitkiler ve biçilmesi, ilaçlanması hatta yok edilmesi gereken yabancı otlar şeklindeki ayrımıyla bahçeye istediği şekli verir. Küreselleşen modern dünyada her ne kadar etkileşim artmış olsa da toplumlar özel alanlarını korur ve dışardan geleni öteki, düşman, yabancı olarak görür. Bazı durumlarda düşmanı yok sayarken bazı durumlarda ise onlara karşı etkin pratikler geliştirir.

Bu bağlamda, Yahudiler, dost mu düşman mı olduğu bilinmeyen her şeyin yok edilmesini hedefleyen Avrupa’nın ötekileridir. Yahudiler; milletler ve milliyetçilikler kıtasında, millet olmanın göreliliğini ve milliyetçiliğin dış sınırlarını hatırlatan insanlardır; Yahudiler, yerel düzenlerle dolu bir dünyadaki yabaniliğin son kalıntısı, itinayla bakılan bahçelerde oluşan dünyada kendiliklerinden biten zararlı otlar ve yerleşikler arasındaki göçebelerdir. Bunlardan ötürü Yahudilere, bu bahçede yer yoktur, yeşermeye başladıklarında ise yok edileceklerdir (Bauman, 2017: 122-123). Bauman’ın aslında burada

üzerinde durduğu konu ötekiye karşı geliştirilen bir savunma mekanizmasıdır. Çalışmanın da merkezinde olan Ezidiler bu savunma mekanizmasına doğrudan muhatap olmuşlardır. Özellikle 2014 yılında başlayan iç savaş nedeniyle ülkede yaşanan kaotik ortamla birlikte Ezidilere yönelik saldırılar artmıştır. Burada DAESH saldırıları Bauman'ın belirtmiş olduğu ayrık otları kavramını büyük oranda karşılamaktadır. DAESH kendi saf ideolojisini yaratabilmek adına tehlike ve zararlı gördüğü Ezidilere soykırım uygulamıştır. Soykırımla yüz yüze kalan Ezidiler canlarını kurtarmak için diğer ülkelere sığınmışlardır ancak bu defa da yerli olmamanın getirmiş olduğu ötekilikle karşılaşmışlardır.

Ünsaldı (2016: 8) öteki olanı şöyle açıklamaktadır; yabancı bir grup için dışarda olan ancak varlığı ve grupla ilişkisiyle de grubu yapılandıran; bir nevi içeride de olandır. Ötekilik bir ilişki biçimidir çünkü öteki, hem içeride hem de dışarıdadır. Onun yerli veya dış grup için oynadığı kurucu rolü, dış grubun üyeleri veya yerli de onun için oynar; ötekiyi onun da içselleştirdiği öteki kimliğinde tesis eden de yerlidir. Öteki ve yerlinin mevcut durumu aslında iki grubun da var olmasına bağlıdır. Bu gruplar birbirlerinin tamamlayıcısı konumdadır ve birlikte anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla ötekinin oluşması için başka bir grubun da var olması gerekir. Ayrıca ötekilik iç gruptan farklı olarak dışarda olandır. Aynı zamanda, iç grup kendi içerisinde konsolide olabilmek için dış tehdide ihtiyaç duymaktadır.

Bauman, iç gruptan bahsederken; yaşanası yer, kişinin kendi evi, kişinin evinde olduğu gibi sınırlarının korunması gereken bir cemaat ya da bir iç grup duygusudur şeklinde ifade etmektedir. Burada, içeride işler bazen ters gitse bile her zaman bir çıkış noktası bulunur. İnsanlar acımasız ve bencil olabilirler fakat kişi ihtiyaç duyduğunda onların yardımına güvenebilir. Ayrıca kişi onları anlayabilir ve onlar tarafından anlaşıldığından emin olabilir çünkü bu grup/insanlar kendi grubudur. Kişi ayrıca bu grupta güven duygusu hisseder; eğer bir tehlike hissedilirse bu durum zamanında tespit edilerek, “biz” “onlarla”

savaşmak için birlik oluşturmalarına neden olacaktır (Bauman, 2016a: 54-55). Bu iç grup, ötekiyi her zaman bir tehlike olarak göreceği için kendi aralarında ötekilere karşı bir dayanışma örgüsü içinde olacak ve ötekilere karşı güvende oldukları duygusunu yaşayacaklardır. Burada söz konusu olan “Biz” ve “Onlar” kavramlarının sınırlarının belirleniyor oluşudur.

“Biz” ve “Onlar” ayrımı bir nevi iç grup ve dış grup ayrımıdır. Bunlar birbirlerinden bağımsız düşünülemez; *dış grup* duygusu olmaksızın *iç grup* duygusu olmaz ve tersi durum da geçerlidir (Bauman: 2016a: 51). Peki bu iç grup ve dış grup yahut biz ve ötekiyi birbirinden ayıran faktörler neler olmuştur?

Bauman’a göre, biz ve onlar sadece iki farklı insan grubunu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuşku, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı ifade etmektedir. Biz kavramı ait olunan grubu belirtir. Bu grup içerisinde olanlar anlaşılır ve bu grupta insan kendini güvende hisseder. Onlar ise içerisinde olumsuzlamayı barındıran bir kavramdır ve ait olmayı istenilecek bir grup değildir. Aynı zamanda bu grupta nelerin olup bittiği ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur, bilmek için de herhangi bir çaba da gösterilmez bundan ötürü de orada olanlar karanlık, silik ve korkutucudur. Ayrıca, bilinmeyen ve kestirilmeyen şeyler içerisinde korkuyu barındırır. (Bauman, 2016a: 51).

Sennett’in ifadeleriyle; Yahudiler, Batı Avrupa’da üç yüz yılı aşkın bir süre kendilerini ezen, kendilerini yok etmek isteyen, kendilerine düşman halklar arasında sık sık yerinden edilmişlerdir ama nerede yaşarlarsa yaşasınlar imanlarını koruyan bir halk olarak, küçük hücreler halinde hayatta kalıp varlıklarını devam ettirmişlerdir. Ayrıca yaşadıkları her yerde küçük, tecrit edilmiş cemaatler yaratmışlar ve kendilerini anlama tarzları bu tecritle iç içe geçmiştir. Çünkü oluşturdıkları cemaatler biraradalığı yani güven-dayanışma duygusunu

oluşturmuştur (Sennett, 2014: 13). Öteki olanların çoğunlukla önyargılara maruz kalması dışlanmaya neden olduğu gibi içe kapanmaya da neden olur. Bu durum dışlanmaya maruz kalan toplumları birbirlerine daha fazla kenetler. Yahudi toplumunda olduğu gibi ötekileştirilen, katliamlara uğrayan Ezidiler de birbirlerine daha fazla kenetlenmişlerdir.

Bauman'nın (2016a: 156) da belirttiği gibi, ırksal ve etnik azınlıklar üzerindeki ayrımcılık, açık bir şekilde yahut gizlice her daim uygulanmıştır. Bu ayrımcılık, çeşitli baskılarla birlikte kısımlara neden olabilmektedir. Örneğin, Nazi Almanya'sında milyonlarca Yahudinin, Çingenenin ve Slavların yok edilmesine, Saddam döneminde Kürtlerin gaz bombalarıyla boğulmasından Kamboçya'daki kitle katliamlarına uzanan sayısız soykırımlardır. Son dönemlerde Ezidilerin, DAESH tarafından yaşadıkları soykırımı da bunlara eklenebilir. Bu durum ötekinin yok edilmesi stratejisidir.

Toplumlar öteki olana karşı geliştirmiş olduğu savunma pratikleriyle ötekine yaşam hakkı tanımamakta veya onları yok saymaktadır. Göçmenlere yaşam hakkı tanımayan bu yapı beraberinde büyük sorunlar getirmektedir. Bu sorunlardan en büyüğü göçmenlere karşı örgütlenen düşmanca tutum sergileyen grupların güçlenmesidir. Kaya ve Erdoğan'ın da (2015: 14) belirttiği gibi göç ve göçmenler konusunda bugünden kurulacak olumlu dil, ileride ortaya çıkacak olan ırkçı, yabancı düşmanı ve dışlayıcı faktörlerin önüne geçmekte etkili olacaktır. Çünkü toplumlar, söylemlerle çok çabuk harekete geçebilmektedir ve olumsuz söylemlerle oluşacak olan yabancı düşmanlığı kitleler arasında hızla yayılıp nefret politikalarına dönüşebilmektedir. Bu durum ise öteki olanları dışlayacak ve yok edecek pratiklerin oluşmasını hızlandıracaktır. Bu durum aslında ırkçılığın diğer bir yüzüdür.

Koşullar uygun ortamını bulursa ırkçılık, rahatsız edici kategorinin, rahatsız ettiği grubun ülkesinden çıkarılmasını ister. Koşullar için uygun ortam söz konusu değilse ırkçılık, rahatsız edici kategorinin fiziksel olarak yok edilmesini ister. Kovma ve yok etme birbirine



dönüştürülen iki yöntemdir. Bu durumda ırkçılığın her türlü, ötekiyi hiçbir zaman barındırmayacaktır çünkü öteki olan rahatsız edicidir, bu nedenle ya kovulacaktır ya da yok edilecektir. Burada bir benzetme yapmak gerekirse, vücudun sağlıklı parçaları geliştirilip iyileştirilebilirken kanser tümörleri geliştirilip iyileştirilemez. Bunlar yok edilerek iyileştirilebilir (Bauman, 2016b: 109).

Man'ın de belirttiği gibi modernitenin dünyayı kavrayışı, doğayı tanımak, bilmek ve öngörülme her şeyi engelleyerek doğaya hükmetmek üzerinedir. Bu durumda bilinmedik gruplar her zaman bir tehdit olarak görülür ve dışlama pratiklerine ya da yok etme pratiklerine konu edilmişlerdir (Man, 2016: 423). Söylenilebilir ki öteki olan, diğer toplumlar tarafından istenmemektedir. Ne yaparlarsa yapsınlar öteki etiketinden de kurtulamayacaklardır ve diğer toplumların nazarında hep öteki olarak kalacaklardır. Öteki oldukları için bazıları baskılara maruz kalıp bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalacak, bazıları ise kısımlara maruz kalacaktır. Çoğunluk ise ötekiyi, gerçekleşen olumsuzlukların sebebi olarak görüp onları günah keçisi ilan edecektir. Söz gelimi Türkiye'deki kira artışı, işsizlik ve suç oranlarının artması gibi etmenler göçmen düşmanlığıyla sentezlenerek göçmenleri hedef tahtasına oturtmaktadır.

Son dönemler de, soykırıma uğrayan Ezidi toplumu büyük bir göç dalgası yaşamıştır. Ezidilerin küresel nüfusunun 700.000 ila bir milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir. DAESH'in saldırısından önce, yaklaşık 600.000 Ezidi, Irak'ın kuzeyindeki çeşitli bölgelerde (yaklaşık 400.000 Sincar bölgesinde) yaşamaktaydı. DAESH'in 2014'teki saldırılarından bu yana, Sincar bölgesindeki Ezidilerin neredeyse tamamı yerinden edilmiş, öldürülmüş ya da ele geçirilmiştir. Irak'ta 2014 yılında yaşanan şiddet, binlerce Ezidinin Irak'ta belli bölgelere, binlercesinin de Suriye'ye göç etmesine neden olmuştur. Türkiye, Yunanistan, Kanada, Avusturalya vb. ülkelere de binlerce Ezidi popülasyonu göç etmek zorunda

kalmıştır. Göçmenlik, Mülteciler ve Vatandaşlık Kanada'sının (IRCC) bölgesel ağlarında elde edilen bilgilere göre, Kanada'daki Ezidi nüfusu 1.000 ila 1.500 kişi arasında olduğunu tahmin edilmektedir. 2014 yazında, tahminen 14.000 - 30.000 Ezidi Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye'deki bu Ezidi sayısı, binlerce Ezidinin Irak'a dönmesi binlercesinin de Avrupa'ya göç etmesiyle önemli ölçüde azalmıştır. Türkiye'deki mevcut Ezidi sayısı şuan 1.000 ile 3.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Yunanistan'da ise yaklaşık 3.300 Ezidi mültecinin olduğu tahmin edilmektedir (Population Profile: The Yazidis, 2017).

Sürekli göç yollarında olan Ezidiler geçmişte de 'Şeytana Tapanlar' olarak damgalanıp, günah keçisi ilan edilmeleri dışlanan Ezidilerin bu dışlanmışlıkları, 2014 yılında DAESH'in Ezidilere yönelik gerçekleştirdiği katliamlar ile, aynı makûs sonuç olarak yeniden ve yeniden Ezidi göçlerini doğurmuştur.

DAESH faaliyetleri sonucu yerinden edilen Ezidiler başka coğrafyalarda hayata tutunmak zorunda kalmışlardır. Dinleriyle, kültürleriyle, etnik yapılarıyla yaşadıkları coğrafyalarda ötekileştirilen Ezidiler bu sefer de gittikleri ülkelerde mülteci/sığınmacı kimliğiyle yaşamak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin Batman Uğurca Köyü'ne yerleşen Ezidiler Irak coğrafyasında ötekileştirilmeye tabi tutularak katledilmişlerdir. Uğurca Köyü'nde yaşayan Ezidiler yerli halk tarafından herhangi bir ötekileştirmeye tabi tutulmamışlardır. Yerli halkın desteği ve yardımlarıyla Ezidiler hayatlarına devam etmektedirler, alan bulguları da bunu göstermektedir.

### **2.3. Günah Keçisi Kavramını Ezidiler Üzerinden Okumak**

Günah keçisi kavramı sembolik olarak, insanların günahlarının üstüne yıkıldığı iki keçiden birinin ıssız bir yere gönderilmesini anlatan 16. Leviticus'un klasik kefare masalından sonra, başkalarının kabahatleri yüzünden suçlanan, cezalandırılan veya damgalanan kişiler/gruplar için kullanılan bir tabir haline gelmiştir (Marshall, 2005: 228).

Bu terim ilk kez, İncil'in çevirmeni William Tyndale tarafından Leviticus'tan "Yahudilerin Kefaret Günü'nden" bir ritüeli aktarırken kullanmıştır. Burada kurban edilen iki keçiden bahsedilir. Birinci keçi, İsrail'i affetmesi için Yehova'ya kurban edilir. Günahların bir sembolü olan bu keçinin kurban edilmesi insanlar tarafından ödenen bir kefarettir. İkinci keçi ise yeraltı tanrısı Azazel'e ithaf edilmiştir. Bu keçinin semerine Yehova'nın en yüksek rahibi tarafından

*"İsrail'in tüm çocuklarının kötülükleri ve kötülüklerinden doğan günahları"*

yüklenerek boynuzlarına bağlanmış kırmızı püskülüyle çöle gönderilmiştir. Püskülün rengi güneşle solarken, günahların da affedildiğine inanılır. Böylece insanlardaki suçluluk duygusunun geçtiğine ve toplumdan uzaklaştığına inanılır (Campbell, 2013: 29-31).

Günah keçisi kavramının nasıl şekillendiği konusunda başka bir örneğe yer vermek gerekirse, St. Kilda da korkunç bir fırtına meydana gelir. Büyük fırtına burayı vurduğunda denize açılanların gemileri dalgalar tarafından devrilir ve çoğu denizci bu fırtına nedeniyle denizde boğulur. Bir/iki gün sonra, denizcilerin ölü bedenleri kıyıya vurur. Kıyıya vuran bedenler arasında ıslak bir suretin canlı olduğunu fark edilir. Bu canlı, nesli tükenmekte olan ve uçamayan iri kuş türlerinden Büyük Auk kuşudur. Adadakiler, adaya fırtınayı getirenin bu uğursuz yaratık olduğuna inanırlar. Böylece, Britanya'nın son Büyük Auk'u mahkemeye çıkarılır; cadı olmakla suçlanıp, taşlanarak öldürülme cezasına verilir. St. Kilda'da yaşananlar, küçük bir topluluğu derinden etkileyen bir trajedinin hikâyesidir. Korku, öfke ve cahillik birleşerek, adalıları başlarına gelen felakete bir sorumlu bulmaya itmiştir. Bu durumda dışardan gelen, Büyük Auk kuşu, felaketten sorumlu tutularak cezalandırılmıştır (Cambell, 2013: 9-10). Yüzyıllar boyunca şeytana tapanlar, ateşe tapanlar, dinsizler olarak

görülen Ezidiler, son zamanlarda DAESH tarafından lanetli bir kavim olarak görülüp Büyük Auk kuşu gibi günah keçisi ilan edilmişlerdir. Kendinden olmayanın ötekileştirilip günah keçisi ilan edilmeleriyle birlikte binlerce Ezidi kıyıma uğramış binlercesi de bu kıyımlardan kurtulmak için göç etmek zorunda kalmıştır.

Çoğu toplum kendinden olmayanı günah keçisi haline getirmek için kurban mitleri üretir. Günah keçisi bulmak isteyenler, toplumsal marazlardan sorumlu tuttıkları ötekiyi yok etmeye çalışır. Ayrıca kurban etme yöntemi topluluklarda bağlayıcı bir kimlik oluşturur. Böylece kimlerin topluluğa dahil edildiğine (biz), kimlerin topluluğun dışında bırakıldığına (onlar) dair bir farkındalık oluşturur. Mutlu bir topluluk oluşturmak adına ödenmesi gereken kefareti ise çoğu zaman öteki olan kurban edilerek öder (Kearney, 2012: 41). Öteki olanların günah keçisi olarak seçilmesinin nedeni bu grubun kendini savunmaktan aciz zayıf bir grup olmasından kaynaklanır. Ayrıca öteki olanlar, fiziksel görünüşleri ve kültürel varlıkları ile egemen kültür kalıplarından “sapan” bir kesimi de temsil eder. Öteki olanlar, etrafında örülen önyargı ağı da zaten yerleşik toplumun “ötekiler” sorununa yaklaşımını her zaman sağlıklı kılmıştır (Canatan, 1990: 80). Öteki olarak görülen toplumlar ya da gruplar aslında geri kalmış, modern dünyanın gelişiminden nasibini almamış, vahşiler olarak tasavvur edilirler. Dolayısıyla bu toplumlar “normallik” dışı olduklarından dolayı hor görülmeye, itilmeye ve hatta yok olması gereken sapkınlar olarak düşünülür (Bauman, 2016a: 177).

Campbell’ın da (2013: 16-154) belirttiği gibi her zaman acı çekmediklerine inandıklarımızdan günah keçileri yaratırız, onlardan nefret edilmesini kolaylaştırırız. Bu insanların bizim gibi olmadıklarını ve olamayacaklarını bu nedenle de bizden aşağı oldukları fikrini benimseriz. Buradan da yapılanların onlara müstahak olduğu sonucu çıkar. Adı çıkan ve günah keçisi olan topluluklar yok olana kadar bu ön yargıya maruz kalarak hedef gösterilirler. Çünkü her zaman suçlanacak birileri bulunur, işler yolunda gitmediğinde

azınlık ve marjinal gruplar hedef gösterilir. Giddens'in da (2013: 539) belirttiği gibi günah keçisi yaratma davranışı daha kolay hedef oldukları için nispeten daha güçsüz ve ayırt edici özelliklere sahip gruplara yöneltilir. Ayırt edici özelliklere sahip etnik ve dinsel azınlıklar genellikle çoğunluk tarafından günah keçisi ilan edilirler. Her topluma göre değişen bir kurban seçim kriteri vardır. Neredeyse hiçbir toplum yoktur ki kendi azınlıklarını, düzgün entegre olmamış ya da yalnızca ayrı duran gruplarını- kıyım söz konusu olmasa bile- bazı ayrımcılık biçimlerine tabi kılmamış olsun. Örneğin Hindistan'da özellikle Müslümanlara eziyet edilir, Pakistan'da ise Hindulara (Girard, 2005: 24).

Kurbanlar, kendilerine atfedilen suçlar nedeniyle değil, taşıdıkları kurbanlık işaretler nedeniyle suçlanır ve kıyım uğrarlar (Girard, 2005: 33). Örneğin Hitler'in söylemleri hastalık, enfeksiyon, haşere istilası, kokuşma, veba gibi ifadelerle doluydu. Günah keçisi ilan edip katlettikleri Yahudi toplumunu basiller, çürütücü mikroplar ya da haşarat diye tavr ederlerdi (Bauman, 2016b: 116). Ayrıca Ewe'ler, parazit, suçlu, yağmacı ve insan olmayan kültürsüz yaratıklar diye suçladıkları bir milyon İbo'yu katleder. Iraklılar Kürt yurttaşlarına, zehirli gaz atar; Tamiller Sinhalizleri kitle halinde öldürür; Etiyopyalılar Eritrelileri yok eder (Bauma, 2016b: 135). DAEŞ ise Ezidiler'e yönelik kafir, putperest, şeytana tapanlar ifadelerini kullanarak günah keçisi ilan etmiştir. Günah keçisi ilan ettikleri Ezidiler'e şiddet, işkence, tecavüz, kölelik, kıyım, kutsal alanların tahrip edilmesini sağlayarak Ezdi halkını ve kültürünü yok etmek için sistematik bir yaklaşım sergilemişlerdir (Population Profile: The Yazidis, 2017).

Günah keçisi, toplumun kurtulmak istediği ve çok korktuğu bir parçasının sembolüdür. Ancak günah keçisi ilan etmek işe yaramaz ve mevcut olan sorunları da ortadan kaldırmaz. Bilakis sorunları çözmek yerine onun üstünü örtmeye ve parçalanmakta olan fiçıya odaklanmaktansa içindeki çürük elmalara takılmaya neden olur. Günah keçisi

yaratmak kaçınılan sorunların geçici olarak başkasına yüklenmesine neden olur. Birilerini suçlayıp günah keçisi yaratmak yerine asıl problemlere odaklanmak gerekir (Campbell, 2013: 157-158).

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### 3.1. Göç Kavramı

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar çeşitli nedenlerle yer değiştirmekte ve sürekli hareket halinde olmaktadır. Bu hareketlilik insanların yeni bir yaşam alanı inşa etmelerine neden olmuştur. Ancak göç olgusu sadece bir hareketlilik veya yer değiştirme değildir. Göç karmaşık bir süreç olmakla beraber pek çok olumlu ve olumsuz sonuçları içinde barındırır. Göç olgusunu daha anlaşılır kılmak için göç ile ilgili tanımlara/yorumlara yer vermek gerekecektir.

Göç; ekonomik, siyasi, ekolojik ya da bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere gerçekleşen bir hareketlilik olmakla beraber göç aynı zamanda kısa, orta ve uzun süreli geriye dönüş yada sürekli yerleşim amacı olan coğrafi, toplumsal veya kültürel bir yer değiştirme faaliyetidir (Yalçın, 2004: 13).

Göç terimleri sözlüğünde göç şöyle açıklanmıştır; göç, uluslararası bir sınırı aşarak, bir devletin sınırları içerisinde yer değiştirme faaliyetidir. Süresi, yapısı ve nedeni fark etmemekle birlikte insanların yer değiştirdiği nüfus hareketlerinin tümüne göç denilmektedir (IOM, 2009: 22). Bu yer değiştirme faaliyeti uluslararası bir sınırı aşmak/geçmek şeklinde olabilirken, aynı devletin sınırları içinde de gerçekleşebilir. Göçün şekli gönüllü ve zorunlu, geçici ve sürekli, iç ve dış, bireysel ve kitlesel fark etmez her türlü nüfus hareketleri olan mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmişler, sürülmüşler vb. göç kavramı içerisinde yer almaktadır (Adıgüzel, 2018: 3).

Marshall'a (2005: 685) göre ise göç, bireylerin veya grupların sembolik ya da siyasal sınırların ötesine doğru yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketidir. Dolayısıyla göç, insanın coğrafi hareketliliği ve bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiğidir. İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılamak, hayatta kalabilmek ve kendilerine

uygun yaşam alanı inşa etmek için sürekli hareket halinde olmuşlardır. Bu hareketlilik çeşitli nedenlerden kaynaklanmıştır bunlar: savaş, kıtlık, büyük salgınlar, iklim değişiklikleri, ideolojik baskılar, tehcir, kentleşme, işsizlik vb. nedenlerden ötürü göçler gerçekleşmiştir (Emiroğlu ve Aydın, 2003: 341-342).

Göç durağan bir olgudan daha ziyade, sebepleri ve sonuçlarıyla bir bütünlük kazanan ve bir süreci anlatan kavramdır (İçduygu ve Ünal, 1998: 38). Göç bir süreç olmakla beraber, göç hareketinin tanımlanabilmesinin ve ölçülebilmesinin üç boyutu bulunmaktadır, bunlar: (1) *mesafe*, İnsan hareketliliğinde mevcut olan bir yerleşim bölgesinin sınırları geçilmelidir (2) *zaman*, göç hareketinin gerçekleştiğinin söylenebileceği bir zaman geçmelidir (3) *göçün kalıcılığı*, göç hareketi aynı zamanda yerleşmek amacıyla gerçekleşmelidir (İçduygu ve Ünal, 1998: 45). Göçün tanımlanmasında esas olarak zaman ve mesafe boyutu bulunmakla beraber, aynı zamanda göçün kalıcı amaçlı gerçekleşip gerçekleşmediğine dikkat edilmektedir. Ancak zaman ve mesafe boyutunun sayımlarda ve doğrudan göçe ilişkin olmayan nüfus araştırmalarında ölçülmesinin kolay olması nedeniyle daha çok bu iki kavram kullanılarak bir kişinin göçmen olup olmadığına karar verilmektedir (Ünal, 1998: 92).

Göç, uzun ve karmaşık bir süreçten oluşur. Bu süreç göçün, kendi içinde birbirinden farklı birimlerini oluşturur. Farklı bilimsel disiplinlerin araştırma konularından biri olan göç; göç veren yerleşim birimi, göç eden kişiler ve göç alan birim olmak üzere üç şekilde incelenir. Göçü ve göç eden kişileri tanımlamada, göç çeşitlerinden de yararlanılır. Örneğin; iç-dış göç, ekonomik-siyasi göç, sürekli-geçici göç, gönüllü-zorunlu göç ayrımı söz konusudur. Göç, kişilerin gönüllü olarak gerçekleştirdikleri bir hareket olduğu gibi, kişilerin gönülsüz olarak gerçekleştirdiği bir hareket de olabilmektedir (İçduygu, Sirkeci ve Aydingün, 1998: 216).



### 3.2. Göç Türleri

İnsan hareketliliği uzun yıllardır devam eden bir süreç olmakla beraber bu hareketliliğin nedenleri de kendi içinde farklılaşmaktadır. Bu hareketliliğin veya göçün nedenleri artıkça da çeşitli göç biçimleri ortaya çıkmıştır.

Akçadağ'a (2012: 1) göre göç, ilk zamanlarda insanların doğal afetler, temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayamama vb. nedenlerden ötürü gerçekleşmiştir. Zaman içerisinde özellikle sanayileşmeyle beraber göç nedenleri de çeşitlenmiştir; ekonomik ihtiyaçlar, iş gücü açığını karşılama, siyasi istikrarsızlık ortamından kaçış gibi faktörler göçün nedeni olmuştur. Bu nedenler artıkça da birbirinden farklı göç çeşitleri meydana gelmiştir.

Akkayan, göçleri; güdümlü göç, serbest göç, mevsimlik göç, daimi göç, kademeli göç ve kademesiz göç olarak sınıflandırmıştır. a) *güdümlü göç*, devletlerin sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularında verdikleri kararlar sonucu nüfusta oluşan hareketlilik b) *serbest göç*, insanların iyi bir yaşam için, iş olanakları, çeşitli sosyal imkanlar, güvenlik vb. gibi olanaklar elde etmek için serbestçe yer değiştirmeleridir c) *mevsimlik göç*, insanların geri dönme şartıyla yılın belirli dönemlerinde farklı noktalara göç etmeleridir d) *daimi göç*, insanların göç etmeye karar vererek, hareket ettikleri bölgelere bir daha geri dönmek amacıyla gerçekleştirdikleri göçtür e) *kademeli göç*, insanların yer değiştirmeyi düşündükleri noktaya başka bir göç noktası da ekleyerek göç etmeleridir f) *kademesiz göç*, insanların yer değiştirmeyi düşündükleri bölgeye doğrudan göç etmeleridir (akt: Günaydın, 2015: 98).

Petersen de beş farklı göç analizinde bulunmuştur. Bunlar; 1) *ilkel göç*, çevrenin itmesi sonucu gerçekleşen göçlerdir 2) *zorlama göçler*, yönetimi elinde bulunduran güç tarafından bir topluluğun zorla göç ettirilmesidir 3) *yöneltirilmiş göçler* de ise göç etmesi istenen grup göç ile ilgili tercih hakkına sahiptir 4) *serbest göçte* yer değiştirme kararı

bireylerdedir 5) *kitlesel göç*, bazı nedenlerden ötürü bir yerden başka bir yere çok sayıda insanın göç etmesidir (akt: Yalçın, 2004: 34-35).

Kaygalak ise göç etme şekli bakımından *bireysel, kitlesel ve zincirleme* şeklinde üç farklı göç sınıflandırması yapmıştır. *Bireysel göçte*, bireyler göçün neden ve sonuçlarına dair bilgili olmaları göç edilecek yere ilişkin geniş bir bilgiye sahip olmalarından kaynaklanır ve bu durum bireylerin gidilecek yer ile ilgili beklentilerinin yüksek olmasına neden olur. *Kitlesel göç* ise sosyal, ekonomik ve politik sebeplerden ötürü gerçekleşir ve göçün kaynaklandığı bölgede tüm katmanları kapsar. *Zincirleme göç* ise göç kararı üyesi bulunan hane halkı, akraba grubu vb. birime bağlı kalarak ve bu birimleri dikkate alarak verilen göçtür. Aynı zamanda zincirleme göç türünde daha önce göç edenlerle aile ve akrabalığa dayalı olarak kurulan ilişki ağları göç edecek kişilere gidilecek yere ait bilgi sunarak, göç edecek olanın risk ve maliyetlerini azaltır (Kaygalak, 2009: 12-13).

Güllüpınar (2012: 57) ise göçleri, amacı bakımından *ekonomik göç* ve *ekonomik olmayan göç*; göçü tetikleyen faktörler bakımından *gönüllü* ve *gönülsüz göç*; zaman faktörü bakımından *geçici* ve *sürekli göç*; yerleşim yeri bakımından *transit* ve *yerleşik göç*; yasal statü bağlamında *yasal göç* ve *kaçak göç*; göç edenin özelliği bakımından da *beyin (vasıflı) göçü* ve *vasıfsız göç* olarak sınıflandırmıştır. Bu durumda göçmen birden fazla kategoride yer alabilmektedir. Örneğin, bir ülkeye para kazanmak için ekonomik göç gerçekleştiren göçmen, bu göçü gerçekleştirirken göç ettiği ülkeye yasadışı şekilde girerse kaçak göç gerçekleştirmiş olacaktır.

İnsan hareketliliği beraberinde farklı göç çeşitlerini getirmiştir. Bu göç türlerinden bir kısmı bazı unsurlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki tabloda sınıflandırılmıştır.

**Tablo 1:** Göç Türlerinin Sınıflandırılması

| <i>Göç Kriteri</i>                      | <i>Göç Çeşitleri</i> |                         |
|-----------------------------------------|----------------------|-------------------------|
| 1) <i>Uzaklık Unsuru Olarak</i>         | İç Göç               | Dış Göç (Uluslararası)  |
| 2) <i>Göçe Tetikleyen Unsur Olarak</i>  | Zorunlu Göç          | Gönüllü Göç             |
| 3) <i>Yasal Statü Açısından</i>         | Düzenli Göç          | Düzensiz Göç (Yasadışı) |
| 4) <i>Göç Edenin Niteliği Açısından</i> | Beyin Göçü           | İşçi Göçü               |

**Kaynak:** Adıgüzel, 2018: 20, Güllüpınar, 2012: 57, Kaygalak, 2009: 12-13

### 3.2.1. Uzaklık Unsuru olarak İç Göç ve Dış (Uluslararası) Göç

Farklı bir ikametgaha sahip olmak nedeniyle ya da farklı bir ikametgah ile neticelenecek biçimde ülkenin bir yerinden başka bir yerine gerçekleşen insan hareketliliğine iç göç denir (IOM, 2009: 27). Tekeli ise (2016: 173) iç göçü belli bir yerleşme alanında yaşayan insanların gönüllü olarak, bir zaman dilimi içinde yaşam alanlarını, yerleşim yerlerinin dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlamaktadır.

İç göçün tanımında uluslararası boyutta farklılıklar olmaktadır. Birtakım ülkelerde farklı dillerin konuşulmakta olduğu yerler arasında gerçekleşen insan hareketliliği iç göç şeklinde ifade edilirken, bu iç göç tanımı bazı ülkeler için göçün orjin ya da göçü veren yerleşim alanı ile göçün tanım alanı veya göçü alan yerleşim alanı arasındaki minimum uzaklık unsuruna göre tanımlanır (Hoşgör, 1998: 104).

Kaygalak ise iç göçü, yerleşmek amacıyla ülke içindeki bir yerleşim alanından ülke içindeki bir başka yerleşim alanına doğru gerçekleşen nüfus hareketi olarak tanımlamıştır. İç göç çeşitlerini de dört farklı kategoride sınıflandırmıştır. Bunlar; 1) kırsal alandan kente doğru gerçekleşen göç 2) kentten kente doğru gerçekleşen göç 3) kentten kıra doğru

gerçekleşen göç 4) kırdan kıra doğru gerçekleşen göç. Türkiye’de ise yaygın olarak yaşanan göç türü kırdan-kente doğru ve kentten-kente doğru gerçekleşen göçtür. Kapitalist gelişme kır-kent ve kent-kent arasında eşitsiz bir gelişme ortaya çıkardığı için kırdan-kıra doğru ve kentten-kıra doğru gerçekleşen göç çeşitleri genel eğilimlerin dışında kalır. Kırdan- kente doğru gerçekleşen göçte, göç veren ve alan birimler açısından birbirinden farklı toplumsal yapılar bulunur. Göçü veren birim olan “köy” toplumu, kurumsal yapı, ekonomik faaliyetler, sosyal işbölümü ve ilişkiler bakımından, göçü alan birim olan “kent” toplumundan farklı niteliklere sahiptir. Kentten-kente doğru gerçekleşen göç türünde ise göçün her iki ucunda da aydını toplumsal yapı yer alır (Kaygalak, 2009: 12-13).

Marshall’ın (2005: 314) belirttiğine göre iç göç, ulus devletlerin sınırları içinde, emeğin ekonomide büyüme sağladığı alanlara doğru göç etmesini karşılayan nüfus hareketleridir. Bu nüfus hareketleri özellikle 1950’li yıllardan beri gelişmekte olan ülkelerde ciddi oranlarda artmıştır. Kentleşme, sanayileşme süreçleriyle birlikte artan iç göç, kırdan kente doğru gerçekleşen yoğun nüfus hareketlerini de ifade etmektedir. Bu nüfus hareketlerini şekillendiren, itici ve çekici faktörler olmuştur. Çelik’e (2006: 116) göre Türkiye’de sanayileşmeyle birlikte bazı şehirlerdeki istihdam fırsatlarının ortaya çıkması ve gelir düzeyinin yükselmesi, kırsaldaki bireylerin kent bölgelerine göç etmesini etkilemiştir. Ayrıca şehirlerdeki eğitim, sağlık vb. gibi hizmetler de göç kararının alınmasında etkilidir (Çelik, 2006: 116).

Türkiye’de kentleşme, özellikle 1950 sonrası kırdan kente göçler ile hız kazanmıştır. Bu göçün en önemli nedeni ekonomik etkenlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla göçmenlerin ilk yöneldikleri yerler iş bulma imkanlarının en fazla olabileceği büyük kentlere doğru gerçekleşmiştir (Adıgüzel, 2018: 49). Bu durumda kentleşme, yapısal değişmeyi ifade eden iç göç hareketidir. Bu iç göç ile birlikte köylerde yaşayanlar, yaşam yerlerinden

ayrılarak kentlerde tarım dışı sektörlerde çalışmışlardır. Tarım alanında makineli tarımın ilk uygulamaları yirminci yüzyılın başlarında görülmüştür. Cumhuriyet kuruluşunun ilk yıllarında makineli tarıma geçiş için atılım yapılmış olsa bile, 1929'da dünyada etkili olan büyük ekonomik buhran bu atılımın sürdürülmesine fırsat bırakmamıştır. Bu sebeple Türkiye'de kentleşme dönüşümü 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanmaya başlanmıştır (Tekeli, 2016: 49-50). 1945 sonrası Türkiye tarımda makineleşme, karayollarındaki gelişmeler, sağlık alanındaki iyileşmeler vb. gibi nedenlerle artan nüfus olgusuyla karşılaşmıştır (Yönlü, 2018: 38). Türkiye'de kentli nüfus oranı 1945'lerde % 20'lerin 2000'lerde % 80'lerin üstüne çıkmıştır. Köylerden kente göç bu dönemde sürekli artmıştır (Tekeli, 2016: 50).

Dış göç ise kişilerin geçici ya da kalıcı olarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla, sözkonusu ülkelerinden ayrılmalarıdır (IOM, 2009: 59).

Türkiye'nin uluslararası göçü (Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen göçleri) beş dönemde incelenebilir. Bunlar, (1) 1960'larda başlayan Türkiye'den Avrupa ülkelerine doğru iş gücü göçü gerçekleşmiştir (2) 1970'lerde aile birleşmeleriyle sosyal göç gerçekleşmiştir (3) 1980'lerde Türkiye'de meydana gelen 12 Eylül darbesi ile Avrupa ülkelerine siyasal göç gerçekleşmiştir (4) 1990'larda ise Türkiye'de terör sebebiyle etnik göç gerçekleşmiştir (5) 2000'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'deki ekonomik ve demokratik gelişimler sonucu sınırlı da olsa Türkiye'ye doğru tersine göç başlamıştır (Adıgüzel, 2018: 64).

II. Dünya Savaşı sonrası, Avrupa'nın yeniden inşası için çok yoğun iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1960'lardan itibaren, başta Almanya olmak üzere Türkiye ile birçok Avrupa ülkesi arasında antlaşmalar imzalanarak, kitlesel bir şekilde yurt dışına iş gücü gerçekleşmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) vasıtasıyla 1961'de Federal Almanya, 1964'te Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1967'de Fransa, 1968'de Avustralya ile iş gücü

antlaşmaları yapılarak, Avrupa ülkelerine işçi göçü gerçekleşmiştir. 1960'lı yılların başlarındaki kitlesel iş gücü göçlerine kadar, Türkiye'de yurtdışına çıkış sınırlı olduğu için bu dönemde Türkiye kaynaklı göçleri daha çok gayrimüslim göçleri oluşturmuştur. 1960 darbesinden sonra yurt dışına çıkışlar biraz daha kolaylaşmıştır. 1961'de Almanya ile başlayan iş gücü antlaşmaları dışında da bireysel ve zincirleme göçler ile Türkiye'den Avrupa ülkelerine iş gücü gerçekleşmiştir (Adıgüzel, 2018: 63). Bu süreçten sonra yüzbinlerce işçi daha sonra başgösterecek büyük bir göçün ilk halkasını oluşturmuşlardır. 1970'ler de Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan ekonomik durgunluk, misafir işçi antlaşmalarının iptal edilmesine neden olmuştur. Bu antlaşmalarının feshedilmesi Türklerin Avrupa'ya olan göçlerini engelleyememiştir. Türkiye'de 1980 askeri darbesi ve Güneydoğu sorunundan ötürü çeşitli Avrupa ülkelerine göç eden Türk vatandaşları, işgücü ile başlayan ve aile birleşmeleriyle devam eden göçlere katkı sağlamışlardır. 1990'lar da ise ilk dönem Türk işçi çocuklarının evlenmesiyle (ithal damat-gelin) göç süreci yeniden canlanmıştır (Kaya, 2008: 163).

Uluslararası göç, dünyanın her yerinde, siyaseti ve toplumları şekillendiren ulusaşırı bir devrimin önemli parçasıdır. Bu durum dünya coğrafyasını farklı biçimlerde etkilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Arjantin gibi ülkeler klasik göçmen ülkeleridir. 1945'ten sonra, neredeyse bütün Kuzey ve Batı Avrupa emek göçünün ve göçmen yerleşiminin merkezi olmuştur. Yunanistan, İtalya, İspanya gibi uzun süre göç vermiş Güney Avrupa devletleri 1980'lerden sonra göç almaya başlamıştır. Günümüzde, Orta ve Doğu Avrupa devletleri, özellikle Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti göç alan ülkeler olmuştur. Arap bölgesi ve Ortadoğu karmaşık nüfus hareketlerinden etkilenmiştir. Türkiye, Ürdün, Fas gibi bazı ülkeler göçmen emeğinin ana kaynakları olmuştur. Körfez petrol devletleri ise geçici kitlesel işçi akımına uğramıştır. Son yıllarda İran, Pakistan

mülteci kabul eden ülkeler olurken Afganistan dünyanın ana mülteci kaynağı olmuştur. Afrika'da sömürgeleştirme ve beyaz yerleşimi, madenler ve çiftlikler için göçmen emek sistemlerinin oluşmasına sebep olmuştur. 1950'lerden sonra yaşanan bağımsızlık süreci (Güney Afrika'ya maden işçi göçü gibi) eski göçlerin varlığını korumuş ve bunlara Libya, Gabon, Nijerya gibi yenilerini eklemiştir (Castles ve Miller, 2008: 11).

Kapitalizmin, ortaya çıkışı ve yayılmasıyla birlikte kapitalist birikim sürecinin bir gereği olarak ucuz işgücü ihtiyacını karşılamak için büyük göç hareketleri başlamıştır. Önceleri zorunlu köle emeğine dayanan bu süreç giderek geçim imkânları ellerinden alınan ve mülksüzleştirilen kitlelerin çevre ülkelerden merkez ülkelere ve merkez ülkelerden yeni sömürge birimlerine doğru işgücü göçü hareketine katılmalarına neden olmuştur. Başlangıçta geçici bir süre için işgücü göçüne katılan göçmenler gittikleri ülkelerde kalıcılaşmışlardır (Toksöz, 2006: 243).

Castles ve Miller (2008: 12-14) göçlerin, farklı şekillerde varlığının devam edeceğini ve günümüzde çağdaş göçlerin karakteristiğini oluşturmada bazı eğilimlerin önemli olduğuna değinmişlerdir; (1) *göçün küreselleşmesi*, göç hareketlerinden eşzamanlı olarak daha fazla ülke etkilenmektedir (2) *göçün hızlanması*, uluslararası göç hareketleri günümüzde, dünyanın önemli yerlerinde büyümektedir. Bu artış, hükümet politikalarının önemini de artırmaktadır. Bu durumda bu politikalar, uluslararası göçü önleyebilir, azaltabilir veya göçmenleri ülkelere geri gönderebilir (3) *göçün farklılaşması*, göç birçok ülke için sadece emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci vb. gibi değil, bunların hepsidir (4) *göçün kadınsallaşması*, kadınların, göç biçimlerinin bir çoğunda önemli katkısı olmaktadır (5) *göçün giderek siyasallaşması*, iç politika, ikili ve bölgesel ilişkiler ve dünya çevresindeki devletlerin ulusal güvenlik stratejileri, uluslararası göç tarafından

etkilenmektedir. Castles ve Miller'ın belirttiği gibi tarih boyunca var olan göçler, günümüzde de farklı şekillerde varlığını sürdürecektir.

### **3.2.2. Göçü Tetikleyen Unsur Olarak Gönüllü ve Zorunlu Göç**

İnsanları göçe iten sebepler açısından gönüllü ve zorunlu göç ayrımı yapmak mümkündür. Gönüllü göç; bireyin yaşadığı yerdeki ekonomik ve sosyal sorunların itici bir faktöre dönüşmesi sonucu çekici faktörlerin olduğu yere kendi isteğiyle göç etmesi durumudur (Gönülaçan, 2016: 400). Gönüllü göçler, hiçbir baskı altında kalmadan insanların kendi isteği ile gerçekleştirdikleri göçlerdir. İnsanların, iyi bir eğitim almak, sağlık imkanlarından yararlanmak ve para kazanabilmek vb. gibi hayat koşullarını iyileştirmek için devlet tarafından baskı aracı kullanılmadan gönüllü olarak gerçekleştirdikleri göçlerdir (Koçak ve Terzi, 2012: 171).

Doğal ya da insan yapımı nedenlerden ötürü, yaşama ve refaha yönelik tehditler içeren göç hareketlerinin tümüne zorunlu göç denilmektedir (IOM, 2009: 69). İnsanların zorunlu yer değiştirmelerinin üç nedeni vardır; devletlerin belli hedeflerini gerçekleştirmek, savaşlar sonucunda yeniden uyum, doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak şeklindedir (Tekeli, 2016: 141). Dolayısıyla zorunlu göçler, yerinden olmuşluk ve yerinden edinilmişlik şeklinde iki farklı kavramla açıklanır. Yerinden olmuşluk; deprem, sel vb. gibi doğal afetler sonucu göç etmek zorunda kalmayı ifade eder, yerinden edinilmişlik ise politik ve etnik grupların baskı gücü oluşturarak başka grupları göçe zorlamasıdır. Bu göçler daha çok plansız ve ani yapılan göçlerdir (Gönülaçan, 2016: 400).

Kaya ve Erdoğan'a (2015: 4) göre gönüllü göçler, daha iyi bir hayat arayışı için gerçekleşir. Göçler iradi bile olsa, hemen her türlü göç zorunluluk sonucu meydana gelmiştir. Dolayısıyla insanlar/toplamlar yeni yurt edinme, baskıdan, şiddetten,



önyargılardan, soykırım tehditlerinden, iklim koşullarından, ekonomik zorunluluklardan vb. nedenlerden ötürü bireysel veya gruplar halinde göç etmek zorunda kalmışlardır.

Erder'e (2014: 102) göre, gönüllü ve zorunlu göç ayrımı, göçmenlerin göç ettikleri bölgelerde yeni hayatlarını kurmalarında etkili olmuştur. Özellikle uluslararası göçün kişinin kendi isteği ile göç etmesi, zorla göç ettirilmesi ve terkettiği ülkesiyle ilişki kurup kuramamasında farklı etkileri olabilmektedir. Göç türlerinin hepsi zor olsa da, zorunlu göç toplumları derinden etkileyen göç türü olarak öneme sahip olmuştur.

Göç, bireylerin yaptığı istemli bir eylem olabilirken göçler daha çok insan istekleri dışında zorunlu olarak gerçekleşmiştir. Savaşlar bu tür göç hareketlerini besleyen en önemli tetikleyicilerden biri olmuştur (Aker, 2008: 64). Örneğin, Afrika kıtasında sivillerin zorunlu göçünün nedeni isyan hareketi ve toplumlararası çatışmadır. Ruanda ve Burundi'de ki soykırım hareketleri zorunlu göçün nedenidir. Latin Amerika'da ise yerinden edilmiş kişilere en çok Kolombiya, Guatemala ve Peru'da rastlanılmaktadır. Kolombiya'daki karmaşık yerleşim düzenleri ile sonuçlanan kanlı çatışmalar, yerinden edilme ve zorunlu göçün nedenidir. Hükümetler tarafından isyanları bastırmak için başlatılan hareketler Asya-Pasifik bölgesindeki, özellikle Endonezya, Nepal, Filipinlerde insanların yerinden olmalarına ve zorunlu olarak göç etmelerine neden olmuştur (Ünalın, 2008: 32).

2018 Dünya Göç Raporuna göre 2016 yılının sonuna doğru, zorla yerinden edilmiş 40,3 milyon kişi bulunmaktadır. Bu sayı 1998 yılında veri takibi yapılmaya başlamasıyla 2015 yılında 40,8 milyon kişi ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2003 yılından itibaren, çatışma ve şiddetten ötürü her yıl 5,3 milyon kişi yerinden edilmektedir. Bu sayı, her gün 15 bin erkek, kadın ya da çocuğun evlerini terk etmek zorunda kalmaları anlamına gelmektedir.

2005 yılından beri, ortalama 25,3 milyon kişi ise felaketlerden ötürü yerinden edilmiştir (Dünya Göç Raporu, 2018).

Afrika'da, Güney Sudan'da kuraklığın ve tehdidin bir araya geldiği ve şiddetin artmasıyla buralarda zorunlu göçler başlamıştır. Mayıs 2017 itibariyle, 1.8 milyon mülteci komşu ülkelere kaçmak zorunda kalmıştır. Özellikle Uganda (898,000), Sudan (375.000), Etiyopya (375.000), Kenya (97.000), Demokratik Cumhuriyeti Kongo (76.000) ve Orta Afrika Cumhuriyeti (2.200). Suriye Arap Cumhuriyeti'nde savaş nedeniyle 2016'nın sonunda 5.5 milyondan daha fazla Suriyeli komşu ülkelere göç etmiştir. Asya'da, Myanmar'daki kuzey Rakhine eyaletinde Ekim 2016' da çatışmalar yaşanmıştır. Binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır (BM Raporu, 2017).

Adıgüzel'e (2018: 102) göre mülteci ve sığınmacıların % 90'a yakınına gelişmekte olan ülkeler ev sahipliği yapmaktadır. Göçmenler daha çok gelişmiş ülkelerde yaşarken, mülteciler ise gelişmemiş/gelişmekte olan ülkelere misafir edilmektedir. 47 milyon göçmen sayısı ile dünya da en fazla göçmene ev sahipliği yapan ülke ABD'dir. ABD'yi 12 milyon göçmen sayısı ile Almanya ve Rusya izlemektedir, daha sonra 10 milyon göçmen sayısı ile Suudi Arabistan gelmektedir. 2017 yılında 3 milyon 380 binden fazlası Suriyeli olmak üzere, 4 milyonu aşkın mülteciye ev sahipliği yapan Türkiye dünyada üzerinde en çok mülteci barındıran ülkedir. Türkiye'yi Pakistan, Lübnan ve İran takip etmektedir. Dünyadaki mültecilerin yarısından fazlasını Suriye, Afganistan ve Somaliler oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2018: 102).

Türkiye'ye Avrupa dışından gelen mültecilerin tarihsel varlığı 1979 İran İslâm Devrimi'nden başlayarak, 1980-1988 İran-Irak Savaşı, Irak'taki Saddam rejimi, 1991 I. Körfez Savaşı/2003 II. Körfez Savaşı ve 2011 yılında başlayan Suriye krizi ile birlikte devam etmiştir (Sert ve Yıldız, 2017: 93). 2011 yılından itibaren binlerce Suriyeli savaştan

kaçarak Türkiye'ye gelmek zorunda kalmıştır. Savaş sebebiyle Türkiye'ye zorunlu göç eden diğer bir topluluk ise Ezidilerdir. DAESH katliamları sonucu göç etmek zorunda kalan Ezidilerin göçü ani ve plansız gerçekleşen göçlerdir. Bu göçlerin yönü ise DAESH saldırıları sonucu şekillenmiş ve ilk etapta canlarını kurtarmak için çatışmaların olmadığı ve daha çok yakın ülkelere doğru gerçekleşmiştir. Daha sonra ise bu göçler, Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşmiştir. Yerinden edilen binlerce Ezidinin yollara düşmesi ve başka ülkelere sığınmaları mülteci kimliğini de beraberinde getirmiştir. Göç ile beraber gelen mültecilik kimliği, hem Ezidiler hem de zorunlu göç etmek zorunda kalan diğer toplumlarda büyük sorunlar/sıkıntılar oluşturmuştur. Bu doğrultuda mülteci, sığınmacı ve diğer kavramlara yer verilecektir.

*“Mülteci özel bir sosyal veya politik gruba üyeliği, milliyeti, dini, ırkı gibi nedenlerle şiddete maruz kalma korkusu yaşayan ve bu nedenle ülkesine dönme imkanına ve isteğine sahip olmayan, milliyetine tabi olduğu ülkenin sınırları dışında yaşayan kimsedir. Üye devletler, mültecileri koruyacaklarını ve non-refoulement (yani, mültecileri baskı görecekları bir ülkeye geri göndermeme) ilkesine riayet edeceklerini taahhüt etmişlerdir. Resmi olarak tanınmış mülteciler açık bir yasal statüye sahip olduklarından ve güçlü bir kurum olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) himayesinden yararlandıklarından dolayı diğer zorunlu göçmenlerden genellikle daha iyi koşullara sahiptirler. Mülteciler genellikle başlangıçta kendi ülkelerine komşu bir ülkede mülteci statüsü kazanırlar. Eğer mülteciler bu ülkelerde kötü şartlara maruz kalırlarsa, geleneksel yerleşim ülkeleri (özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da) yeni mülteci kabulünde gittikçe daha isteksiz olsalar da, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu mültecileri başka ülkelere yerleştirmenin yollarını arar” (Castles ve Miller, 2008: 144-145).*

Bauman (2013: 194), dünyayı dolaşanları ve mültecileri tanımlarken ortak paydalarının yer dışılık olduğunu değinir ve onlardan şöyle bahseder, gerçekten bir yerde değildirler; fiziksel olarak işgal ettikleri yerin “içinde” ama o “yere” ait değildirler.

Şartlı mülteci, ise Avrupa ülkeleri dışında gerçekleşen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belirgin bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da siyasi fikirlerinden ötürü zulme uğrayacağı gibi haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı bulunduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan veya korkudan ötürü yararlanmak istemeyen yabancıya ya da bu tür olaylar sonucu daha önce yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunarak oraya dönemeyen ya da korku sebebiyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrası verilen statüdür. Ayrıca üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar o ülkede kalmasına izin verilir (Uluslararası Koruma Çeşitleri, 2016).

Geçici koruma, menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının gerçekleşmesi veya gerçekleşebilecek olması durumu söz konusu olduğunda, kişilerin veya koruma gerektiren diğer kişilerin faydasına, sığınma sisteminin etkin işleyişinde olumsuz bir etki oluşturmada sığınma sisteminin işletilmemesi riski söz konusuysa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlayan istisnai bir prosedürdür (IOM, 2009: 19).

İkincil koruma,

*“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe*

*ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder” (Uluslararası Koruma Çeşitleri, 2016).*

İkincil koruma statüsünde mülteci veya şartlı mülteci tanımı dışında kalanların “geri göndermeme” ilkesinden hareketle can güvenliği ve işkenceden korunma söz konusudur (Erdoğan, 2018: 52).

Her ne kadar aynı anlamda kullanılsalar da mülteci ve sığınmacı kavramları birbirlerinden farklıdır. Yukarıda açıklanan mülteci kavramından farklı olarak sığınmacı, uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan fakat mülteci statüleri karara bağlanmamış kişilerdir. Sığınmacıların içerisinde bulundukları belirsiz durumdan dolayı devletler çalışmalarına izin vermezler ve yetersiz sosyal yardımlarla yaşamlarını sürdürmeye çalışırlar. Sığınma başvuruları büyük oranda (%90) kabul edilmezler ancak pasaportları olmadığından veya ülkeleri tarafından geri kabul edilmediklerinden dolayı o ülkede kalırlar. Sığınma başvurularının yüzde 90’dan fazlası kabul edilmez ancak yine de, sığınmacıların büyük çoğunluğu kendi ülkeleri tarafından kabul edilmediklerinden veya pasaporta sahip olmadıklarından dolayı ülkelere geri gönderilmezler. Bazıları için, sığınmacılar Batı Avrupa’da giderek büyüyen kayıt dışı ekonomiye can veren yararlı emek kaynaklarıdır (Castles ve Miller, 2008: 145-146).

Devletlerin yürürlükte olan yasaları göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların hangi koşullar altında ve hangi haklarla kabul edileceğini belirlerken, aynı zamanda bu grupların yerleştikleri ülkelerdeki yaşam koşulları ve yaşam şanslarının ölçütlerini de ortaya koyar. Dolayısıyla, devlet kanunları bu grupların, yerleştikleri ülkelerde hak ve yükümlülük sahibi olmalarını ve vatandaş olabilmenin yolunu açar. Bu kanunlar, bu grupları devletlerin keyfi uygulamalarına karşı koruma görevi görür (Çatır, 2012: 220). Yerinden edilen Ezidiler

Türkiye’de Uluslararası korumaya tabiler. Ezidilerin mülteci, sığınmacı ya da diğer kimliklere sahip olmaları, yasalara göre bazı hakları beraberinde getirir. Ancak hakları belirleyen etkenlerden biride göç edilen devletin tutumudur. Mülteci, sığınmacı kimlikleri kadar ülkelerin göç etmek zorunda kalan insanlara yaklaşımı da önem arz etmektedir.

Simon’un (2010) belirttiğine göre, politika yapanlar zorunlu göç edenleri üç şekilde kategorileştirmektedirler. Birincisi, yerinden edilmenin gerçekleştiği mekândır. Örneğin, mekân temel alındığında, “uluslararası göçmenler” gibi kavramlarla isimlendirmeye gidilirken, kendi ülkelerinin sınırları içinde kalanlar için “ülke içinde yerinden edilmiş kişiler” ifadesi kullanılmaktadır. İkincisi, zorunlu göçlerin sebepleridir. Zorunlu göç edenlerin nedenleri onları iltica talebinde bulundukları ülkede mültecilerle ilgili 1951 sözleşmesi kapsamına alılabiliyorsa kişiler mülteci olarak ifade edilirler. Ayrıca bu kapsama dâhil olmayıp bölgesel antlaşmalar neticesinde ya da BMMYK tarafından mülteci olarak tanımlananlar da mevcuttur. Ancak doğal afet, iklim ve çevre koşullarının değişmesi vb. sebeplerle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalanlar için hukuki açıdan bağlayıcı uluslararası tanım yoktur. Bu kişiler yerinden edilmenin gerçekleştiği ülkenin sınırları içerisinde kalırlarsa ülke içinde yerinden edilmiş kişiler grubuna dâhil olabilirler. Üçüncü boyut ise yerinden edilmenin zamanıdır. Yerinden edilmenin gerçekleştiği ilk safhalarda mülteciler, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler için korunma, barınma vb. gereksinimlere acil olarak çözüm bulmalıdır (akt: Hazan, 2012: 184-185).

Bir zorunluluk halinden dolayı ülkeye kabul edilen Ezidiler, gittikleri yerlerde mülteci kimlikliğini edinmektedirler. Bu kimlik doğrultusunda onlar için, yeni yaşam alanları (çadırlar) oluşturulmuştur. Ancak, Bauman bu kimliklerin olumsuzlukları da içinde barındırdığına değinir. Kalıcı geçicilikteki yeni yerleşim yerlerinde mülteciler orada bulunmaktadır ancak oraya ait değillerdir. Dolayısıyla, Ezidilerin kalması için hazırlanan

geçici barınaklar onlara kalıcı olmadıklarını hatırlatmaktadır (Bauman, 2013: 193). Ayrıca bu kamplara gelen mülteciler kampın kapısından girerken devletsiz, yersiz yurtsuz, işlevsiz bir mülteci olmak dışında bütün kimliklerini yitirirler. Kampın tel örgülerinin arkasında kimliklerini oluşturan öykülerden ve kimliğin sağladığı temel konforlardan mahrum olarak, yüzleri olmayan bir kitleye dönüşürler (Bauman, 2018: 93).

Bauman, (2013: 193) mülteci ya da sığınma kamplarını açıklarken de buraları bir nevi hapishaneye benzetir. Buralar mültecilerin ya da sığınmacıların bir süreliğine kaldıkları veya kalmak zorunda oldukları yerlerdir. Mülteci ya da sığınma kamplarında kalanlar “geldikleri yere” geri dönemezler çünkü terk ettikleri ülke onları artık istememektedir, geçinme imkânları kalmamıştır, evleri de talan edilmiştir. Geri dönecek hiçbir yerleri olmayan bu insanların, gidecekleri bir yerleri de yoktur. Hükümetler dışardan gelen yabancıyı kabul etmekte gönülsüzdürler çünkü göçmenler potansiyel birer tehdit olarak görülürler.

Burada mülteciler/sığınmacılar Bauman’ın (2018: 24-74) ifade ettiği “Iskarta” kavramını çağırıştırılmaktadır. Iskarta ilan edilmek bir nevi gözden çıkarılmaktır; tıpkı boş ve geri iadesiz bir plastik şişe ya da kullanılmış bir şırınga, alıcısı olmayan sevimsiz bir eşya, kalite uzmanlarının üretim hattından çıkarıp attıkları ürün vb. gibi. Iskartaya çıkmak aslında ihtiyaç fazlası, hurda, defolu, çöp, atık sözcüklerle aynı anlama gelir. Mülteciler, yerinden edilenler, sığınmacılar vb. kürselleşmenin atıklarıdır, iskartaya çıkarılanlardır. Iskarta ilan edilenler daha çok mali külfet olarak görülürler. “Bakımlarını sağlamak” yani barınma, beslenme, giyim vb. ihtiyaçlarını karşılamak gerekir.

İhtiyaç fazlası insanlar veya iskartaya çıkarılan insanlar her koşulda kaybeden konumundadır. Gittikleri ülkelerde zamanın ruhuna ayak uydurarak var olan hayat biçimlerine uyum sağlasalar, küstahlıkla, sahtekarlıkla, hak etmedikleri bir refaha

kavuşmakla ve suç işlemekle suçlanırlar. Gittikleri ülkelerdeki insanların değer verdiği ama yoksulları mahfeden sistemleri rededip saygı göstermezlerse bu durum kamuoyunun her zaman söylediği ihtiyaç fazlalarının sadece yabancı bir doku değil ayrıca toplum sağlığını tehdit eden kanserli bir hücre ve yaşama biçimlerinin ve savundukları her şeyin düşmanı oldukları olarak algılanırlar (Bauman, 2018: 55).

### **3.2.3. Yasal Statü Bakımından Düzenli ve Düzensiz Göç**

Bir ülkeden başka bir ülkeye gitmek için geçerli bir kimlik belgesi, pasaport, vize vb. birtakım yasal evrak ve prosedürlere ihtiyaç duyulmaktadır. Vatandaşı olmadığı bir ülkede çalışabilmek, süreli veya süresiz oturma alabilmek veya başka bir ülkenin vatandaşlığına geçebilmek için bir takım yasal süreçler gerekmektedir. Ekonomik göçmenler bu yasal süreçleri kullanarak başka ülkelere gidebilirken, genellikle savaş ve çatışmalardan kaçan düzensiz göçmenler, yasal olmayan yollarla diğer ülke sınırlarını geçmektedirler (Adıgüzel, 2018: 109). Göç etmek isteyenlerin yasal prosedürlere uyup/uyamamaları düzenli ve düzensiz göç süreçlerini doğurmuştur.

İnsanların, bulundukları ülkeden çıkışları ve gidecekleri ülkeye seyahati transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun bir şekilde ikamet ettikleri ülkeden, başka bir ülkeye gitmelerine düzenli göç denilmektedir (IOM, 2009: 15). Düzenli göç, birey ya da toplulukların, kanunen vatandaşı oldukları ülke dışındaki, başka bir ülkeye girişlerini orada kalışlarını ve ülkeden ayrılışları durumudur (Adıgüzel, 2018: 4). Akçadağ'a (2012: 3-4) göre herhangi bir amaçla diğer ülkelerde hayatlarını devam ettirmek isteyen insanların, gittikleri ülkenin yasalarına uygun olarak ülkeye giriş yapmış ve bulunuş amaçlarına da uygun bir şekilde gerekli izinleri alarak ikamet eden kişilerin, yasal göçü söz konusudur. Bu kişilerin kabulü, her ülkenin kendi iç düzenlemeleri, siyasi ve sosyal politikaları kapsamında ele alınmaktadır.



Düzenli göç, birey tarafından yapılan talebin gidilmek istenilen ülkenin aynı doğrultudaki onayı ile oluşturulabildiği gibi bazı ülkelerin nüfus veya işgücü yetersizliği nedeniyle de bu ülkelerin kendi talepleri doğrultusunda da gerçekleşebilmektedir (Gençler, 2002: 29). Örneğin, Almanya 1960'lı yılların başlarında işgücünü karşılamak için Güney Avrupa, Türkiye, Yugoslavya vb. ülkelerden “misafir işçi sistemi” adı ile ülkesine işçi kabul etmiştir (Straubhaar, 2000: 8). Petrol Zengini Arap Ülkeleri; Hindistan, Pakistan, Bangladeş, İran, Mısır, Yemen vb. ülkelerden göçmen kabul etmiştir. ABD ise Meksika, Karayipler'den iş gücü amaçlı göç kabul etmiştir. Batı Avrupa ülkeleri ise İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye ile iş gücü anlaşmaları ile ülkelerine göçmen işçi kabul etmiştir (Adıgüzel, 2018: 100). Ülkeler arası yapılan misafir işçi antlaşmaları da düzenli (yasal) göç grubunda yer almaktadır.

Düzenli göç hareketlerinden diğeri de mübadele göçleridir. Mübadele kelimesi değiş-tokuş anlamına gelir. Bir antlaşmanın esaslarına dayanılarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirilmesiyle gerçekleşen göçlerdir. Özellikle savaşımlardan sonra alınan kararlar neticesiyle gerçekleşir. Mübadele göçü ile göç eden insanlar yaşadıkları yerlerden devletlerin karşılıklı olarak aldıkları kararlar sebebiyle zorunlu göçe mecbur bırakılmasıdır (Koçak ve Terzi, 2012: 175). Nüfus mübadelesi beraberinde belli sorunları da getirmiştir. Örneğin, mübadelenin kötü yönlerinden birisi, devletlerin nüfuslarını kovulabilir, değiş-tokuş edilebilir bir eşya olarak görmeleri olmuştur. Üstelik nüfus mübadelesinin sonrasında ise yeni sorunlar başgöstermiştir. Bu sorunlar kuşaklar boyunca süren yeni bir toprakta tutunma, uyum sağlama, dışlanma, kabul vb.şeklinde olmuştur (Macar, 2015: 188).

Düzensiz göç ise, gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme ilkelerinin dışında gerçekleşen nüfus hareketleridir. Hedef ülkeler açısından, bir ülkeye illegal yollarla girmek

ya da bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya çalışmaktır. Göçmen, bir ülkeye girmek, orada ikamet etmek veya çalışmak için göç düzenlemeleri gereğince gerekli izin veya belgelere sahip olmaması durumudur. Gönderen ülke bakımından ise, bir kişinin geçerli bir pasaportu ya da seyahat belgesi olmadan uluslararası bir sınırı aşması veya ülkeden ayrılmak için gerekli şartlara uymaması gibi durumlarda yasadışı göçten bahsedilebilir (IOM, 2009: 15). Düzensiz göç, sınır ötesi insan hareketlerinin ülkeler tarafından kontrol edilmeyen ve gözetlenemeyen kısmıdır (Topçuoğlu: 2012: 501). Kontrol edilmeyen ve gözetlenmeyen bu göç, ulus devletler açısından güvenlik kaygılarında beraberinde getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük kitlesel göç akını olan Suriye'den komşu ülkelere ve sonrasında Avrupa'ya yayılan göç hareketi ile birlikte güvenlik olgusu tartışılmaya başlanmıştır. Avrupa'ya gitmek için Akdeniz'de hayatını kaybedenler, insan kaçakçılarının mağdurları olanlar vb. hayati risklerle karşı karşıya kalan mülteciler, göçmenler ve diğerleri, insan merkezli güvenlik olgusunu ön plana çıkarsa da, aslında uluslararası göç politikaları devlet güvenliğini ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla mülteciler göç alan ülkelerin güvenliğini tehdit eden bir problem olarak görülmüştür. Bu nedenle sınırların güvenliğinin artırılması, mültecilerin, sığınmacıların ve diğerlerinin sınır dışı edilmesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması gibi faktörler üzerinde durulmaya başlanmıştır. Uluslararası göç politikaları ülkeden ülkeye göre değişse de değişmeyen tek gerçek ulus devletlerin ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel kurumlarının devamlılığını sağlamaktır. Dolayısıyla ulus devletler ülkelerine gelen göçmenleri niceliksel ve niteliksel bakımından kontrol altında tutmaya çalışması, ulus devletlerin kendilerini korumaları ve yeniden üretmelerinin ön koşulu olarak göç politikasını doğurmaktadır. 2011 yılından itibaren Suriyeliler, çatışmaların artması ile birlikte komşu ülkelere özellikle Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır'a göç etmeye başlamışlardır. Türkiye, savaş nedeniyle üç

milyona yakın Suriyeli mülteciyi ülkesine kabul etmiştir. Ancak son yıllarda çok sayıda ülkeden çeşitli sebeplerle gelen farklı din,dil ve ırka sahip göçmenler, sığınmacılar Türkiye’yi başka ülkelere gitmek için geçiş ülkesi olarak kullanmışlardır. Örneğin, Türkiye’de ikamet eden Suriyeli mültecilerin bir kısmı Akdeniz üzerinden Avrupa’ya ulaşmaya çalışmıştır. Çoğu mülteci de göç yollarında hayatlarını kaybetmiştir (Şimşek ve İçduygu, 2017: 6-7). Mültecilerin ve diğerlerinin bu geçişleri daha çok yasal olmayan bir şekilde gerçekleşmiştir.

**Tablo 2:** Yasadışı Göçün Biçimleri

| <b>YASADIŞI GÖÇ</b>       |                                                 |                                                      |                                         |                                                             |
|---------------------------|-------------------------------------------------|------------------------------------------------------|-----------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| <b>1)Yasadışı Giriş</b>   | a) Bir ülkeye sınırlarını gizlice geçerek kalma | b) Bir ülkeye sahte belgeler kullanarak girme        |                                         |                                                             |
| <b>2)Yasadışı İkamet</b>  | a) Bir ülkeye gizlice girerek kalma             | b) Vize süresi dolduktan sonra kalamaya devam etme   | c) Geçerli ikamet izni olmadan kalma    | d) İkamet izninin süresi dolduktan sonra kalmaya devam etme |
| <b>3)Yasadışı Çalışma</b> | a) Bir ülkeye, gizlice girerek çalışma          | b) Çalışma vizesiyle giriş yapılmadığı halde çalışma | c) Geçerli çalışma izni olmadan çalışma | d) Çalışma izninin süresi dolduktan sonra çalışma           |

**Kaynak:** Türkiye’ de Yasadışı Göç Sorunu, Kemal Eker, 2008: 27

Bir devletin sınırlarının yasadışı yollardan geçilmesi iki şekilde gerçekleşir. Bunlar, (1) sınırlardan gizlice girilmesi; gümrük kapılardan giriş yapmayarak daha çok sınırların kontrolü zor olan yerlerinden geçerek ülkeye girilmesi durumudur (2) sahte kimlik ve seyahat belgelerini kullanarak “görünüşte” yasal yollardan ülkeye girilmesidir (Eker, 2008: 29).

Düzensiz göçmenler, başka bir ülkenin sınırlarından yasadışı bir biçimde geçebilmek için genellikle bir aracıya ihtiyaç duyarlar. Bu araçlar, genellikle yasadışı yollardan insan transferini bir meslek haline getirmiş kişilerdir. Maddi kazanç elde etmek için göçmen kaçakçılığı işi, uluslararası suç şebekleri tarafından yapılmaktadır. Göçmenleri yasadışı yollardan başka bir ülkeye götüren insan kaçakçılarının yanında, insan ticareti olarak adlandırılan, kuvvet kullanma veya hile, aldatma, kişinin çaresizliğinden yararlanma vb. yöntemlerle insanların rızaları dışında kaçırılması, başka bir ülkeye götürülmesi de söz konusu olabilmektedir (Adıgüzel, 2018: 115).

Göç endüstrisinin rahatsız edici yönlerinden birisi göçmen kaçakçılığı ve ticaretine yönelik organizasyonların giderek artmasıdır. Burada insan kaçakçılığı ve insan ticareti arasındaki ayrımı yapmak önemlidir (Castles ve Miller, 2008: 163). Adıgüzel (2018: 117-118) insan ticaretini üç başlık altında toplamıştır. Bunlar, (1) *fuhuş sektörü*, kadın ve çocukların seks işçisi veya pornografik malzeme üretme amacıyla kullanılması (2) *emek sektörü*, mağdurların zorla çalıştırılması, dilendiricilik yaptırma, ücretsiz çalıştırma, suçta kullanma vb. şekilde göçmenlerin istismar edilmesi durumudur (3) *organ ve doku ticaretinde* göçmenleri kullanma durumudur.

İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı ayrımını şöyle özetlenebilir, (1) insan ticaretinin gerçekleşmesi için mağdurların kandırılması veya bir şeye zorlanması gerekirken, göçmen kaçakçılığında ise göçmenlerin rızası söz konusudur (2) göçmen kaçakçılığında, yasadışı göçmen ile suç örgütü arasındaki ilişki sınırın geçilmesi ile sona erer, insan ticaretinde mağdur ile suç örgütü arasındaki ilişki sınır geçildikten sonra bile mağdurun iradesi dışında devam eder (3) insan ticaretinde göç edecek olanların istismarı varken, göçmen kaçakçılığında istismar bulunmamaktadır (4) göçmen kaçakçılığı devlete karşı işlenen bir suçken, insan ticareti kişiye karşı işlenen ve insan hakları ihlallerine sebep olan

bir suçtur (5) göçmen kaçakçılığı sınır aşan bir nitelik gösterirken, insan ticaretinin her zaman sınır aşan bir niteliği yoktur (Adıgüzel, 2018: 120).

Uluslararası göç pazarları, birçok nedenden kaynaklanan düzensiz göç akımlarından zarar görmektedir. Sınır geçişlerinde ve işgücü piyasalarında devletlerin uyguladığı sınırlamalar ve kontroller, diğer yandan göçmenlerin sınırları geçip yabancı ülkelerdeki işgücü piyasalarına ulaşabilmeleri başlıca etkenlerdendir. Ayrıca insan kaçakçılığı, insan ticareti ya da kaçak işçilerin düşük ücretle çalıştırılması vb. gibi ticari ve yasadışı çıkarların söz konusu olması düzensiz göçe neden olmakla birlikte kaçak işgücüne katkıda bulunmaktadır (İçduygu, 2004: 10).

Yasadışı göç, günümüzde yumuşak güvenlik tehdidi olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla, yasadışı göç sadece bir ülkenin problemi değildir, hedef ülkeler, kaynak ülkeler, transit ülkeler yasadışı göçten çeşitli şekillerde etkilenmişlerdir. Göç alan ve göç veren ülkedeki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı ortaya çıkan bu olgu, bütün ülkelerdeki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapıları etkilemektedir. Yasadışı göç ulusal ve uluslararası ekonomik ve siyasal belirsizlikler, ülkeler arası çıkar çatışmaları, iç savaşlar, doğal afetler, yoksulluk, salgın hastalıklar, insan hakları ihlalleri vb. faktörler olduğu sürece yasadışı göç de devam edecektir (Akçadağ, 2012: 52).

#### **3.2.4. Göç Edenin Niteliği Açısından Beyin Göçü**

Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin çatışma ya da fırsat azlığı gibi sebeplerden ötürü kendi ülkesinden başka ülkeye doğru gerçekleştirdiği göç hareketine beyin göçü denilmektedir (IOM, 2009: 5). Nitelikli, kalifiye, yüksek vasıflı meslek adamı, nitelikli insan gücü, beşeri sermaye, vasıflı emek ve profesyonellerin göçü şeklinde ifade edilen beyin göçü, yüksek mesleki niteliğe sahip iş gücünün başka ülkelere çalışmak için gidişini ifade

etmektedir (Sağırlı, 2006: 26). Dolayısıyla beyin göçü bir ülkede bilim ve teknoloji alanında yetişmiş insanların göç yolu ile kaybıdır (Pazarcık, 2010: 13).

Önceleri beyin göçü, yüksek nitelikli uzmanlar, bağımsız yöneticiler, kıdemli işletmeciler, teknik alanda uzman kişiler, tüccarlar, yatırımcılar, iş adamları, taşeronlar vb. niteliklere sahip diplomalı ve diplomasız kişilerin daha çok gelişmekte olan ülkelere göçünü ifade ederdi. Günümüzde, bilgi işçileri olarak ifade edilen ve daha çok emeğin veya insani sermayenin küreselleşmesi kavramları ile açıklanmaya çalışılan beyin göçü bilim adamı, doktor, mühendis, bilgi teknolojisi profesyonelleri vb. alanlarda, geniş bilgi ve yetenek ile üniversite derecesine sahip, yüksek nitelikli kişilerin uluslararası göçünü ifade etmektedir (Sağırlı, 2006: 362).

Kurtulmuş'un (1992: 206) belirttiğine göre, vasıflı, yetişmiş bilim adamı göçünün ulaştığı boyutlar ilk olarak 1960'lı yıllarda İngiltere de dikkati çekince, bu harekete akademisyenler "The Brain Drain" adını vermişlerdir. Bu tarihten sonra beyin göçü yapılan çalışma ve araştırmalarda "The Brain Migration" ve "Migration of Talent" gibi deyimlerle ifade edilmiştir. Kısaca, beyin göçü yüksek mesleki niteliği sahip iş gücünün kendi ülkelerinden başka ülkelere çalışmak amacıyla gidişidir.

Yüksek vasıflı profesyonellerin ülkeler arasındaki hareketleri, yönleri sürekli değişmiştir. Günümüzde beyin göçü daha çok (1) gelişmiş ülkeler arasında (2) gelişmekte olan ülkeler arasında (3) gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Beyin göçlerinin çoğu gelişmekte olan ülkelere doğru olduğu ve günümüzde bu durumun artarak sürdüğü görülmektedir. OECD verilerine göre gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkeler yönünde gerçekleşen beyin göçü miktarı 7 milyonu ABD'ne olmak üzere 12.9 milyondur. Dünya Bankasının yaptığı tahminlere göre ise Afrika ülkeleri, 1980-1987 yılları

arasında yüksek vasıflı insan sermayesinin 1/3'ünü beyin göçleriyle kaybetmiştir (Sağırılı, 2006: 364). Gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen beyin göçlerinde ülkelerin kaybedeceği çok şey yoktur. Ancak gelişmemiş ülkelere gerçekleşen beyin göçleri ise o ülkeler için kayıptır (Koçak ve Terzi, 2012: 173).

Beyin göçü küreselleşen dünyada önemli sorun olmaya devam etmektedir. Beyin göçünün en fazla verildiği ülkeler ise Hindistan, Pakistan, Birleşik Devletler Topluluğu, Çin, Filipinler, Cezayir, Fas, Tunus, İran, Mısır, Nijerya, Türki Cumhuriyetler vb. dir. Beyin göçü alan ülkeleri ise ABD, Kanada, Avustralya, G. Afrika, Almanya, Fransa vb. ülkeler oluşturmaktadır (Kaya, 2009: 18).

Türkiye'de ise beyin göçü 1960'larda doktor, mühendis ve bilim adamları ile başlamıştır. Türkiye dünyada en fazla beyin göçü veren 34. ülke içinde 24. sıradadır. Bu durumda, Türkiye iyi eğitilmiş 100 kişiden 59'unu kaybetmektedir. Türkiye'nin yurtdışında 50 binden fazla öğrencisi (yarısı Almanya, 15 bini ABD) bulunmaktadır. Fransa'da 2500 Türk öğrencisi bulunmaktadır. Tahminlere göre ABD'ye gelen ya da orada yetişen 3.000'den fazla mühendis, 3.600 doktor, 1000 akademisyen ve araştırmacı bulunmaktadır. Yurtdışında yüksek öğretim gören Türk öğrencilerin yurtiçindekilere göre oranı %3.2 civarındadır. Bu durumda Türkiye yurtdışına en fazla öğrenci gönderen 11. ülke durumundadır. Yurtdışında yıllık ortalama öğrenci maliyeti ise en az 20-30 bin dolardır. Yurtdışında okuyanların yıllık maliyeti 1.5 milyar dolar, geri dönmeme maliyeti 2-2.5 milyar dolara mal olmaktadır. Yurtdışına gitmek isteyen öğrencilerin %20'si Türkiye'ye geri dönmek istememektedir. Yurtdışında eğitimini sürdürenlerin %77'si ülkeye kesin dönüş yapmak istememektedir (Kaya, 2009: 19).

**Tablo 3:** Türkiye’de Beyin Göçünün Nedenleri

|                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|-------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Ekonomik Nedenler</b>            | <ul style="list-style-type: none"><li>-Gelişmiş ülkelerdeki yüksek ücret farklılıkları</li><li>-Düşük ücretle politikaların varlığı</li><li>-Özel ve kamu sektörleri arasındaki ücret farklılıkları</li><li>-Vergilerin yüksek olması</li><li>-Gelecek Endişesi</li></ul>                                                                                                                                            |
| <b>Sosyal Nedenler</b>              | <ul style="list-style-type: none"><li>-Gelişmiş ülkede yaşama isteği</li><li>-Daha fazla sosyal haklara sahip olma isteği</li><li>-Ailesine daha iyi şartlar sunma isteği</li></ul>                                                                                                                                                                                                                                  |
| <b>Politik Nedenler</b>             | <ul style="list-style-type: none"><li>-Çok farklı etnik köken farklılıklarının oluşması</li><li>-Siyasal istikrarsızlıkların çok fazla olması</li><li>-Siyasetin ve ekonomik hayatın ana belirleyicileri haline gelmesi</li><li>-Siyasetin ve siyasi partilerin iş hayatına müdahale etmesi</li></ul>                                                                                                                |
| <b>Bilim ve Teknolojik Nedenler</b> | <ul style="list-style-type: none"><li>-Bilimsel iklimin olmaması</li><li>-Ar-Ge uygulamalarına önem verilmemesi</li><li>Gelişmiş ülkelerin teknolojik gelişme ve yeniliklerin merkezi olmaları</li><li>-Bilim ve teknolojinin değerli olmaması</li><li>-Fikirlerin ve buluşların destek görmemesi</li><li>-Ar-Ge’ye alt yapı ve teşvik eksikliği</li><li>-Patent vb. yasal koruyucu hakların önemsenmemesi</li></ul> |
| <b>İşsizlik Nedenleri</b>           | <ul style="list-style-type: none"><li>-Üniversite mezunlarının çoğunun işsiz olması</li><li>-İstihdam imkanlarının sınırlı olması</li><li>-Diplomalı insanların geçim sıkıntısı yaşama korkusu</li></ul>                                                                                                                                                                                                             |



|                                                     |                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                     | -Eğitim dışındaki bir alanda çalışmaya zorlanma                                                                                                                                                 |
| <b>Yabancı dilde eğitim ve yurt dışında çalışma</b> | -Yabancı dilde eğitimin beyin göçünü hızlandırması<br>-Yabancı dilde eğitim gelişmiş ülkelere maliyetsiz vasıflı insan kaynağı üretmesi<br>- Çeşitli yurt dışı burslarla dışarıda özendirilmesi |

**Kaynak:** Yalçinkaya ve Dülger, 2017: 1649.

Türkiye, beyin göçünü kaybeden ülkeler arasında bulunduğu için, beyin göçünü azaltıcı ve ülkeye beyin göçünü çekme yönünde politikalara yer vermesi gerekmektedir. Son zamanlarda bu amaçla Türkiye’de üniversitelerde üstün zekaya sahip yabancı öğrencileri ülkede kalmasını sağlamak için burs verme, çalışma ve araştırma ortamı sağlama vb. uygulamalar yürürlüğe koymuştur. Ayrıca, nitelikli işgücü göçünü önleme ve yurt dışında yaşayan bilim insanlarını ülkeye çekebilmek için, TÜBİTAK’ın hazırladığı “Vizyon 2023” adlı bir proje de söz konusudur. Türkiye’nin 2023 hedefleri doğrultusunda bilim ve teknoloji ile ilgili politikaların hayata geçirilmesi planlanmakta ve bilim insanları için bilimsel ortam hazırlanmaya çalışılmaktadır. Burada amaç TÜBİTAK’ın, üniversite ve özel sektöre verdiği destekler, sağladığı burslar, Ar-Ge kapsamında yürüttüğü faaliyetlerle, yurtdışına giden bilim insanlarını ülkeye geri getirmektir. Ayrıca devletin “Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018” adı altında verdiği “Nitelikli İnsan Gücü İçin Çekim Merkezi Programı” kapsamında beyin göçünü önlemek ve beyin göçü çekmek için çalışmalar yapılmıştır (Yalçinkaya ve Dülger, 2017: 1651).

### 3.3. Göç Kuramları

Göç olgusu, yüzyıllardır devam eden bir süreçtir. İnsanlar doğal afetler, kötü iklim koşulları, siyasi baskılar, savaşlar, ekonomi vb. nedenle göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç ve göç nedenlerini daha iyi açıklamak ve analiz etmek içinde birbirinden farklı göç

yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Göçü açıklamada, tek bir yaklaşım söz konusu değildir. Göçü açıklarken de bu yaklaşımları birbirlerinden bağımsız düşünmemek gerekecektir.

Devletlerin sahip olduğu ‘nüfus’ konusu, İÖ 6. yüzyılda Çinlilerin ilgisini çekmeye başladığı günden bu yana devlet teorilerinin asli ögesi olmuştur. Ancak göç mevzusu 19. yüzyılda bilimsel tartışmaların konusu olmuştur. Ravenstein bu mevzuda ilk kez 1885 ve 1889’da Londra’da, “Göç Yasalarını” dile getirmesiyle, tartışmalar hareketlenmiştir. Yazar burada “yasa” kavramını kullanarak, demografik hareketlere işaret etmiştir. Ravenstein İngiltere’deki iç göçlerin yansıtıldığı istatistiklere dayalı olarak oluşturduğu yasası şu varsayımlara dayanmaktadır: göç hareketlerinin büyük bir bölümü kısa mesafelere, uzak mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğun olduğu yerlere doğru gerçekleşmektedir. Göç hareketlerinin başlıca nedeni de insanoğlunun durumunu maddi açılardan düzeltme isteğinden ileri gelmektedir. Ravenstein daha sonra bu açıklamayı, nüfus ve ekonomi ile ilgili olan yasalar fizik yasalarının kesinliğini taşımakta ve belli bir yöne doğru gelişmesi beklenen göç akımları yasama organlarıyla durdurulabilir. İngiltere o yıllarda göçü sınırlandıracak yasal önlemler almamış olsa da, Bismarck Almanya’sı o dönemde Yahudi olan ve olmayan Polonyalıları sınır dışı ederek, Doğu Avrupa’dan gelmek isteyen göçmenleri sınırları içine almamıştır (akt: Unat, 2002: 4-5).

19. yüzyıldaki iç göç ve dış göç hareketlerini tek bir kuram ile açıklamaya çalışmalarından sonra 20. yüzyılın toplumbilimcileri farklı kavramlar, varsayımlar kullanarak farklı kuramsal modeller geliştirmeye başlamışlardır. Çalışmalar sonucu ortaya konulan kuramlar birey, hane halkı, ulusal ve uluslararası pazarlar vb. gibi farklı nedensellik süreçleri ve farklı eleştiri düzeylerine dayandıkları için, bu kuramları birbiri ile bağdaşmaz biçimde ele almak yanlış olacaktır. Örnek vermek gerekirse, birey bir yandan gelirini artırmak isterken diğer taraftan hane halkının rizikosunu azaltmak isteyebilir. Dolayısıyla bu

kararların verilmesinde hem ulusal hem de uluslararası piyasalar etkili olmuştur (Unat, 2002: 5). Bu açıklamalar doğrultusunda çeşitli göç kuramlarına yer verilecektir.

**Tablo 4: Göç Kuramları**

|                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>TEMEL GÖÇ KURAMLARI</b> | <p><b>1) Ravenstein Göç Kanunları</b></p> <p>-Temsilcisi, Ravenstein (1885)</p> <p>-Bu kuramda Ravenstein'in değindiği göç kanunları şunlardır;</p> <ul style="list-style-type: none"><li>(a) Göç ve Mesafe</li><li>(b) Göç ve Basamakları</li><li>(c)Yayıma ve Emme Süreci</li><li>(d) Göç Zinciri</li><li>(e) Doğrudan Göç</li><li>(f) Kır-Kent Yerleşimcileri Farkı</li><li>(g) Kadın-Erkek Farkı</li></ul> <p><b>2) Petersen'in Göç Tipleri</b></p> <p>-Temsilcisi, W. Petersen (1958)</p> <p>-Bu kuramda Petersen'in bahsettiği göç tipleri şunlardır;</p> <ul style="list-style-type: none"><li>(a) İlkel Göç</li><li>(b) Serbest Göç</li><li>(c) Zorlama ile Yapılan Göç</li><li>(d) Kitlesele Göç</li></ul> <p><b>3) İtme-Çekme Kuramı</b></p> <p>- Temsilcisi, Everett Lee (1966)</p> <p>-Bu kuramda Lee'nin üzerinde durduğu faktörler şunlardır;</p> <ul style="list-style-type: none"><li>(a) Yaşanan Yer İle İlgili Faktörler</li><li>(b) Gidilmesi Düşünölen Yer İle İlgili Faktörler</li><li>(c) İşe Karışan Engeller</li></ul> |
|----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

|                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                       | (d) Bireysel Faktörler                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>SOSYAL-KÜLTÜREL GÖÇ KURAMLARI</b>  | <p><b>1) Merkez Çevre (Dünya Sistemi) Göç Kuramı</b><br/>-Bağımlılık Okulu düşünürleri (Immanuel Wallerstein, Andre Gunder Frank, Samir Amin gibi) tarafından geliştirilmiştir.</p> <p><b>2) Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı</b><br/>-Temsilcisi, Jeff Crisp, Faist</p> <p><b>3) Göç Sistemleri Kuramı</b></p>                                                                                                                                                   |
| <b>EKONOMİK TEMELLİ GÖÇ KURAMLARI</b> | <p><b>1)Yeni Ekonomi Kuramı</b><br/>-Temsilcisi Oded Stark (1990)</p> <p><b>2) İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı</b><br/>-Temsilcisi, Michael J. Piore (1970)</p> <p><b>3) Kesişen Fırsatlar Kuramı</b><br/>-Temsilcisi, Stouffer (1940)</p> <p>-Kesişen Fırsatlar Kuramında Stouffer'ın göç olgusu üzerinde durduğu faktörler şunlardır,</p> <p>(a) Göç Edilecek Mesafe</p> <p>(b) Göç Edilecek Yerdeki Olanaklar</p> <p>(c) Bu olanakların/fırsatların miktarı</p> |

**Kaynak:** Yalçın: 2004, Çağlayan: 2006, Akçadağ: 2012

### 3.3.1. Ravenstein Göç Kanunları

Göç ile ilgili çalışmalardan ilki Ravenstein'in 1885'de yayınlanmış olan "Göç Kanunları" çalışmasıdır. Ravenstein burada, uzun mesafelere göç edenlerin genellikle büyük endüstri ve ticaret merkezlerini seçtiğine ifade eder. Ayrıca göç faaliyetinin sürekli artarak devam ettiğini belirtir. Bu devamlılığın sebebi, üretim yerleri ve ticaret merkezlerinin devamlı bir şekilde artış göstermesidir. Ravenstein ayrıca kötü ya da baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi durumlar göç dalgalarını oluştursalar bile, bunların

hiçbirisi ekonomik olarak insanların daha iyi olmayı isteyerek gerçekleştirdikleri göç dalgalarıyla kıyaslanamayacaktır (Akçadağ, 2012: 5-6).

Ravenstein (akt: Yalçın, 2004: 23-25) yedi göç kanunundan bahsetmiştir. Bunlar;

1) Göçmenlerin büyük bir kısmı sadece kısa mesafeli bir yere hareket ederler. Bu durum gidilen yerde göç dalgalarının oluşumunu sağlayarak nüfus al yer değişime neden olur. Göç dalgalarının yönü, göçmenleri içine alacak biçimde büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğru gerçekleşir. Göçün boyutunu belirleyen ise, göçmenleri alan yerlerdeki yerli nüfusun yoğunluğudur.

2) Bir bölgede oluşan hızlı ekonomik gelişme, yakın yerlerden o bölgeye göçler gerçekleşmesine neden olur. Ayrıca kırsal kesimlerde ki nüfus azalması uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Bu durum hızlı bir şekilde gelişmekte olan kentin kendisini bütün ülkeye hissettirmesine kadar basamaklı şekilde devam eder. Kent çevresinden kente doğru gerçekleşen göçler, kırsal bölgelerdeki işgücü açığını buraya yakın yerlerden gelen işgücü fazlasıyla doldurarak yeni gelenler tarafından geldikleri yerlerden işgücü fazlasıyla kapatılacaktır. Her bir basamakta hızla gelişen kentin olanakları daha fazla göçmen tarafından öğrenilecek böylece göç tüm ülkede kendisini hissettirecektir.

3) Göç, yalnız başına amaç olmaz çünkü bireyler göç etmek amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından yararlanmak, göç gerçekleştirmek isteyenler için amaçtır. Dolayısıyla, göç sonucu meydana gelen yayılma süreci ve bu yayılmayı yutan süreç, amaç bakımından uyum gösterir. Bu süreçler ise göç ile hedefine ulaşır. Kente doğru gerçekleşen göç hareketleri, kentte gelişim gösteren ekonominin ihtiyaç duyduğu işçilere kavuşmasına ve bireylerinde göç sonrası bu işlere kavuşmasına neden olacaktır.

4) Her göç dalgası, bunu karşılayan karşı göç dalgası oluşturur. Bu durumda yoğun göç alan yerleşim birimleri, aynı zamanda göç verir.

5) Uzun mesafelere göç edenler daha çok büyük ticaret ve endüstri merkezlerini tercih etmektedirler. Kısa mesafeli gerçekleşen göçler ise daha çok basamaklı bir biçimde gerçekleşir dolayısıyla, doğrudan doğruya endüstri ve ticaret merkezlerine doğru olan göç, ilgili kente uzak olan yerleşim birimlerinden olmayacaktır. Basamaklı göçlerde ise göçmen işçilere ihtiyaç duyan kentlere yakın yerlerden göçler olur ve bu göçler sonucunda boşalan yerler yine onlara yakın yerleşim birimlerinden gelen göçlerle doldurulur. Dolayısıyla uzak mesafeli göçler basamaklı değil, doğrudan endüstri ve ticaret merkezlerine yönelik gerçekleşir.

6) Kentte yaşayanlar, kırsal kesimde yaşayanlara oranla daha az göç etme eğilimindedirler. Kendilerini kentin sahibi olarak gören insanlar, kentin daha fazla insan gücüne ihtiyacı olduğu bir zamanda, kentten göç etmezler.

7) Bu kanun cinsiyet ile ilgilidir. Kadınlar kısa mesafeli ve iç göçlerde daha çok göç eğilimi gösterirken, erkekler ise uzun mesafeli ve dış göçlerde göç etme eğilimi gösterirler.

Yalçın (2004: 27) ülkemizdeki kadınların göç kararı alınmasındaki rolleri üzerinde durur. Özellikle köylerde aile büyükleriyle aynı evi paylaşan kadınlar, eşlerinin göç kararı almasında büyük roller oynarlar. Bunun nedenlerinden biri göç ile birlikte gelecek olan özgürlüktür. Kadınlar, kocalarını ikna ederek başka bir yere göç ettikleri durumunda, kaynana, kayınbaba, kayınbirader, görümce, elti baskısı gibi sıkıntılardan kurtulacaklar ve evlerini istedikleri gibi çevirebilecekler. Her ne kadar Ravenstein, bunları ima etmemiş olsa bile ülkemizde kadının göçle ilgili rolü, erkeği ikna etme biçimindedir.

Ülkemizdeki göç olgusu Ravenstein'in bahsettiği gibi basamaklı bir şekilde olmamıştır; ancak 1880'li yılların İngiltere'si ile 1950'li yılların Türkiye'sinin içinde bulunduğu koşullar birbirinden farklı olmuştur. 1950'li yılların Türkiye'si 1880'li yılların İngiltere'sinden teknolojik ve iletişim araçlarının gelişmişliği konularında ileridir. Bu nedenle, büyük kentlerdeki iş imkanları ile ilgili haberler, o kentlere gidenler tarafından ve medya kanallarıyla tüm ülkeye daha kolay yayılmıştır (Yalçın, 2004: 27).

### 3.3.2. Petersen'in Göç Tipleri

Her insanın aynı olduğu ve göçünde normal süreç olduğu durumuna karşı çıkan Petersen *“Eğer her insan aynı ise neden bazıları göç ediyor da bazıları göç etmiyor”* sorusunu sorarak göçü değerlendirmeye çalışır. Petersen, göç araştırmasında itici ve çekici etkenler üzerinde durur. Ayrıca, ekonomik süreçlerin göç için önemli bir etken olduğuna değinir. Ekonomide meydana gelen dalgalanmalar üst, orta ve alt sınıfları farklı biçimlerde etkileyerek ve insanların farklı tepkiler vermesine sebep olur. Böylece Petersen, bireysel ve sınıfsal farklılıkları göz önünde bulundurarak, farklı göç tiplerinden bahseder (Çağlayan,2006:75).

Petersen'in (Yalçın,2004:14-15-16) göç çeşitleri değerlendirmesi şunlardır,

a) *İlkel göç*, bu göçler insanlığın doğal afetler karşısındaki çaresizliğinden ötürü gerçekleşen göçlerdir. Bu göçler ekolojik itici faktörlerden dolayı gerçekleşir. Ayrıca bu göçler endüstrileşme öncesi toplumlarda görülen muhafazakâr eğilimlerdir. Göç etmek isteyen bir grup ilk olarak eski yaşadığı çevreye benzer bir yer arayışına girecek ve göç hareketi de buraya doğru gerçekleşecektir. Örneğin, tarım ve hayvancılıkla geçinen bir topluluk, bu bölgeden göç etmek durumunda kaldığında, tarıma ve hayvancılığa uygun bir yer buluncaya kadar göç sürecine devam edecektir.

b) *Zorlama ile yapılan göçler*, ilkel göçlerde itici faktörler doğal yapı iken, zorlama göçlerde ise daha çok sosyal yapı belirleyici olmuştur. Zorlama ile yapılan göçler iki grupta incelenir: birincisinde, göçe tabi olan topluluk göç etme konusunda az çok kontrolü elinde tutabilirken, ikinci grupta bu kontrol, tamamen topluluğun elinden alınmıştır. Burada üzerinde durulan nokta, toplumların göç edip etmemelerinde, karar veriyor olup olmamaları belirleyici olmaktadır. Ezidiler bulundukları bölgede baskılardan, savaşlardan ve bu durumların beraberinde getirdiği katliamlardan kurtulmak için göç etmek zorunda kalmışlardır. Göç etmek için karar verme ve düşünmeye fırsat olmadan göç ani ve plansız şekilde canlarını kurtarmak için gerçekleşmiştir. Karar verme sürecinin olmadığını alan bulgularından örnek vermek gerekirse, DAESH faaliyetleri sonucu Şengal dağına kaçan ve orada on gün aç ve susuz kalan Ezidiler, savaş nedeniyle aniden göç etmek zorunda kalmışlardır.

c) *Serbest göçte* göç etme kararını bireyler/toplumlar kendileri verir. Bu durumda toplumları göçe zorlayacak bir durum bulunmamaktadır.

d) *Kitlesel göçler* ise serbest göçlerin sonucudur. Serbest göçte az sayıda insanın başka bir yere göç ettikten sonra, ülkeleriyle bağ kurmaları sonucu o ülkeden göç edenlerin sayısı hızlı bir şekilde artar ve çekici etkenler nedeniyle göç kitlesel görünüm kazanır. Bu durum Türkiye’den Batı Avrupa ülkelerine ve köyden kente gerçekleşen göçlerde olduğu gibi göçün kısa bir sürede kitlesel bir görünüm kazanmasına neden olur.

### **3.3.3. İtme Çekme Kuramı**

İtme çekme teorisi Everett Lee tarafından geliştirilmiştir. Lee’ye göre hem yaşanan yerlerde hem de göç edilmesi düşünülen yerlerde itici ve çekici faktörler vardır. Bunlar; a) yaşanan yerle ilgili olan faktörler b) gidilmesi düşünülen yerle ilgili olan faktörler c) işe karışan engeller d) bireysel faktörlerdir (Yalçın, 2004: 30-31). Lee’nin itici ve çekici faktörler teorisine göre göç, göçmenin kendi ülkesinden ayrılmasına neden olan “itici”



faktörler ile hedef ülkeye yerleşmesine sebebiyet veren “çekici” faktörlerin bileşimidir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016: 20).

İtme ve çekme teorisi, terk edilen ülkenin, göç edenlerin ekonomik, siyasal ve kültürel alanlardaki beklentilerini karşılamazken göç edilen ülke ise, göçmenin istek ve arzularını karşılar. Dolayısıyla, dış göçün ardındaki nedenler, terk edilen ülkenin iticiliği, göç edilen ülkenin ise çekiciliğinden kaynaklı özelliklerdir (Kaya, 2011: 44). İtme-Çekme kuramı kişilerin/grupların nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu olduğu yerlere, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek olduğu yerlere göç etmeleri durumudur. Burada itici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu, siyasal baskıları vb. içerir, çekici faktörler ise emeğe olan talebi, cazip ekonomik fırsatları, siyasal özgürlükleri vb. içermektedir (İçduygu, 2014: 36).

Öberg (1996), göç etme nedenleri olarak, Lee’nin itici ve çekici faktörlerini sert ve yumuşak faktörler şeklinde ele almıştır. Sert faktörler; insani krizler, silahlı anlaşmazlıklar, çevresel felaketler vb. gibi durumlardır. Yumuşak faktörler ise yoksulluk, sosyal dışlanma işsizlik vb. gibi durumlardır (akt: Sert, 37: 2012). Ezidi göçlerinin nedenlerine baktığımızda karşımıza, Lee’nin değindiği itici faktörler ve Öberg’in ele aldığı sert faktörlerden siyasi baskılar ve savaş faktörü ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Ezidilerin savaş nedeniyle ülkelerinden göç etmeleri tek çareleri olmuştur. Savaş ve siyasi baskılardan kaçmak zorunda kalan Ezidi göçlerinin bir kısmının Türkiye’ye doğru gerçekleşmesinin nedeni coğrafi yakınlıktan kaynaklanmıştır. Burada mesafe faktörü önemli olmuştur. Bunu Lee çekici, Öberg ise yumuşak faktörler olarak ele almıştır.

Çağlayan’ın (2006: 73-74) değerlendirmesine göre sosyal alan içerisinde itmeye sebep olan olumsuz etkenler ve çekmeye sebep olan olumlu etkenler, olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla itme ve çekme faktörleri kişisel ve görelidir. Kişisel

bağlamda göçün avantajlarını ve dezavantajlarını belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. gibi faktörler itme çekme kuramında önemli rol oynar. Ayrıca diğer bir nokta ise demografik faktörler kapsamında, göç için kişisel avantajlar ve dezavantajların, hangi sosyal bağlamlar ve süreçler içerisinde yer aldığıdır. Örneğin, çocuk sahibi olan aile için, göç edilecek yerdeki eğitim olanakları önemliyken, çocuksuz aile için göç edilecek yerdeki eğitim imkânları önem arz etmemektedir. Ayrıca, Lee göçün belirleyenleri olarak, kişisel (mikro) faktörler ve kişisel olmayan (makro) faktörlere değinir. Potansiyel göçmen olan yerleşikler, yaşadıkları yerlerdeki olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğunu, bu faktörlerin kendileri için ne anlama geldiğini bilmekte ve buna göre hareket etmektedirler. Belli bir bölgede yerleşik olarak yaşayan potansiyel göçmeler ise, başka bir yere göç etmeyerek, yaşadıkları yerde kaldıklarında, kendilerini için olumlu ve olumsuz faktörlerin, neler olacağı konusunda bir düşünceye sahip değildir. Ancak göç edilecek yerdeki sosyal yapı ve varolan durum içerisindeki belirsizlikler göçmenlerin, kendileri için yarattıkları beklentileri ve riskler göçmenler için göç sürecinin belirleyicileridir. Dolayısıyla göçün kendisi bir belirsizlikken, bu belirsizlik de kişileri göç sürecinden alıkoyan bir durumdur.

### **3.3.4. Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı**

1970'lerde Wallerstein tarafından ele alınan bu kuram dünya ekonomisinde, ekonomik ve siyasi gücün eşitsiz dağılımına değinir. Burada göç olgusu, kapitalist birikim sürecinin yayılmasına bağlı olarak ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucudur. Dolayısıyla, kapitalist dünya sisteminin bir yerinde yeterli işgücü yoksa ya da işgücü gerekli esneklik ve ucuzlukta değilse çözüm göçmen işgücüdür. Bu yaklaşıma göre kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek yayıldıkça, dünya nüfusunun büyüyen kısmı dünya piyasalarına dâhil edilecek ve çevre ülkelerdeki toprak, hammadde ve emeğin dünya piyasalarının denetimi altına girmesi

sonucu mülksüzleşen küçük üreticiler yaşamlarını sürdürmek için göçe edecektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, tarımsal reformlar sonucu, geniş bir çiftçi kesiminin ortadan kalkması geniş kitlelerin köksüzleşmesine neden olacaktır. Böylece birçok insan gelişmiş ülkelerin rekabet gücünü korumak için ucuz emeğe ihtiyaç duyan sektörlerde çalışmak üzere göç edecektir. 20. yüzyıldaki yeni sömürgeci rejimleri, çokuluslu şirketler, çoğalan yabancı yatırımlar aracılığıyla hızlanan bu süreç, küreselleşmeyle beraber daha fazla artış gösterecektir (Toksöz, 2006: 18-19).

Dünya sistemi yaklaşımına göre, merkez ülkeler, ucuz işgücü gereksinimlerini karşılamak göçmen kabul politikaları uygulamaktadırlar. Bu göçmen kabul politikaları birçok ağır şartları da içermektedir. Bu durumda nitelikli, iyi yetişmiş, kalifiye eleman olmak önemli bir önkoşuldur. Çevre ülkelerden gelen nitelikli işgücü, merkez ülkelerde daha çok düşük ücretle çalışmakta, bu durumda üretim maliyetleri de düşmektedir. Çevre ülkelerden merkeze doğru gerçekleşen göçler vasıfsız işçilerin göçüdür. Merkez ülkeler, emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin vasıfsız işçisinden daha ucuza çalıştıracığı, vasıfsız işçileri bu sebeple göçmen olarak kabul etmekte ya da bu işçileri kaçak göçmenler arasından bularak çalıştırmaktadır. Çevreden merkez ülkelere doğru gerçekleşen göç hareketleri neticesinde merkezde üretim maliyetleri düşmektedir. Özetle, dünya sistemi kuramı, uluslararası göçün giderek genişleyen ve küresel piyasanın, siyasal ve ekonomik örgütlerini izleyerek devam etmektedir (Güllüpınar, 2012: 70-71).

*“Merkez çevre kuramına göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizma olmaktan uzaktır. İster yasa dışı yollardan kaçak biçimde, ister iltica ederek, isterse iş gücü anlaşmalarıyla tamamen yasal süreçlerle gerçekleşsin, göçler, az gelişmiş ülkelerin iş gücünün gelişmiş ülkelere kullanıldırılmasına yaramaktadır. Bu kullandırılma karşılığında, göçmenlerin ülkelerine yolladıkları işçi*

*dövizleri ise bu ülkeleri geliştirmekten çok sosyo-ekonomik gelişmelerini daha da olumsuz biçimde etkilemektedir” (Adıgüzel, 2018: 30).*

Deniz Şenol Sert’e (2012: 37) göre, dünya sistemleri teorisinin ana problemi, uluslararası göçü şekillendirmede küreselleşmenin yapısal öğelerine fazla önem vermesidir. Yapısal koşullar önemlidir ancak göç, bireysel karar veya ailenin kararıyla gerçekleşir. Bu teori göçü, insanların hareketinden çok bir süreç olarak görmektedir.

### **3.3.5. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı**

Göçmen ağları teorisi, herhangi bir yere olan göç hareketinin devam etmesi durumunda, göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde durmaktadır (Yalçın, 2004: 49). Buna göre, daha önceden göç etmiş olanlar ile yeni göç edecekler arasındaki iletişim, sosyal ve kültürel bağlar göç etme kararını etkilemektedir. Bu ağlar göç edilecek yerler hakkında bilgi vermektedir (Akçadağ, 2012: 7).

Bu kurama göre, göçe karar vermede iki ana unsur vardır. Bunlar formel ve enformel unsurlardır. Formel unsurlardan kast edilen seyahat acenteleri, iş bulma kurumları, taşeron şirketler vb. dir. Enformel unsurlar ise aileler, arkadaşlar, akrabalık ilişkileri, cemaat bağları vb. dir. Göç kararı veren birey ya da grup formel bağlar ya da enformel bağlar aracılığı ile göç etme sürecini daha güvenilir ve kontrol edilebilir hale getirir. Dolayısıyla da göç unsuru sürdürülebilir hale gelir (Dağdeviren, 2016: 48). Göç bir kez başladığında göçü gerçekleştiren kişinin çevresindeki insanları da tesiri altına alır. Göçmenlerin sahip olduğu bu ilişki ağlarının varlığı, uluslararası göçü hızlandırır aynı zamanda yaygınlaştırır. Yabancı bir ülkeye yasadışı yollarla ilk kez giden insanlar için göçmen akrabaları ya da tanıdıklardan alacakları yardım, göçmenlerin masraflarını ve risklerini azaltarak zincirleme göç hareketlerini de yaygınlaştırır (Güllüpinar, 2012: 73).

İlişkiler ağı kuramına göre, uluslararası göç hareketine katılan kişiler yurtdışında akrabaları, yakınları, hemşerileri olması durumunda göç etmeye daha kolay karar verirler. Örneğin, yıllardır Almanya’da oturan bir kardeşe sahip olmak, oraya yeni gelmiş bir hemşeriden daha değerlidir (Unat, 2002: 24). Dolayısıyla, bir aile bireyi ya da herhangi bir tanıdık bir bölgeye göç ettiği zaman, göç edilen bölgede kalan aile bireylerini ve arkadaşlarını göçe karar verme konusunda cesaretlendirir ve hedef yerle ilgili bilgiler verir (Sert, 2012: 40). İlişki ağlarını kullanarak hedef ülkeye yerleşen göçmenlerin bu yeni topluma dahil olması ve entegrasyonun sağlanması bakımından da önemlidir. Aksi taktirde herhangi bir ilişki ağı olmayan ve hedef ülkeye dair hiçbir bilgisi olmadan oraya yerleşmeye çalışan göçmenler için yaşam zorlaşır ve sıkıntılar başgösterir (Deniz, Ekinci ve Hülür, 2016: 25). Bu kuram yerleşme ve göç bölgesinde cemaat oluşturma sürecine de temel oluşturarak, göçmen grupların kendi sosyal ve ekonomik altyapılarını geliştirmelerini sağlar. İbadet yerleri, dernekler, dükkanlar, kafeler, doktor ve avukat gibi profesyoneller vb. hizmetler bunlar arasında gösterilebilir. Kalma süresinin uzamasıyla birlikte, göçmen ağları giden göçmenin ailesini yanına almasına veya yeni aileler kurmalarına neden olur (İçduygu, 2014: 43).

Gurak ve Caces’e göre göçmen ağlarının işlevleri şunlardır, a) göçmenleri, göçün verdiği zorluktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar b) göçmenleri, göç ettikleri toplumdan yalıtarak göçmenlerin kendi ülkeleriyle olan ilişkilerinin devam etmesini sağlarlar c) göçün başlangıcını ve hedef yerini etkileyerek önemli oranda kimlerin göç edeceklerini saptarlar d) göçmenlerin gittikleri ülkelerde uyumları için kolaylık sağlar e) göçmen ağları, anayurtta kalanlar için birer haber kanallarıdır ayrıca onlara yabancı ülkedeki imkânlar hakkında vb. konularda bilgi verirler f) bu ağlar, göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda etkiler (akt:Yalçın, 2004: 51-52).

Jeff Crisp ise uluslararası göçmen ağlarının işlevini ve işleyişini dört kategoride incelemiştir. Crisp'e göre uluslararası göçmen ağlarının ilk işlevi bilgiye dairdir. Kurulan bu ağ, potansiyel göçmenler için bilgi kaynağıdır ve göç edecek kişileri göçle ilgili bilgilendirir. Edinilen bu bilgiler, potansiyel göçmenin nasıl gideceğini, ülkeye giriş yapmak için gerekli belgeleri nasıl temin edeceğini, farklı ülkelerde göçmenlik yasalarıyla ilgili bilgilerin neler olduğu, gözaltına alınma ve sınır dışı edilmenin hangi durumlarda geçerli olduğu vb. konularda bilgi edinirler. Göçmen ilişkiler ağının ikinci işlevi, potansiyel göçmenin ülkesinden ayrılıp hedef ülkeye gitme maliyetini karşılama ve bu maliyeti en aza indirmeye odaklıdır. Göçmen ilişkiler ağı, yeni göçmenler için ekonomik dayanak olarak işlev gösterirler. Göçmen ağının diğer bir etkisi, illegal göçü artırma ve illegal göçün temeline zemin hazırlamasıdır. Göçmen ilişkiler ağının son etkisi ise, göçmenlerin ilk geldikleri zamanlarda geçimlerini sağlamakta ve yeni gelenleri bu bağlamda desteklemektedir (Çağlayan, 2006: 87-88).

Uluslararası göçe dair son dönemlerde ortaya çıkan ağ kuramı ve ulus-ötecilik yaklaşımı, göçmenler arasındaki dayanışma birlikteliğine odaklanmış ve göçmenler arasındaki örgütlenmenin dinamiklerini ortaya koymuştur. Göçmenler arasındaki hemşehrilik ağlarından dini cemaatlere, siyasal yapılardan sivil toplum örgütlenmesine değin vb. konulara değinen bu ağlar göç olgusu ve göçmene farklı şekilde yaklaşmıştır. Özellikle göçmen özelliklerini vurgulamış ve göçmenlik deneyimlerine odaklanmıştır (Akbaş, 2012: 335).

Ulus-ötesi alanlar kavramını işleyen Faist'e göre, göç ile ilgili ortaya çıkan diğer yaklaşımlar, göçmen yaşamının yeni ve bağdaştırıcı şekillerini tam olarak açıklayamamıştır. Gerçek yaşamda göçmenler; ailevi, ekonomik, toplumsal, dini, kültürel ve siyasal ilişkilerini devam ettirmek maksadıyla siyasal sınırları aşan bağlar oluşturmuşlardır. Dolayısıyla

göçmenlerin kolektif eyleminin, ulus devletlerin sınırlarının aşınması/aşılmasında etkili rol oynamıştır. Ulus-ötesi toplumsal alanlar yaklaşımı, göçmenlerin kendi ülkelerinden getirdikleri sosyal sermaye ile birlikte, geldikleri ülke ve göç edilen ülke arasındaki bağları sürekli bir şekilde yeniden ürettiklerini ve yeni bir (ulus-ötesi) alan oluşturdıklarına değinmektedir. Faist’e göre bir ulus- ötesi toplumsal alanda bu ağlar, gruplar ya da örgütlerle işbirliği içinde bulunmalarını sağlayan, toplumsal ve simgesel olarak üç farklı özelliği barındırır. Bunlar; 1) bağlar içindeki kişilerin karşılıklı sorumlulukları ve beklentileri şeklindeki toplumsal temas 2) bir toplumsal norm olarak karşılıklılık 3) akrabalık ya da hemşehrilik gibi bir grup içinde benzer duruşları paylaşanlar arasındaki dayanışma. Bu özelliklerin ortak noktası; ortak fikirler, değerler ve simgelerdir. Dolayısıyla etkileşimler de “biz” duygusu ya da bilinci oluşturur. “Biz”in toplumsal görünümü ise aile, etnik grup, dini cemaat, ulus vb. dir (Akbaş, 2012: 347-339).

Ulusaşırı sosyal alanlar yaklaşımı, göçün sadece yapısal bir olgu olarak değil, bu yapı içerisinde yer alan göçmenlerin kendi rasyonel tercihleriyle ve öznellikleriyle şekillenen bir olgu olduğuna değinir. Bu durumda göçmenler; sömürgeciliğin, kapitalizmin ya da endüstrileşmenin edilgen kurbanları olarak değil, göç sürecinin karar alıcısı olarak değerlendirilmektedir (Kaya, 2011: 45).

Göçmen ilişkiler ağını göç eden Ezidiler üzerinden değerlendirecek olursak, DAESH katliamları sonucu Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Ezidilerin bir kısmı Türkiye’den de diğer Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’den Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen bu göçler, daha çok ekonomik sebeplerden ötürü kaynaklanmaktadır. Ayrıca bu göçler daha iyi bir yaşamın belirleyicisi olmaktadır. Avrupa ülkelerine giden Ezidiler düzenlerini kurduklarında ya da iş bulabildiklerinde ilişki ağlarını da kullanarak, hedef ülkedeki tanıdıklarını göç edilen ülke hakkında bilgilendirmekte ve kalanları da göç

etme konusunda cesaretlendirmektedirler. DAEŞ katliamları sonucu güven ve korku gibi travmalar ile beslenen Ezidiler bu duyguları gittikleri ülkede de yaşayacaklardır. Bu konuda hassas olan Ezidiler için göç edilecek ülkede tanıdık birilerinin bulunması son derece önem arz etmektedir. İlişki ağları bu konuda önemli bir işleve sahip olmakla birlikte göçmenlerin birbirlerinden haberdar olmasını da sağlamaktadır. Göç süreçleriyle parçalanmış aileler, birden fazla Avrupa ülkesinde bulunabilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Uğurca Köyünde derinlemesine mülakatlarda 62 yaşındaki katılımcı

*“Büyük oğlum Belçika’da, üç kızım Irak’ta, birkaç çocuğum Almanya’da” (Grş,21).*

62 yaşındaki katılımcı ise göç sonrası ailesinin dağıldığını şu cümlelerle ifade etmektedir,

*“Ailemden 25 kişi vardı, çocuklarım, gelinlerim. Yanımda iki kızım ve babaları kaldı. Diğerleri suyoluyla gittiler Almanya’ya. Birisi ise ailesiyle Avusturalya’ya gitti” (Grş,20).*

Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu durumda söylenebilir ki göçmenlerin birbirleriyle olan iletişimleri göçmen ağları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu konuda ilişkiler ağının işlevi/önemi yadsınamaz.

### **3.3.6. Göç Sistemleri Kuramı**

Bu yaklaşıma göre iki veya daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değiştirerek bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluşturur. Bu ilişki ve ilişkiler bütünü yakın ülkeler arasında gerçekleşebileceği gibi, birbirleriyle uzak mesafede bulunan bölgeler arasında da gerçekleşebilir. Örneğin, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki göç ve göçmen ilişkisinde coğrafi yakınlık varken; Batı Afrika ve Fransa arasındaki göçmen ilişkisi ve göç olgusunda coğrafi yakınlık yoktur (Çağlayan, 2006: 82).



Güllüpnar'a (2012: 77) göre göç sisteminde yer alan ülkeler için coğrafi yakınlıktan çok ekonomik ve siyasal ilişkiler önemlidir. Coğrafi yakınlık, göç hareketlerini artırmadığı gibi coğrafi uzaklıkta göç hareketlerine engel değildir. Dolayısıyla göç sistemi, karşılıklı olarak göçmen alan ve göçmen veren ülkeler tarafından oluşturulur. Bu kurama göre, göç veren ve alan ülkeler arasında göç olgusundan önce tarihsel, politik, sosyal vb. bir ilişki varsa göçün gerçekleşme ihtimali de bir o kadar yüksek olmaktadır. Ayrıca bu ilişki, sömürgecilik dönemine ve sömürge ilişkilerine, ticari ve mali ilişkilere, siyasal ve kültürel bağlara, siyasal nüfus ve askeri işgallere de dayanabilmektedir. Unat'a (2002: 24) göre bu kuram bize tek bir sistem yerine aralarında coğrafi mesafelerin bulunduğu ve farklı mihraklardan hareket eden çoklu göç sistemlerinin varlığını göstermektedir.

Göç sistemleri yaklaşımı birkaç varsayımı içermektedir. Bunlar,

- 1) Göç sisteminde bulunan ülkeler coğrafi bakımdan birbirlerine yakın olmaları gerekmemektedir. Burada fiziki yakınlıktan ziyade siyasal ve ekonomik ilişkiler önemli olmaktadır. Dolayısıyla, yakınlık, bu göç hareketlerini arttırmadığı gibi uzaklık da göç hareketlerine engel olmamaktadır.
- 2) Çok kutuplulukta söz konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, dağınık halde bulunan bazı merkez ülkeler birbiri ile örtüşen, gönderen ülkelerin göçmenlerini kabul etmektedirler.
- 3) Bazı ülkeler birden fazla göç sistemine sahip olabilirler, fakat uygulamada çoğulcu üyelik daha çok gönderen devletlerde görülür.
- 4) Sistemlerin istikrarlı yapıları yoktur. Bu nedenle ülkeler toplumsal değişme, ekonomik dalgalanma, siyasal nedenlerle sistemden çıkabilir veya sisteme katılabilirler (Unat, 2002: 22-23).

### 3.3.7. Yeni Ekonomi Kuramı

Yeni ekonomi yaklaşımına göre, göç kararının alınması, kolektif bir aile kararı sonucu gerçekleşir. Dolayısıyla, göçlerde ailenin ve hane halkının tutumu önemli olmaktadır. Göç kararının alınmasında, ülkedeki güçlü ve dayanıklı ailevi ekonomik bağlar önemli unsur teşkil eder. Aynı zamanda göçe başvurmak, aile gelirlerinde değişik olması anlamına da gelmektedir. Göç kararı verilmesinin önemli nedenlerden biri, ailenin düzenli bir gelire sahip olmak istemesidir. Gereksinim duyulan düzenli gelir, aile refahı için hem erkeğin hem de kadının ortak bir portföy sağlamasıyla mümkündür. Özetle, grup kararları ve hedefleri, göç ve finansal akımı belirler, ailelerde bu noktada önemli aktörlerdir. Dolayısıyla aileler, kendilerinden birinin göç etmesi durumunda ortak karar alırlar ve bu karar alınırken bireyin değil ailenin emek varlığı olarak işgücü değerlendirilir. Bu emeğin nereye ayrılacağı ve kişinin hangi coğrafyaya gidip gidemeyeceği vb. konularda ailenin söz sahibi olması göçün durumunu değiştirebilir. Bu noktada gelir riskinin en aza indirilmesinde aile kararı önem teşkil etmektedir (Güllüpınar, 2012: 63).

Unat'ın (2002: 9) ifadesine göre, azgelişmiş ülkelerde hane halkı, ailenin finansal gelirini bireylerden daha aktif şekilde yönlendirir. Aile halkının bireyleri ekonomik buhranlarının söz konusu olduğu zamanlarda farklı stratejiler benimser. Örneğin, kimisi yerel ekonomide iş bulur, kimisi aynı ülkenin başka bir yerinde çalışır, kimisi de yurtdışında çalışmak zorunda kalır. Hane halkının ekonomik dengesi bozulunca da hane halkına göç eden bireyler para gönderir.

Göçle ilgili “yeni ekonomi” anlayışına dayanan bu kuram, şu varsayım ve önermeleri içermektedir:

- a) Göç araştırmalarında aile, hane halkı ya da üretim ve tüketim alanında kültürel birlik gösteren topluluklar ele alınmalıdır.

- b) Hane halkları ücret farklılığı olmadığı durumlarda da çeşitli rizikoları azaltma amacı ile uluslararası göç edebilirler. Ücret farklılığı uluslararası göç hareketinin vazgeçilmez koşulu değildir.
- c) Uluslararası göç ve yerel istihdam veya yerel üretim birbiri ile bağdaşmaz olasılıklar değildir. Hane halkları hem göç hareketine hem de yerel faaliyetlere katılırlar. Aslında göç etme, yerel ekonomik faaliyetlere katılırken sermaye bulmaktaki güçlüğü gidermek için çekici bir çözüm olabilir. Göçmen yollayan bölgelerde meydana gelen ekonomik gelişme, uluslararası göç hareketinin baskısını azaltan bir faktör olmayabilir.
- d) Uluslararası göç hareketleri, ülkeler arasındaki ücret farklılıklarını ortadan kaldırsa bile durum değişmez. Göçmen gönderen ülkenin değişik piyasalarının eksik ya da dengesiz olması göç eğilimini de artırır.
- e) Gelir dağılımının farklı noktalarında yer alan hanelerin beklentileri ile gelir artışı eşdeğer bir etki oluşturmayabilir. Farklı gelir dağılımına sahip hanelerin farklı beklentileri söz konusu olabilmektedir.
- f) İktidarlar göç hareketlerini sadece işgücü piyasasını etkileyecek politikalarla değil ayrıca sermaye ve sigorta piyasalarını biçimlendirmek suretiyle de etkileyebilirler. Bu noktada işsizlik sigortası önemli bir rol oynamaktadır.
- g) Gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılar, bazı hanelerin görece yoksulluk anlayışlarına etki ederek, bu hanelerin göç etme düşüncelerini değiştirebilir.
- h) Göçmen gönderen ülkelerde uygulanan hükümet politikalarından, yoksul hane halkları faydalanmıyorsa, göç etme eğilimleri artış gösterebilir, aynı şekilde zengin hane halkları da daha yüksek bir gelirden faydalanmıyorsa, göç etme istekleri azalabilir (Unat, 2002: 9-10).

### 3.3.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

İlk kez Piore tarafından ortaya konulan bu teorinin temel varsayımı, hedef ülkelerden göçmen işgücüne devamlı olan talep ve bu talebin gelişmiş milletlerin ekonomik durumlarının bir özelliği olması durumudur. Bu, gelişmiş endüstriyel sosyo-ekonomik yapılarının bir özelliğinin sonucudur ve bunlar; yapısal enflasyon, motivasyonel sorunlar, ekonomik ikilik ve işgücü arzının demografisidir (Sert, 2012: 33).

Piore'un belirttiğine göre, göç hareketleri, gönderen ülkenin yüksek işsizlik veya düşük ücret gibi itici faktörlerinden kaynaklı değil, kabul eden ülkelerin düşük ücretli işgücü gereksinimlerini karşılamak için gerçekleşir. Bu yaklaşıma göre gelişmiş sanayileşmiş toplum ve ekonomiler devamlı bir şekilde esnek ve ucuz emek gücüne gereksinim duyacak bu durumdan ötürü de göçün önüne geçilemeyecektir. Emek-yoğun ikinci sektörde ise, işçiler istikrarsız ve vasıfsız işlerde çalıştırılır böylece vasıflı olmadıkları için işçilerin işlerine kolaylıkla son verilir. Herhangi bir ekonomik buhranda ise bordroları ilk küçülen kesim bu ikinci sektörde çalışan işçilerin olacaktır. İkinci sektörün en önemli özelliği, vasıflarının düşük olması, düşük ücret, istikrarsız çalışma koşulları, çoğu zaman sigortasız ve güvencesiz çalıştırılma ve düşük toplumsal hareketlilik. Bu ikinci sektördeki vasıfsız işlere, gelişmiş ülkelerin yerli işçileri itibar etmemekte ve işçi talebinin fazla olduğu durumlarda ise bu boşluğu göçmen işçiler doldurmaktadır. İşgücünü piyasasının bu ikili karakteri, “bölünmüş işgücü piyasasını” ortaya çıkarmaktadır (Güllüpınar, 2012: 66-65).

İkiye bölünmüş emek piyasası modeli, gelişmiş ülkelerde işgücü pazarının ikiye ayrılmış bir meslek yapısına sahip olduğuna değinir. Bu kuramın hareket noktası ise, Piore'nin üzerinde durduğu, uluslararası göç hareketinin kamusal yoldan yapılan işgücü talebine dayanmasıdır. Bu durum, devletler düzeyinde yapılan ikili anlaşmalarda da kendini gösterir (Unat, 2002: 23).

### **3.3.9. Kesişen Fırsatlar Kuramı**

Bu kuram, göç konusunda bireylerin vermiş olduğu kararlar ve bu kararlara iten nedenler üzerine yoğunlaşıp, göçmeni sosyal aktör olarak ön plana çıkarmıştır (Çağlayan, 2006: 77). Bu kuramı ilk olarak 1940 yılında Stouffer kullanmıştır. Bu kurama göre göç olgusunda önemli olan göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki olanaklar ve bu olanakların/fırsatların miktarıdır. Stouffer oluşturduğu kuramda, bu üç önemli faktörden mesafeyi analiz nesnesi olarak diğer faktörlerin önüne yerleştirmiştir. Bu durumda göç edilecek yerdeki iş olanaklarının fazlalığı ve göç mesafesinin kısalığı, o çekim merkezine göç eden kişilerin sayısını artırmaktadır (Akçadağ, 2012: 6-7).

Çağlayan'a (2006: 77-78) göre bu kuramın uluslararası göç için önemli tarafı, göç mesafesine bağlı olarak, göç sırasında çıkabilecek güçlükleri ön planda bulundurmasıdır. Göç için gidilecek mesafede, aşılabacak olan ulus-devletlerin sınırları, bu sınırların geçişleri, göç üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Dolayısıyla aşılabacak her sınır, bir kontrol sistemi ve mekanizmasını da beraberinde getirmektedir. Bu durum ise uluslararası göçü zorlaştıran bir faktör olmakla birlikte, uluslararası göç için sınırlamayı ifade etmektedir.

Kesişen fırsatlar kuram, ekonomik temelli göçlerde ve işçi göçü çalışmalarında kullanılabilir. Bir bölgedeki iş olanakları ve bu iş olanaklarının oluşturduğu çekim, kuramın ana işleyişini oluşturmaktadır. Oluşturulan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden yerleşim yerindeki yerleşik işçilerin sayısı, meydana gelecek olan göçün büyüklüğünü belirleyecektir (Çağlayan, 2006: 78).

### **3.4. Uluslararası Göç Literatüründe Etnisite Ve Ayrımcılık**

Günümüzdeki kitlesel nüfus hareketlerinden kaynaklanan iki önemli sorun baş göstermektedir. Bunlardan birincisi uluslararası göçün düzenlenmesi, diğeri ise artan etnik farklılığın göç ülkeleri toplumları üzerindeki etkisidir. Göçmenler genellikle hedef ülkenin

bir takım özelliklerinden farklı özelliklere sahip olurlar. Bu farklılıkları din, dil, kültür ve fiziksel görünüş vb. olarak sıralayabiliriz. Buna ek olarak yasal bir takım konumlandırmalar göçmenlerin hareket kabiliyetini ve konumlarını zayıflatır. Göç, çoğu durumda, etnik grupların uzun bir süredir var olduğu toplumlardaki ayrımları ve çatışmaları daha da karmaşılaştırır. Göç olgusu göç alan ülkenin farklılıklarını belirginleştirmesi açısından son derece önemlidir. Göçle beraber varolan farklılıklar gün yüzüne çıkarak görünürlük kazanır (Castles ve Miller, 2008: 17-19). Etnik farklılık göç edilen ülke ve göçmen üzerinde farklı sonuçlara neden olabilmektedir. Göç alan ülkelerin uyguladığı göç stratejileri göçmenlerin yaşam standartlarını ve uyum pratiklerini şekillendirmede belirleyici bir etken olmaktadır. Çoğunlukla uygulanan stratejiler göçmenleri yerleşik halkla aynılaştırarak kendi öz benliklerinden koparmaktır. Diğer bir deyişle asimile etmektir. Bu bağlamda etnisite kavramına değinmek gerekmektedir.

Marshall (1999: 215), etnisiteyi bireyin ait olduğu ve içinde özgün kültürel davranışlar sergileyebildiği bir yapı olarak ele alır. Bu yapı diğer kültürel yapılardan belli farklılıklara sahiptir ve belli sınırları vardır. Dışarıdan bakıldığında bu farklılıklar bireyi ve ait olduğu grubu diğerlerinden ayırt edebilecek bir takım özellikler taşır. Buna etnik farklılıklar denmektedir. Etnisite kavramı ırk terimiyle beraber kullanılsa da ırk kavramını da kapsamaktadır. Etnik bir grubun üyeleri ırksal özelliklerine göre tanımlanabilecekleri gibi, din, meslek, dil veya politika gibi başka kültürel özellikleri de paylaşıyor olabilirler. İnsanlar ve topluluklar değişik ülkeler arasında gidip geldikçe yeni etnik gruplar oluşmaktadır. Etnik grupları diğer gruplardan ayıran bir takım özellikler vardır. Ancak toplumlar sürekli etkileşim halindedirler ve bu etkileşimler sayesinde toplumlar birbirlerinden etkilenmektedir. Bundan ötürü etnik gruplarda sürekli aynı kalmamakta ve bu

süreçte değişime uğrayabilmektedirler. Bu değişim sonucu da yeni etnik gruplar oluşabilmektedir.

Jenkins ( akt: Kineşçi, 2017: 39) etnisitenin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

(1) Etnisite toplulukları ve bu topluluğun üyesi olan bireyleri kültürel olarak diğer grup ve grup üyelerinden ayırır (2) etnisite kavramı, aidiyet bağıyla bağlı olan bireylerin ortak algı dünyalarının bir ürünüdür (3) etnisite, durağan değildir. Zamanlar değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla sabitlenmemiştir ve heran yeniden üretilmektedir (4) etnisite kavramı, grubun ortak eylem pratiği olarak dışsaldır aynı zamanda bireyin eylemselliğinin bir parçası olarak içseldir.

Ulus tipi toplumsal örgütlenmenin yeni bir olgu oluşu, onu etnik birlikten ve bilinçten ayırır. Etnik yapı tarihsel süreç içerisinde ulustan eski bir kavramdır. Etnik gruplar din, dil, coğrafya ve kültür gibi özellikler bütünüünün bir ürünüdür. Bu ürün bireyi ve topluluğu diğer topluluklardan ayıran bir yapıya sahiptir. Özgül yapısıyla topluluğa biriciklik katar. Grup üyeleri bu farklılığı korumak amacıyla dışarıyla sınırlı ilişkiye girerler. Bu bağlamda evlilik genellikle iç grup üyeleri arasında gerçekleşir. Böylelikle grup dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korunmuş olur ve grubun devamlılığı sağlanmış olur. Etnik gruplar temel olarak, bir halk olma duygusunun belli bir birey grubunca paylaşılması sonucu oluşur. İlkseici görüşe göre, etniklik ve akrabalık sıkı ilişki içerisinde. Bunun nedeni ortak geçmiş yani ortak hafızadır. Ortak hafıza algısı bireyleri ortak bir hedef etrafında toplayarak dayanışma ve birliktelik duygularını güçlendirir. Ortak hafıza ve ortak hedef duygusu bireyin aitlik mekanizmalarına yönelmesine neden olmaktadır. Sözgelimi birey ortak dil ve kültürel özellikleri öğrenir ve pratiklerine yansıtır. Bu sayede bireyin kişisel ve ruhsal gelişimi şekillenmiş olur (Aydın ve Erdal, 2007: 163-164).

Giddens etniklik kavramını açıklarken ırk kavramına değinerek ikisi arasındaki farklılıkları açıklar. Irk biyolojik kökeni olan ve değıştırilemeyen bir özelliktir. Etniklik ise, kültüre ve topluluğun diğer topluluklar nezdinde farklı olduğu özelliklerini işaret etmektedir. Bireyler grup aidiyetlerinden dolayı bazı ayırt edici özelliklere sahip olurlar, bu sayede toplum içerisinde diğer grup üyelerinden ayırt edilirler. Bu ayırt edici özellikler bir grubu ve bu grubun üyelerini diğer grup ve bu grupların üyelerinden ayırt etmek için işlevsel bir özelliğe sahip olmakla beraber bu ayırt edici özellikler öğrenilmiş ve yüklenilmiş olan özellikler silsilesidir. Etniklik dediğimiz kavram zamanla şekillenen ve kendisini yenileyen bir olguya tekabül etmektedir. Toplum içerisine almış olduğu bireyleri zamanla şekillendirir (Giddens, 2013: 535). Etnik gruplar sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindeyler. Toplumsallaşma sürecinde hem birey hem de grup değişime uğrayarak yeni yaşam şekilleri ve kültür kodları da oluşmaktadır. Etnik gruplar da bir dönüşüm içerisinde olduğundan kendini yenileyen bir olgudur.

Etnik gruplar kendi içerisinde belli bir tanımlanma ihtiyacı hissederler. Bu tanımlanma genellikle iyi çizilmiş sınırlardır. Sınırları belirginleşmemiş bir etnik grup zamanla yok olmaya mahkûmdur. Ancak bazı sınırlar zamanla değişiklik gösterebilmektedirler. Burada kırmızıçizgi grup üyeleriyle grup dışındaki bireylerin arasındaki farklılıkların iyice belirlenmesidir. Aksi takdirde grup sürekliliğini koruyamaz. Bununla beraber yaşanan toplumsal süreçler bireyin aidiyet hissini değıştirebilmektedir. İnsanlar ortaya koydukları davranışlar bakımından ne denli farklı olurlarsa olsunlar eğer kendilerini akraba bir topluluk olan B grubuna değil A grubuna ait hissediyorlarsa bu tanımlamaya kimse engel olamaz. Burada nesnel farklılıklardan ziyade, toplumsal etkileşimin belirlediği farklılıklar önem kazanmaktadır (Barth, 2001: 17-18).



Giddens'e göre ise etnik farklılık toplumları çoğu zaman zenginleştirir. Çok etnikli ülkeler daha çok sakinlerinin farklı katkıları ile güçlenen canlı veya hareketli mekânlardır. Fakat böylesi ülkeler iç karışıklıklar veya dış tehditler karşısında kırılgandırlar. Farklı dil, din ve kültürel artalanlar etnik gruplar tarafından açık düşmanlıkla sonuçlanabilir. Bazen uzun etnik hoşgörü ve bütünlük geçmişine sahip toplumlarda hızla farklı etnik gruplar ya da topluluklar arasında düşmanlıkla kendini gösteren etnik çatışma girdabına kapılabilir (Giddens, 2013: 546). Etnik farklılıklar toplumları zenginleştirir bu durum ise daha çok hoşgörülü bir ortamda gerçekleşebilir. Ancak, etnik grupların öteki olarak görüldüğü yerlerde etnik çatışmalarda söz konusu olabilmektedir. Etnik gruba karşı yoğun bir şekilde olan önyargıda bu çatışmaları şiddetlendirir. Bu çatışmalar sonucu şiddet, baskı, kıyım yoluyla bu gruplar ya yok olur ya da göç etmek zorunda kalırlar.

Castles ve Miller göç edilen ülkeleri etnik unsur bağlamında ele alırken üç kategoriden bahsetmektedirler. Bunlardan ilki; göç edilen yere uyum gösterirler. Bunlar genellikle göç edilen yerle göçmenin benzer kültür, dil ve din gibi özelliklere sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. İkinci kategori; farklı etnik cemaatler kuran göçmenlerdir. Bu kategorideki göçmenler herhangi bir ayrımcılık ve kısıtlanmaya uğramadıkları halde kendi iç dayanışmalarını sağlayarak kendilerini tecrit ederler. Son kategorideki göçmenler de etnik azınlık oluştururlar. Bu topluluklarda da belli semtlerde toplanma ve kendi dillerini ve kültürlerini koruma eğilimindedirler. Fakat buna ilaveten, bu insanlar genellikle dezavantajlı bir sosyo-ekonomik statüye sahiplerdir ve zayıf yasal statü, vatandaşlığa kabul edilmeme, sosyal ve siyasal haklardan mahrumiyet, etnik veya ırkçı ayrımcılık, ırkçı şiddet ve nefret gibi nedenlerle toplum genelinden kısmen dışlanırlar (Castles ve Miller, 2008: 344-346).

Burada Anderson'un (2011: 20) cemaat kavramına yer vermek gerekir. Anderson, cemaatleri açıklarken hayal edilmiş olduklarını yani yapay olduklarını söylemektedir. Çünkü cemaatin bireyleri her ne kadar aidiyet olarak aynı yapının içerisinde olsalar da birbirilerini görmeyecekler, tanımayacaklardır. Ancak yine de ortak payda olan zihinsel birliktelik sağlanacaktır. Yani hayali de olsa ortak bir geçmiş, yaşayış ve gelecek tasavvuruyla birliktelik sağlanacaktır. Bu sayede grup içi dayanışma motivasyonu sağlanacaktır. Tarihsel süreç içerisinde oluşturulan bu hayali bağın en büyük parçasını din olgusu oluşturmaktadır. Zamanla dinin yerini günümüzdeki millet ve ulus kavramları almıştır. Din veya günümüzde kullanılan etnik yapı grup üyelerinin aidiyetlerinin sağlanabilmesi için kullanılan birer hayali araçtır.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle düşünceler ve insanlar hiç olmadığı kadar hızlı ve fazla sınır aşmaktadır. Sınır aşımalarıyla beraber yaşanan karşılaşmalar toplumları ve bireyleri derinlemesine etkilemektedir. Daha önce etnik olarak saf olan topluluklar ilk kez farklı olanla tanışmış farklılıkları barındıran gruplar da büyük bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Bu duruma farklılıkların karşılaşması ve etkileşimin artması sebep olmuştur. Bu etkileşimler, küresel göçün bir sonucu olarak ortaya çıkabileceği gibi medya ve internet aracılığıyla da yayılabilmektedir. Bazıları bu yeni etnik ve kültürel karmaşıklığı kozmopolitan toplumun vazgeçilmez unsurlarında biri olarak kabul etmektedir. Bazıları da bu durumu tehlikeli ve korkutucu bulmaktadır (Giddens, 2013: 573).

Ezidiler bulundukları coğrafyada diğer toplumlardan dilsel olarak, dinsel olarak, nüfus olarak vb. hep bir şekilde ayrılmışlardır. Irak coğrafyasında Arapların çoğunlukta oldukları bölgelerde kendi dillerini ve kendi dinlerini muhafaza etmeye çalışan Ezidiler yine de öteki olmaktan kurtulamamışlardır. Göç ettikleri Avrupa ülkelerinde de sayıca az olmaları ve kültürel farklılıklarıyla öteki olarak kalmışlardır. Bu durum Ezidi toplumunun, kendi

toplumuna kenetlenmesine ve gittikleri yerlerde küçük cemaatler oluşturmalarına neden olmuştur. Göç her zaman yeni bir hayatı beraberinde getirdiği gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle etnik gruplar hem bulundukları yerlerde hem de göç ettikleri yerlerde kültür şoku, asimilasyon, yabancılaşma, ayrımcılık vb. risklerle karşı karşıya kalabilmektedirler. Etnik gruplar hâkim yapının tehdidi karşısında çoğu zaman savunmasızlardır. Sayısal ve niteliksel olarak az ve farklı olma durumu buna sebep olmaktadır. Ayrımcılık hâkim grubun en fazla kullandığı yöntemdir. Bu sayede hem kendi gücünü ortaya koymuş hem de tehlike olarak gördüğü etnik grubu dışarda tutmayı başarır. Bu doğrultuda ayrımcılık kavramına yer vermek gerekecektir.

*“Ayrımcılık, lehte ve aleyhte arasında hiçbir makul ayrımın yapılmadığı bir durumda, herkese eşit olarak davranılmamasıdır. Ayrımcılık ırk, cinsiyet, dil ya da din açılarından ya da ayrımcılığın her türü, örneğin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet ya da diğer statüler açısından yasaklanmıştır”(IOM, 2009: 4).*

Her ne kadar ayrımcılık yasalarla yasaklanmış olsa bile, ayrımcılık hala devam etmektedir. Özellikle etnik gruplar bu ayrımcı muameleden paylarına düşeni fazlasıyla almaktadırlar. Göç edilen ülkelerde de farklı ayrımcılık politikaları etnik grup olarak ötekileştirilen grupları fazlasıyla etkilemektedir.

Ayrımcılık, bir toplumun veya bireyin tamamen önyargılara dayanılarak haksız ve kötü davranışlara maruz kalmasıdır. Önyargılar beraberinde gelen ayrımcılık, bir gruba veya grup üyelerine yönelik olumsuz düşünceler ile birlikte hoşlanmama, hor görme, kaçınma ve nefret etmeye kadar uzanan olumsuz duyguları içerir. Ayrımcılığa neden olan önyargılar çoğu zaman bireyin veya grubun kendi özelliklerinden ötürü oluşmazlar, bizatihi bireyin ya da toplumun aidiyetlik durumundan dolayı oluşur. Birey ait olduğu topluluk sebebiyle diğer

toplumlar tarafından kötü muameleye maruz kalarak istenmeyen, uzak durulması gerekenler olarak damgalanır burada üzerinde durulması gereken nokta bireyin kişisel özellikleri veya eylemleri dolayısıyla değil grup aidiyetinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmasının söz konusu olmasıdır (Çayır ve Ceyhan, 2012: 21).

Castles ve Miller (2008: 361-364), ayrımcılık bağlamında göç edilen ülkeleri üç kategoriye ayırmışlardır;

1) Kademeli ayrımcılık, ulus devletlerde önemli bir yere sahip olan genetik yapı yani kan bağının hâkim olduğu ülkeler bu ayrımcılığı kullanmaktadır. Bu ayrımcı modelde, baskın olan grup göçmenleri ve göçmenlerin çocuklarını ulusun üyeleri olarak kabul etmekte gönülsüzdür. Buna bağlı olarak dışlayıcı göçmen politikaları üretirler. Sözgelimi göçmenin ailesi ile birleşmesinin önüne set çekilir, vatandaşlık konusunda sert prosedürler ortaya konur. Kademeli ayrımcılık göçmenlerin toplumun belli alanlarına (emek gücü piyasasına vb.) dâhil edilip, diğer alanlarına (sosyal yardım, vatandaşlık ve siyasal katılım vb.) erişimlerinin reddedilmesi anlamına gelir.

2) Asimilasyoncu ayrımcılık ise, göçmenlerin topluma tek yönlü bir adaptasyon süreciyle dahil edilme politikası olarak tarif edilebilir: Göçmenlerin sahip oldukları dilsel, kültürel veya sosyal özelliklerini bırakmaları istenerek ulusal yapı ile bir bütünlük oluşturmaları beklenir. Devlet, göçmenleri ve çocuklarını eğitimle kendi kültürel kotasında eritir özellikle çocuklar eğitimle mevcut yapıya tam olarak eklenir.

3) Çokkültürlülük modelinde ise göçmenlere, belli temel değerlere uyum göstermeleri beklenmesine rağmen, farklılıklarını bırakmaları beklenmeksizin, tüm sosyal alanlarda eşit haklar verilmesi gerektiğini belirtir. Bir ülkede, göçmen olarak gelmeye müsaade edilmesiyle başlayan, sivil toplum üyeliği devlete ve millete tam katılıma yol açmalıdır. İki

temel değişik şekli vardır. ABD’de tipik olarak bırakınız yapsınlar yaklaşımında, kültürel farklılık ve etnik cemaatlerin varlığı kabul edilir, ancak sosyal adaleti ya da etnik kültürlerin devamını sağlamak devletin görevi olarak görülmemektedir. İkincil şekil, hem Kanada, Avusturya ve İsveç’te hem de diğer ölkelerin belli politik alanlarında olduğu gibi, çokkültürlölüğü bir devlet politikası olarak görmektedir. Burada, çokkültürlölük hem çoğunluğu oluşturan grubun kültürel farklılığı kabul etmeye gönüllü olması hem de azınlıklara eşit hakları garanti eden devlet faaliyeti anlamına gelir.

## DÖRÜNCÜ BÖLÜM

### EZİDİLİK

#### 4.1. Ezidi Adı

Ezidi isminin nerden geldiği ve anlamı hakkında birbirinden farklı görüşler mevcuttur. Böyle bir tutarsızlığın olması Ezidi isminin anlamı ve tarihçesi ile ilgili çalışmaların derinlemesine yapılması ihtiyacını artırmaktadır. Ezidi isminin nerden geldiği ve anlamı hakkında bazı görüşlere yer vermek gerekecektir.

Ezidiler kendilerini Kürtçe Êzîdî veya Êzdi olarak tanımlarlar/isimlendirirler. Êzîd kök isim olup, “î” eki aitlik bildirmek üzere kendisine eklenmiştir. Dolayısıyla bu isimlendirme Türkçeye, Yezidi olarak geçmiştir. Araştırmacıların bir kısmı ise Yezidilik ismini “Ezda” kelimesine dayandırır. “Ezda” kelimesi Kürtçe’de “ez” (ben) ve “da” (yarattı, verdi) kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur ve “Beni Yaratan” anlamında Tanrı için kullanılmıştır. Kürtçe’de Tanrı için Ezda isimlendirilmesi kullanılmaz. Ezda, yalnızca Tanrı ismi olarak kullanılan Xuda ismi için bir sıfat olarak “Xudayê Ez Dayî” (Beni Yaratan Allah) biçiminde kullanılmıştır (Kaplan, 2013: 27-29).

Turan (1993:3) ise Ezidilere verilen Ezidi ismi ile ilgili görüşleri şöyle sıralamıştır; 1) Ezidiliğin aslının İran’ın Yezd şehrinin sakinlerinden oldukları ileri sürülerek bu şehre Yezd’li manasında Yezidi denilmiştir.

2) Bu ismin yeni Farsça’daki Îzed (Melek-Tanrı), Avesta dilinde Yezata (saygıya, tapınmaya layık olmak), Pehlevi dilinde Yezdan, modern Farsça’da Yezdan (Tanrı), Avesta’da Yezatanam, Pehlevi’de Yeztan, Yezdan, Îzed’den geldiğini bu kelimelerden dolayı Yezidi denilmiştir.

3) Yezidi isminin Ezidi, İzidi veya İzdi'den (Tanrıya tapanlar) türeme bir isimdir ve Yezidiliğe inanan herkese verilir.

4) Yezidiler kendileri tarafından bu isimlendirmeyi, "Tanrı Beni Yarattı" ile açıklayarak buradan geldiğine inanırlar.

5) Yaratılış efsanesinden gelen Yezid adından müştak olarak, ataları arasında bir melek olan Ezda ile Yezdan yer aldığı gibi, aynı şekilde ilk Yezidilere verilen isimler arasında Yezdani isminin de bulunduğunu söyleyerek Yezidi isminin buradan geldiğine değinenler vardır.

6) Yezidi isminin, genellikle Emevîlerin Birinci Halifesi Muaviye'nin oğlu Yezid'in isminden geldiğini söyleyenlerde mevcuttur.

Suvari'nin (2013: 20-21) belirttiğine göre araştırmacılar daha çok Ezidilerin kendi tanımlamaları göz ardı edilerek tanımlamalar yapmışlardır. Suvari, Ezidiler ve Ezidilik hakkında yapılmış çalışmalarda, ortaya çıkan muhtelif görüşleri şu şekilde sınıflandırır,

1) Şeytana tapan cahil ve dinsiz insanların hurafelerden oluşturdukları, İslam dininden sapmış rafizi bir mezhep olduğu şeklindeki İslamcı yazarların yorumu. Bu grupta yer alan İslamcı yazarlar çalışmalarında; ne yazık, güya, keşke, dinsiz, cahil vb. yargı belirten kelimeleri sıkça kullanmış ve Ezidilerin neden Müslüman olmadıklarını hayıflanarak anlatmışlardır.

2) Kökeni Orta Asya'ya dayanan eski bir Türk inancı olduğu şeklinde ki Türkçü yazarların yorumu söz konusudur.

(3) Farklı dinlere ait unsurların bir araya getirilmesinden oluşmuş toplama bir din şeklinde ki eklektik yorum.

(4) Zerdüştiliğin devamı olan, Kürtlerin asıl ve eski dinleri olduğu şeklinde ki Kürtçü yazarların yorumu da söz konusudur.

Menzel'in aktarımına göre ise, Yezidi adı, hiçbir şekilde, ne Yazid b. Muaviye, ne Yazid b. Unaysa, ne de İran'daki Yezd Şehri ile ilgilidir. Bu isim muhtemelen yeni Farsça'daki İzed (Melek, Tanrı), Avesta dilinde Yazata (Saygıya tapınmaya layık olmak), Pehlevi dilinde Yazdan, Modern Farsçada Yazdan (Tanrı), Avesta'da Yazatanam, Pehlevi'de Yaztan, Yazdan, İzed'den gelmektedir ve Avesta'da geçen Yazdan ayin ve merasimle ilgili olarak Yeni Farçaya girmiştir. Bu kelime, bizzat kendileri tarafından kullanıldığı gibi Ezidi, İzidi ve İzdi (Tanrıya tapanlar), Yezidiler tarafından da bilinen bir iştikak olmalıdır (akt: Süvari, 2013: 18).

Zehra Işık (2008: 47), Ezidi dini önderlerinden Baba Şeyh ile yaptığı görüşmelerde Şeyh şu bilgileri vermektedir;

*“Ezidilerin soyu saftır. Başka bir dinle karışmamıştır. Babalar silsilesinin tümü Ezididir. Temizdir; bidayetten ahire kadar öyle saf olacaktır. Bizim ne yüz yıl öncemiz ne de daha öncesi ne Yahudi idi ne Hristiyan idi. Ezidilerin hepsi Hudaperesttir. Biz temiz olduğumuzu söylüyoruz ve her zaman bu konumumuzu sürdürmüştür. Biz diğer milletlerin soyu gibi değiliz. Dinler bizden olmuşlardır. Nuh, İbrahim Halil hatta Zerdüşt'e kadar bütün din ve milletler bizden oluşmuşlardır. Ateşi, güneşi, ayı ve yıldızları Allah yaratmıştır. Biz de buna, her bu üç inananlardan (Yahudi, Hristiyan ve Müslüman) evvel inanıyoruz. Allah Vahid ve Kahhardır. Ne eşi vardır ne de ortağı.”*

Bunlara benzer, farklı görüş ve düşünceleri çoğaltmak mümkündür. Ancak Ezidiliğin, sözlü anlatımlara dayanması ve yazılı literatürlerde onlara ilişkin nesnel bilgilerin olmaması araştırmacıların Ezidi isminin nerden geldiği ve anlamı hakkında farklı açıklamalar yapmalarına neden olmuştur. Ezidiler, Ezidi isminin Yazid b. Muaviye, İran'da



ki Yezd Şehrine vb. dayandığı söylemleri ayrıca kendileri için kullanılan “Şeytana Tapanlar” söylemini kabul etmemekle beraber bunlara benzer söylemleri de kabul etmemektedirler.

#### 4.2. Ezidilerde Yaratılış ve Tufan İnancı

Ezidilerde yaratılış hikâyesini Guest (2012: 353-354) şöyle aktarmaktadır, başlangıçta Tanrı, kendi özünden Beyaz İnci’yi yaratmıştır ardından da Anfar adında bir kuş yaratmıştır. İnciyi bu kuşun sırtına yerleştirerek, orada kırk bin yıl oturmuştur. İlk gün olan Pazar günü Azazil (Melek Tavus) isimli meleği yaratmış ve bu meleği diğer meleklerin lideri yapmıştır. Haftanın diğer günlerinde ise diğer melekleri yaratmıştır. Sonrasında ise Tanrı, yedi göğü, yeryüzünü, güneşi, ayı, insanları, kuşları ve hayvanları yaratmıştır. Ardından Tanrı, İnci’nin üzerinden inerek yüksek sesle İnci’ye doğru haykırmış bu nedenle inci de düşüp dört parçaya ayrılmış ve içinden su fişkırarak deniz olmuştur. Daha sonrasında ise Tanrı, bir kuş şeklinde Cibrail’i yaratmış ve dört bucağın yönetimini ona emanet etmiştir. Bunlardan sonra bir gemi yaratarak onun içinde otuz bin yıl kalmış, sonrasında ise Laleş’e gelip orda konaklamıştır.

Dünyanın yaratılışından sonra Tanrı, Âdem ile Havva’yı yaratmış ve Âdem’in dölünden, Şehr bin Cebr’in doğmuş. Şehr bin Cebr’den ise tek bir halk türemiştir bu Melek Tavus’un toplumu Ezidi halkıdır. Daha sonra Şeyh Adi Müsafır yaratılmış ve Şeyh’in de Laleş’te yaşayacağını belirtmiştir (Guest, 2012: 354).

*“Tanrı, Âdem’i yaratıp cennete yerleştirir. Âdem ise cennette yüz yıl kalır. Yüz yıl geçtikten sonra Melek Tavus, Tanrıya: Eğer Âdem, bu meyveden yemez ise nesli nasıl çoğalır? diye sorar. Tanrı da ona: Emir ve komutayı sana bıraktım der. Bunun üzerine de Melek Tavus Âdem’e gelerek: Bu meyveden yedin mi? diye sorar. Âdem: Hayır, Tanrı bundan yememi yasakladı der. Melek Tavus’un da ona cevabı:*

*Buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur şeklinde olur. Bu olaydan sonra Âdem, cennetten kovulur”*(Taşğın, 2005: 21).

Ezidiler toplumu tufanın yeryüzünde koptuğuna inanırlar. İlk tufan, Nuh zamanında, insanoğlunun kötü amellerinden ötürü kopmuştur. Âdem ile Havva’dan türeyen Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin kötülükleri, bu tufana yol açmıştır ancak aynı soydan gelmeyen Ezidilerin bu tufanda bir etkisi olmamıştır (Bulut, 2002: 184).

Rivayetlere göre ikinci tufan ise şöyle anlatılmaktadır; Tanrı, daha doğrusu Melek Tavus, Laleş’in güneyindeki Ayn Sifni Köyü’nde bir gemi yapar. Tufan başlayınca gemisiyle Dicle Vadisi’nin fırtınalı sularında geçerek, Sincar dağlarındaki Sinn el Kilub tepesine varır. Sular çekilmeye başladığında, Melek Tavus’un gemisi bu tepeye kadar gelmiştir. Yolculuk ve tufan sırasında ise gemide açılan delik nedeniyle gemi su almaya başlar. Gemideki hayvanlardan biri olan yılan, kuyruğuyla bu deliği kapatır ve geminin su alması engeller. Sular yeteri kadar çekilmediğinden, gemi tekrar yola devam eder ve Cudi Dağı’na kadar giderek, orada kalır (Sever, 2006: 63-64). İkinci tufan tüm milletleri kapsadığı gibi Ezidileri de kapsamıştır.

Bulut’un (2002: 184) belirttiğine göre, Tufan’dan bu yana yedi bin sene geçmiştir. Ezidi inancına göre her bin yılda, yedi ilahtan biri yeryüzüne inerek kendi kurallarını koyar ve Ezidilerin bozulan işlerini de düzeltir.

#### **4.3. Şeyh Adi Bin Musafir**

Şeyh Adi b. Müsafir, Şam’ın Baalbek nahiyesinin Beytifar köyünde 1072 yılında doğmuş ve 1162 yılında Sincar’da ölmüştür. Adi b. Müsafir, ailesinden dolayı Adeviye ve Sohbetiye tarikatlarıyla anılır, aynı zamanda büyük bir mutasavvıf ve din bilginidir (Taşğın, 2005: 17).

Sözlü anlatılarda göre, Şeyh Adi'nin yaşlı bir çiftin oğlu olarak mucizevi bir şekilde dünyaya geldiği ve 15 yaşında kaderini aramak için evden ayrıldığı anlatılmaktadır. Şeyh Adi beş yıl sonra, bir ovayı geçerken kendisine çağrılar gelmeye başlar ve eski bir mezarın önünde yerden bir hayalet karşısına çıkar. Bu hayalet, Tavus kuşu kuyruklu yakışıklı bir delikanlıya dönüşür ve Şeyh Adi'ye şöyle seslenir:

*“Korkma; evet minare düşebilir, dünyayı yerle bir edebilir, ama sen ve sana kulak verenler bundan zarar görmeyecek ve geride kalacak harabelerde saltanatınızı sürdüreceksiniz. Ben Meleke Tavus'um dünyaya hakikat dinini ilan etme görevini sana veriyorum”* (Guest, 2012: 69).

Kaplan'ın (2013: 41-42) belirttiğine göre, Ezidiliğin kurucusu olarak bilinen Şeyh Adi hayali bir kişilik değil tarihi bir şahsiyettir. Dolayısıyla bu şahsın hayatı ile ilgili bilgiler tarih kitaplarında bulunmaktadır. Şeyh Adi b. Müsafır XII. yüzyılın başlarında Laleş vadisinde bir zaviye kurarak, Adeviyye olarak bilinen bir tarikat oluşturmuştur. Dönemin, İslam tarihçileri ve alimlerinin çoğu (İbn'ul Esir el- Cezeri, İbn'ul- Mustevfi el- Erbili) Şeyh Adi b. Müsafır'den büyük bir mutasavvıf olarak bahsetmişlerdir.

Şengül'ün (2015: 127) aktarımına göre ise, Şeyh Adi'nin İlahisi adlı kasidede, Şeyh Adi, kasideyi kendini Tanrı ile özdeşleştirerek bitirir:

*“Ve ben var olan her şeyden önce var olan egemen gücüm.*

*Ve ben kelamı doğru olan kişiyim.*

*Ve ben adil bir hâkim, dünyanın hükümdarıyım.*

*Ve ben insanların görkemime ibadet ettikleri,*

*Bana geldikleri ve ayaklarını öptükleri kişiyim.”*

Şeyh Adi 1162 yılında vefat ettiğinde 87 yaşındaydı ve müritleri tarafından Laleş'te kendisi için hazırlanan bir türbeye gömülmüş ve türbesi kısa zamanda ziyaretgâha dönüşmüştür. Müritleri Şeyhin vasiyetini tutarak yeğeni Abu'l Bereket bin Sahr'ı lider seçmişlerdir. Abu'l Bereket bin Sahr'ın liderliğini yaptığı cemaat, çok geçmeden, Adaviler adıyla tanınmıştır. Abu'l Bereket bin Sahr öldükten sonra yerine geçen oğlu Adıyy bin Abu'l Bereket'tir (2. Adıy). 2. Adıy Hakkari'nin dağlık bölgesinde doğan ilk Şeyh olduğundan Kürt Adıyy olarak da bilinir (Sever, 2006: 12).

Laleş'teki cemaat kendi içine dönük, etrafta olan bitenlerle ilgilenmeyen, bir Sufi tarikatıdır. Adavi tarikati Hasan bin Adıyy zamanında yeni bir dinamik kazanmıştır. Ancak Şeyh Hasan bin Adıyy kendi tarikatının öğretisini savunan, ateşli vaazlar veren, dini tartışmaları seven ve müritleri tarafından sevilen bir kişiliktir. Şeyh Hasan'ın bir vaiz ile tartışması sonucu Şeyh Hasan'ın müritleri, Şeyhlerine hakaret ettiği gerekçesiyle vaizi öldürmüşlerdir (Sever, 2006: 13).

Şeyh Hasan, Selahaddin Eyyubi'nin Kürt kökenli askerlerinden çok sayıda mürit edinmiştir. Bu nedenle onun dini ve siyasi nüfuzundan korkan Musul atabeyi Nureddin Lulu, 1246'da Şeyh Hasan'ı tutuklattıktan sonra öldürür ve yandaşlarını da kılıçtan geçirerek Laleş türbesini de tahrip eder (Suvari, 2013: 38). O dönemde Lulu, Moğollarla işbirliği içindedir. Hülagu Han bölge halklarından Kürtler, Araplar ve Nasturi Asurlulara karşı yıldırma hareketine girişmiş ve Lulu'nun tavsiyesiyle yaptığı girişimlerle on binlerce insan öldürmüş ve geriye kalan herşey de yağmalanmıştır. O dönemde yine Moğol tahsildarları, kentlerden ve köylerden çok ağır vergiler toplamaya başlamışlar ve ödemeyenlerin evlerindeki değerli eşyalar alınarak, tarlalara ve hayvanlara da el konulmuştur. Dolayısıyla Adaviler bu ağır vergileri ödemeye karşı çıkıp ayaklanmışlardır. Şeyhlerinin Lulu tarafından öldürülmesi de bu ayaklanmada büyük bir rol oynamıştır. Lulu, 1254 yılında Adavilere karşı cezalandırma

harekâtı başlatmıştır ve Adaviler, Lulu'nun gönderdiği askerlere yenik düşmüşlerdir. Bu olaydan sonra Laleş'teki Adavi cemaatinden pek haber alınamamıştır (Sever, 2006: 13-14).

Suvari'nin (2013: 38) aktarımına göre, Moğolların bölgeyi istilasından etkilenen bütün kavim ve topluluklar 13. yüzyılın sonuna doğru dinsel çatışmalar içine girmiştir. Bu fırsattan yararlanan Ezidi Şeyhi Şerafeddin Muhammed, Hakkarili savaşçı müritleri sayesinde Malatya, Elazığ ve Erzincan'a kadar ilerlemiştir. Daha sonra, Moğollarla savaşa giren Şeyh öldürülmüştür. Öldürülen babasının yerine geçen Zeyneddin Yusuf, Şam ve Kahire'de dergâh açıp, müritlerini çoğaltmaya başlamıştır.

13. ve 14. yüzyıllarda ise Laleş'teki küçük topluluk içine kapanmıştır. Bu nedenle bazı tarihçiler bu dönemi karanlık dönem olarak nitelendirmişlerdir ancak bu yüzyıllarda yeni bir dinin temelleri atılmıştır. Daha sonra Ezidilik ismini alacak olan bu dinin sembolü Tavus kuşudur (Sever, 2006: 18). Suvari'nin (2013: 38) belirttiğine göre ise, 15. yüzyılda "Sohbetiye" olarak isimlendirilen "Adavilik" tarikatının, bugünkü Ezidilik inancına dönüşümünün tarihi net olarak bilinmemektedir. Muhtemelen Ezidilik inancı 16. yüzyılda şimdiki şeklini almıştır.

#### **4. 4. Tanrı ve Melek Tavus İnancı**

Ezidilerde Khuda olarak adlandırılan mutlak ve soyut bir Tanrı inancı bulunmaktadır. Bu inanış Ezidiliği tek tanrılı dinler arasına sokmaktadır. Ancak Khuda, tüm dünyevi işlerin sorumluluğunu Meleke Tavus'a bırakan pasif bir Tanrı konumunda kalmıştır (Suvari, 2013: 56-57). Ezidiler Khuda'ya "*Kainatın İlk Nedeni ve İlk Hareket Ettiricisi*" olarak inanırlar. Ancak yeryüzündeki, bitkilerin ve hayvanların yaratılması görevi "yedi meleğe" verilmiştir. Bu meleklerden en büyüğü Azazel (Melek Tavus) adındaki melektir. İnsanı yaratan ise Tanrı'dır. Âdem'in önünde secde etmeyerek Tanrı'nın emrine uymayan bu nedenle Tanrı'nın huzurundan kovulan melek Azazel'in hikâyesi Yahudilerin, Hristiyanların ve

Müslümanların geleneklerinde anlatılan eski bir inançtır. Bu öykünün sonu ise Ezidi dininde farklıdır. Öykünün sonunda bu melek, kötülük ruhuyla bir tutulmamakla beraber, Ezidiler bu itaatsizlik eyleminin Tanrı tarafından affedildiğine inanırlar (Guest, 2012: 66).

Buna göre Melek Tavus, Tanrı'nın emrine karşı geldiği için pişman olmuş ve yedi bin yıl ceza çekmiştir. Daha sonra Tanrı tarafından affedilen Melek Tavus yeryüzünün yöneticisi olmuştur. Bu nedenle Ezidi inancında bir Tanrı ve düşmüş bir melek tasavvuru söz konusudur. Ancak Ezidiler, Melek Tavus'un Tanrı'nın yarattığı yüce bir varlık olduğuna inanmaktadırlar (Gündüz, 1998: 397). Dolayısıyla Ezidilikte “Şeytan” günahkâr bir melek değil bilakis Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisidir. Başka bir rivayete göre ise Tanrı, şeytanın dürüstlüğü ve bağlılığını sınamak için Âdem'in önünde eğilmesini buyurmuştur. Şeytan ise Tanrı'ya olan gerçek sevgisi dolayısıyla Âdem'in önünde secde etmeyi reddetmiş dolayısıyla Tanrı'dan başka birine secde etmeyi reddettiği için yaratıcının yüceliğini vurgulamıştır (Şengül, 2015: 113).

Taşgîn'in (2005: 20-21) aktarımına göre,

*“Melek Tavus Ezidilerin sorunlarını ortadan kaldırmak ve onlara yardım etmek için yeryüzüne gelmiştir. Tanrı, otuz bin melek yaratmış ve bu otuz bin melek kendisine kırk bin sene ibadet ettikten sonra onları Melek Tavus'a emanet etmiştir. Başka bir rivayete göre ise Tanrı, Âdem ve Havva'yı yaratacağı zaman Meleklerle: “Ey Melekler! Âdem ve Havva'yı yaratacağım Âdem'in soyundan da Şehid b. Cerra'yi yaratacağım onun soyundan gelenler, Melek Tavus'a saygı gösterecek ve hürmet edecektir.”Tanrı ardından Âdem'i yaratıp cennete koyar ve Âdem cennette yüz yıl bekler. Yüz yıl geçtikten sonra Melek Tavus, Tanrı'ya: “Eğer Âdem bu meyveden yemez ise nesli nasıl çoğalır?” diye sorar. Tanrı'da ona: “Emir ve komutayı sana bıraktım” der. Bunun üzerine de Melek Tavus, Âdem'e gelerek: “Bu meyveden yedin mi?” diye sorar.*

*Âdem: “Hayır, Tanrı bundan yememi yasakladı” der. Melek Tavus’un da ona cevabı: “Buğdaydan ye, senin için daha hayırlı olur” şeklinde olur.*

Melek Tavus günahkâr bir melek değildir bilakis Tanrı’ya yardımcı olan bir melek tasavvuru karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Ezidi inancında Melek Tavus önem arz etmektedir.

Melek Tavus, Tanrı ile Ezidiler arasındaki aracı melek olmakla beraber, Melek Tavus aynı zamanda Tanrı’yla bütünleşmiştir. Melek Tavus, yaratıcının alametidir; fakat yaratıcının kendisi değildir. Bu nedenle Ezidiler Tanrı’ya dua ederken tavus formundaki Melek Tavus sancağına dua ederler (Şengül, 2015: 110).

Tanrı haftanın her günü bir meleği yaratmıştır. Pazar günü Azazil (Melek Tavus) adlı meleği yaratmıştır. Pazartesi günü Derdail adını verdiği ve Şeyh Hasan olan meleği, Salı günü İsrail adını koyduğu ama aslında Şeyh Şems diye tanınan meleği, Çarşamba günü Mikail adını verdiği ve gerçekte Şeyh Ebubekir isimli meleği yaratmıştır. Perşembe günü ise Cebrail diye bilinen ve aslında Şeyh Secaaddin olan meleği, Cuma günü Şumnail adını koyduğu ve Şeyh Nasreddin olan meleği, Cumartesi günü Nurail ismiyle anılan ve Şeyh Fahreddin olan meleği yaratmıştır. Tavus Melek’i de bütün meleklerin lideri yapmıştır (Bulut, 2002: 180).

#### **4.5. Kutsal Kitaplar**

Kitaplı dinler olarak sınıflandırılan tek tanrılı dinlere ait kitapların vahiy kitapları, Tanrı’nın sözleri olduğuna inanılmaktadır. Ancak Ezidiler, kendilerine ait olduğu söylenen her iki kutsal kitabı da birer vahiy kitabı olarak görmemekte ve kabul etmemektedirler. Kitapların, Şeyhler tarafından yazıldığı da çoğu Ezidi tarafından bilinmektedir (Suvari, 2013: 49-50). Ezidilerin kutsal kitapları kabul edip etmedikleri tartışmalıdır.

#### **4.5.1. Kitab-ı Cilve ve Mushaf-ı Reş**

Bulut “Ortadoğu’nun Solan Renkleri” kitabında belirttiğine göre, Kitab-ül Cilve, semavi bir üslûpla yazılmıştır. Büyük İlahın, kulları Ezidilere hitap ettiği vahiy dili egemen olmakla beraber Tanrı, burada kendi oluşu, gelişi, kalışı, bekâsı, kudreti, vaatleri ve vaatlerini tutanlar hakkında bilgi vermiş olup ayrıca ruh göçü, ruhun yeniden bedenleşmesine dair açıklamalarda bulunmuştur. Aynı zamanda, Ezidi kavmine, birlik ve beraberlik, kardeşlik içinde olmalarını, kendi dinlerinden olmayanlara karşı direnmelerini, Ezidilik dışı inançlara ait kitaplara itibar etmemeleri ve Ezidi kitaplarının yabancılarla verilmemesini öğütlemektedir (Bulut, 2002: 193).

Sever’e (2006: 63) göre, Kitab ül Cilve, Ezidilik dinine bağlı olanların uyması gereken kuralları içermekte bu nedenle, Tanrısal Açıklama kitabıdır. Dinin temel öğretisi bu kurallarla açıklanmaktadır. Tek tanrılı bir din olan Ezidiliğe girmiş olan bazı çoktanrıcı inançlar da, yine bu kitabın açıklamaları arasında yer alır.

Mushaf-ı Reş ise Ezidi hikâyelerini konu alır. Yaratılış, cennetten kovuluş, tufan vb. hikâyelerinin yanında bazı helal ve haramları, ibadetlerine dair bilgiler, sancaklara ve bayramlara dair bilgi içermektedir (Çakar, 2007: 224).

#### **4.6. Ezidilerde Toplumsal Yaşayış Biçimleri (Örf-Gelenek-Görenek)**

##### **4.6.1. Ahiret Kardeşi**

Ahiret kardeşi; kişinin yaşamında, vaftiz, sünnet, evlenme vb. ritüellerde kişiyi koruyup ona yardımcı olur. Her Ezidinin, Ahiret kardeşi olmalıdır. Erkekler, Ahiret kardeşlerini yalnızca erkek Şeyhler ve Pirlar arasından seçerken, kadınlarda böyle bir kısıtlama yoktur. Ancak kadınlar evlendiklerinde, kocalarının ahiret kardeşliğine geçerler (Şengül, 2015: 148).



Akpınar'ın (1999: 165) belirttiğine göre, Ezidilik de her birey, biri erkek biri kadın iki ahiret kardeşi seçer. Ahiret kardeşleri birbirine yardımcı olmakla zorundadırlar. Bu durum dinî görevin, din kaynaklı bir sosyal dayanışma kurumu olmasından kaynaklanmaktadır.

Ahiret kardeşleri, öz kardeşle bir tutulur bu nedenle aralarında cinsel ilişki olması ensest tabusunun ihlali olarak görülür. Dolayısıyla, Ezidiler Ahiret kardeşini kendisinin dahil olmadığı bir endogami Ezidi kastından seçer (Yalkut, 2013: 97).

#### **4.6.2. Vaftiz Ritüeli**

Ezidiler de önemli olan bir diğer ayin ise vaftizliktir. Laleş civarında oturan Ezidiler, çocuk doğduktan sonra, çocuğu Şeyh Adi'nin türbesinin bulunduğu mabede getirerek burada yüksek rütbeli bir ruhani tarafından, mabedin içinden çıkan su ile çocuk vaftiz edilir. Laleş'e uzak yerleşim yerlerinde yaşayan Ezidilerin, Laleş'e gelmesi ve din adamlarının her zaman hazır bulunmamasından dolayı çocuğun vaftizi daha sonra da yapılabilmektedir. Vaftizin yapılışı ise şöyledir; vaftizlik, Laleş'in kutsal suyu ile yapılır. Ancak bu su yoksa Laleş'in toprağı, sıradan suya karıştırılarak vaftizlik suyu elde edilir. Kavval, çocuğu soyarak onu kutsal suya iki kez daldırdıktan sonra ruhanî elini çocuğun alnına kayarak şöyle der;

*“Sen Ezidîn Kuzusun ve Ezidî dini için kurban olabilirsin”* (Çakar, 2007: 150).

Ezidilerin yaşamış olduğu göç süreçleri sebebiyle, bu uygulama esnek tutulmaktadır. Kaniya Sippi'den götürülen su ile Laleş'e gelemeyen ya da getirilemeyen çocuklar vaftiz edilebilmektedirler (Taşğın, 2005: 27).

#### **4.6.3. Sünnet Ve Kirvelik**

Ezidi toplumunda, sünnet olmayan bir Ezidinin kestiğı kurban helal kabul edilmemektedir. Bu nedenle Ezidiler, Müslümanlarla kirve olurken, sünnet olmadıkları için

Hristiyanlar kirve olmazlar. Ezidiler de kirve daha çok din adamları sınıfından seçilmektedir. Bunun nedeni ise kirve olanların, birbirleriyle evlenmelerinin yasak olmasıdır. Dolayısıyla Ezidi inancında müritlerle, din adamları sınıfının birbirleriyle evlenmesi zaten yasaktır (Taşgın, 2005: 27-28).

Sünnet töreni bir ruhanî tarafından gerçekleştirilir ancak sünneti yapan ise her zaman bir Ezidi olmayabilir. Kirve, sünnet sırasında sünnet edilen çocuğu tutan kişiye verilen isimdir. Ezidilerin bir kısmı kendi din adamlarının kirveleri olmasını ister, kimi Ezidiler ise Müslüman dostlarını tercih eder. Ezidi inancında, kirve tarafı ile evlilik yasaktır. Bundan ötürü sayıları azalan Ezidiler kendi sınıflarından birini kirvelik yapmasını istemezler. Diğer sınıflarla, Ezidiler arasında evlilik yasak olduğundan, dışardan birini kirve yapmak daha makbuldür (Çakar, 2007: 150-151). Bu nedenle kirve çoğunlukla evliliğin mümkün olmayacağı, örneğin farklı bir kasttan ya da Müslüman bir aileden seçilir (Şengül, 2015: 147). Aynı zamanda kirvelik Ezidilerin, Ezidi olmayan komşularıyla ilişkilerinin düzenlenmesi için bir işlev görür (Yalkut, 2013: 93). Bir nevi kirvelik, Ezidi olmayanlarla dostluk ilişkisi geliştirmekte ve yabancılara karşı korunma sağlamaktadır.

#### **4.6.4. Miras**

Ezidiler, daha çok sözlü olarak vasiyetlerini bildirirler; ölüm döşeginde olan kişi, son isteğini söylerken yanında üç şahit bulunur. Eşyalar ve diğer mallar erkek çocukları arasında veya ölenin oğlu yoksa kardeşleri, kuzenleri arasında eşit olarak paylaşılır. Bu paylaşımından sonra fazladan bir şey kalırsa, bu hak ise en büyüğe verilir. Kızların miras hakları yok olmakla beraber, onlar bu mirasın bir parçasıdır: kızlar evlendirildiğinde, kız tarafı karşı taraftan naht alır (Lescot, 2014: 150). Naht yani başlığın miktarı yöresel olarak değiştiği gibi şahıstan şahısa da değişmektedir (Çakar, 2007: 168).

#### 4.6.5. Evlilik Ritüeli

Ezidiler sadece Ezidi olanlarla evlilik gerçekleştirirler. Çokeşlilik, din adamları kastında görülse de toplum tarafından tercih edilmez ve hoş karşılanmaz. Ezidi olmayanlarla evliliğin yasak olmasının nedeni, dini temiz tutma adınadır. Bundan ötürü, bir Ezidi, Ezidi olmayan biriyle evlilik gerçekleştirirse, Ezidilikten çıkar ve ailesi, aşireti tarafından da aforoz edilir (Şengül, 2015: 149).

Müritlerden biri endogami kuralıyla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır;

*“Bizim dinimiz süt gibidir. Bembeyaz, tertemiz ve saftır. Bu nedenle biz dışarıya kız verdiğimiz zaman kızımız dinini değiştirir. Aynı şekilde biz dışarıdan kız aldığımız zaman biz dinimizi değiştirip, aldığımız kızın dinine döneriz. Çünkü saf olan dinimize yabancı eli değerse kirlenir ve bozulur”*(Suvari, 2013: 69).

Sever’in (2006: 74) belirttiğine göre, Şeyhler ve Şeyh kızları yalnız kendi aşiretleri içinde evlenirler. Bir Şeyh aynı tabaka içinde olmalarına rağmen, başka bir Şeyh aşiretinden evlenemez. Ancak, Pirlar ve diğer tabakalar, kendi tabakaları içinde evlenebilirler. Dolayısıyla, Ezidiler de bir alt veya üst tabakadan biriyle evlenmek yasaktır. Son dönemlerde, Kavalların sayısı azalmaya başladığı için, bu tabakadan olanların müritlerden kız almalarına izin verilmiştir. Emirler ise akrabası olan bir kızla evlenebilir. Ancak, akrabaları arasında kendine uygun bir kız bulmazsa o zaman bir başka soylu ailenin kızıyla evlenebilirler.

Nisan ayında evlenmek yasaktır. Sadece din adamları ve soylular bu ayda evlenebilir. Ezidiler, tüm doğanın ve hayvanların uyandığı Nisan ayını kutsal saymalarından ötürü bu ayda evlenmek yasaktır (Şengül, 2015: 150).

Suvari’nin (2013: 70-71) ifadesine göre, eskiden Ezidi toplumunda, eş seçimini büyükler yapmakta ve görücü uslu ile yapılan evlilik tercih edilmekteydi. Günümüzde ise

bu durum değişmiş olup, önce evlenecek olan bireyler birbirlerini görüp beğenmekte daha sonra da evlilik gerçekleşmektedir. Birbirleriyle evlenecek kişilerden, erkek tarafı önce kız istemeye gider. Taraflar arasında herhangi bir tatsızlık yoksa başlık parası ya da süt hakkı belirlenir. İnançları gereği bir zorunluluk olduğundan düğünler, davul-zurna eşliğinde herkese bildirilir. Bu durumla ilgili, Mushaf-ı Reş'te şu ifadeler yer almaktadır:

*“Böyle bir hadise oldu; bir erkek ile karısı arasında kavga oldu. Kadın bu erkeği zevcesi olduğunu inkâr ediyordu. Erkek ise bunun zevcesi olduğunda ısrar ediyordu. Bunların arasındaki kavga bizim taifemize mensup bir müdebbir adam tarafından halledildi. Bu adam böyle bir hüküm vazetti ki, her nikah vaktinde davul ve ney alarak filan adamla filan kadın şeri surette evlenmişlerdir diye ilan edilsin.”*

Ezidi kültüründe başlık parası uygulaması bulunmaktadır. Başlığın alınış sebebi için şu nedenler öne sürölür; annenin süt hakkı, baba hakkı, düğün giderlerinin telafisi, kızın masraflarının karşılanması, velâyet hakkının devri, iş gücü kaybının telafisi ve bekâretin korunması. Başlığın yüksek oluşundan ötürü son zamanlarda, Ezidiler arasında kız kaçırma vakaları görölmüştür. Kız kaçırıldıktan sonra kızın babası isteksiz de olsa durumu kabullenir. Ezidi toplumunda nikâhı Peşimam kıyar ancak Peşimamın bulunmadığı durumlarda, diğer din adamları da nikâhı kıyabilir. Nikâhtan sonra bir ekmek ikiye bölünüp bir yarısı geline diğer yarısı da damada verilir. Bu durum hayatları boyunca her şeylerini paylaşacaklarının göstergesidir (akar, 2007: 167-169).

Ataerkil bir topluluk olan Ezidiler arasında boşanmak meşru olmasına rağmen genelde bu hak erkeklerin elindedir. Boşanma erkeğin ya da kadının eşine üç defa

*“Sen benim şeyhimsin (veya Pirimsin), yolundan çıktım serbestsin”*

demesiyle boşanma gerçekleşir (akar, 2007: 170-171).

#### 4.6.6. Ölüm Ritüeli

Ezidilerde ölüm, ruhun beden değiştirmesidir bu nedenle ruhun terk ettiği bedene saygı duyularak, ölüm törenlerine ve mezar yapılarına önem verilir. Ölü merasiminde, Şeyh ölüye dua okur, ardından Şehy, Pîr'in döktüğü suyla ölüyü yıkayıp, kefenler. Mezarlıkta, doğu- batı doğrultusunda kazılan çukura, ölünün yüzü doğuya gelecek şekilde tabutla ya da kefenle defnedilir. Defin sırasında; ölenin gözlerine, kulaklarına ve ağzına Laleş'te ki Şeyh Adi türbesinden getirilen topraktan serpilir (Suvari, 2013: 55).

Ahret kardeşliğinin, Ezidi toplumunda oldukça önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla kişi Ahiret kardeşi seçmeden ölmüşse, Şeyhi onun ahiret kardeşi olur. Ölü yıkama esnasında Şeyh, Pîr ve ölünün Ahiret kardeşi hazır bulunarak, dualar okurlar. Yıkama işi bir tören şeklinde gerçekleşir. Pir su döker, Şeyh de ölüyü yıkar, Ahiret kardeşi ise düğüm atar. Sonrasında ölü, kefen bezine sarılır ve bez, baş hizasında düğümlenir. Bu düğümü atmak ahiret kardeşinin işidir (Yalkut, 2013: 98).

Ezidi mezarları, doğu yönünde kazılarak, ölenin baş kısmı Güneş'in doğduğu yöne gelecek şekilde yerleştirilir. Ölen erkekse, başının altına bir taş; ölen kadınsa, hem baş altına hem de ayakucuna birer taş yerleştirilir. Mezarın üstü örtülmeden önce, bir parça peynir ve bir parça ekmek bırakılır (Sever, 2006: 74-75).

#### 4.6.7. Ezidi Bayramları

##### a) Yeni yıl (Sere Sal) Bayramı

Yeni yıl bayramı, Nisan ayının ilk Çarşambası kutlanır. Bu bayram, Melek Tavus Bayramı, Melik el-Zen Bayramı, Kırmızı Çarşamba (Çarşemiya Sor) olarak da bilinir. Bu bayramda kurban kesilir, evler çiçeklerle bezenir, yumurtalar boyanır, özel sawuk ekmeği pişirilir ve geceleri evlerin önünde, kutsal yerlerin önünde ateşler yakılır (Şengül, 2015: 158).

Çarşema Sor, Melek Tavus onuruna kutlanır ve yıl başlangıcı olarak kabul edilir. Ezidiler için Çarşamba günü kutsaldır. İnanişâ göre Çarşema Sor günü Melek Tavus yeryüzüne inerek geçen yılı değerlendirir ve yeni yıla dair bir divan toplantısı düzenler bu nedenle Çarşamba günleri Ezidiler için önem arz etmektedir. Çarşema Sor günü, dört renkli ipten hazırlanan ve basınbar denilen bileklikler, sağlık, barış, bereket getirdiğine inanıldığı için dilek tutularak kollara bağlanır ve dileğin gerçekleşmesi için kendiliğinden açılması gerekir. Ezidi dininin renkleri (sarı-kırmızı-yeşil-beyaz) kabul edilen dört rengin her biri bir şeyi temsil etmektedir. Beyaz aydınlığı, sarı güneşi, yeşil toprağı, kırmızı ateşi temsil etmektedir. “Çarşema Sor”, Türkçe “*Kırmızı Çarşamba*” anlamına gelir ve yaşamın başladığı gün olarak kabul edilir bu nedenle yaşam rengi olan kırmızıyı simgeler (Suvari, 2013: 53).

Ezidi inanişına göre Çarşema Sor günü, dünyanın yaratılması için Melek Tavus’un suya maya çaldığı gün olarak kabul edilmektedir. Tanrı, tarafından sadece su olan yeryüzüne gönderilen Melek Tavus, dünyanın dört tarafını gezdikten sonra Laleş’e gelir buradan da dünyayı mayalar. Dünyanın mayalandığı günü Ezidiler simgesel olarak yumurta kaynatarak canlandırırlar. Dünya yaratılmadan önce her yerin su olması gibi, yumurtada kaynatılmadan

önce sıvıdır, kaynatıldıktan sonra ise mayalanan dünya gibi katılaşır. Yumurtanın ortasındaki sarı, toprağı; etrafındaki beyaz, denizleri simgeler. Çarşema Sor için kaynatılan yumurtalar boyatılarak, yeryüzünün tüm renkleri yumurta kabuklarına yansıtılır (Suvari, 2013: 554).

Başka bir inanışa göre ise, tanrı dünyayı taştan, bir yumurta biçiminde yaratmıştır. Yeryüzü de başlangıçta buzla kaplı şeklindedir. Yeryüzünün, Âdem ile Havva'nın yaşayacağı hale getirmek için tanrı, buzı kırmak için Melek Tavusu görevlendirir. Melek Tavus buzı kırdıktan sonra, yeryüzü çiçekler ve bitkilerle bezenmiştir. Bu nedenle Çarşema Sor, Melek Tavus'un buzı kırıp yeryüzüne baharı getirdiği günü simgeler (Şengül, 2015: 158).

#### **b) Yaz Bayramı (Cejna Cilê Havine)**

Şeyh Adi'nin kış ve yaz aylarında olmak üzere kırk gün oruç tuttuğuna inanılır. Dolayısıyla Yaz Bayramı, Şeyh Adi Bayramı olarak da bilinir. 18-21 Temmuz arasında, Laleş vadisinde ve diğer kutsal Ezidi mekanların da kutlanır ve törene tüm Ezidiler katılabilir. Bu üç günlük kutlamanın sonunda din adamları olan Baba Şeyh, Baba Çavuş, Fakirler, Fakriyeler ve Köçeklerin tuttuğu kırk günlük oruç sona erer. Din adamları büyük bir Ezidi grubu eşliğinde kırk günlük dönemin bitiminden üç gün önce, oruçlarını tamamlamak üzere Şeyh Adi Tapınağına giderler (Şengül, 2015: 160-161).

#### **c) Kış Bayramı (Serê Çil Zivistanê)**

Din adamları için 13 Aralık ile 20 Ocak arasındaki ikinci kırk günlük oruç dönemidir. Bu dönemin üç oruç gününe Cejna Rojiyen Ezi adı verilir ve tüm Ezidiler bu üç günlük oruç tutmaya davet edilir. Bu kırk günlük oruç sırasında başka anmalar da gerçekleşir, örneğin

Ölüler Bayramı (Bêlinde) Ocak ayında kutlanır. Dolayısıyla, bunun Şeyh Adi'nin yeryüzüne zuhur ettiği gün olduğuna inanılır (Şengül, 2015: 161-162).

#### **d) Hıdır İlyas**

Şubat ayının ilk Perşembesi kutlanır. Hıdır İlyas; hayat, su, sağlık ve tedavi azizidir. Ezidiler Hıdır İlyas'ın evlerini ziyaret ettiğine ve Ezidi müminlerinin tüm dileklerini gerçekleştiğine inanırlar (Şengül, 2015: 162).

#### **e) Yezid Bayramı**

Üç günlük Ezidi orucu tutulduktan sonra dördüncü gün olan Cuma (Aralığın ilk cuması) günü bayram olarak kutlanır. Kurbanlar kesilir ve simat denilen yemek ile Sevik ekmeği yapılır. Evliya mezarları ve mezarlıklarda ziyaret edilir (Kaplan, 2013: 106-107).

Ezidi bayramlarını sabit ve değişken bayramlar olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Buna göre (akt: Abca, 2006: 35) dört sabit bayram vardır:

- 1) *İda Roza (Güneş Bayramı)*: Aralığın birinci günü kutlanır ve üç gün oruç tutulur.
- 2) *İda Ezi (Sultan Ezi Bayramı)*: Bu bayram İda Roza orucunun akabinde kutlanır ve büyük bir festivale neden olur.
- 3) *İda Xidir Elyas (Hızır-İlyas Bayramı)*: Bu bayramdan önce üç günlük oruç tutulur. Bu bayram da 18 Şubatta kutlanır.
- 4) *İda Sersale (Yeni Yıl Bayramı)*: Bu bayram Nisan ayının ilk Çarşambası kutlanır. Her mürit evini çiçeklerle süsler, akşamda ateşler yakılır ve hayvanlar kurban edilir. Sersale gecesi, Ezidiler için tüm canlıların kaderlerinin tespit edildiği gecedir.



Değişken bayramlara gelince onlarda tıpkı sabit bayramlar gibi dört çeşittir:

- 1) *İda Dâhiye (Ölüler Bayramı)*: Bu bayram üç yıl Nisanda; üç yıl yazın ilk ayında; üç yılda sonbaharın başında ve üç yıl Aralık ayında kutlanır.
- 2) *İda Remezan (Ramazan Bayramı)*: Müslümanların bayramı olan, Ramazan bayramının bitmesinden iki gün önce kutlanır.
- 3) *İda Heciya ida Kurban (Hac Bayramı)*: Müslümanların bayramı olan, Kurban Bayramından iki gün önce kutlanmaktadır.
- 4) *İda İsa (İsa Bayramı)*: Bu bayram Paskalyaya rastlamaktadır.

#### 4.6.8.Yasaklanan Hal-Durum ve Hareketler

Ezidi inancına göre evrende olup bitenler belli bir akış ve ritimle tekrarlanır ve bu tekrarlanışlar geleceği garanti altına alır. Bundan ötürü, “daire” çok önemli sembol arz etmektedir. Ezidiler, dini törenlerin çoğunda tapınaklar etrafında dönerler. İnanişâ göre Tavus Melek, halkını göstermek için parmağıyla bir daire çizerek “*Dairenin içindeki bu halk, benim halkımdır*” demiştir. Etrafına daire çizilen bir Ezidinin durumu oldukça zordur. Eskiden bu durum, Ezidilerin düşmanları tarafından, Ezidilere eziyet etmek, öldürmek için daire simgesini kullanırlarmış. Dairenin içi, Ezidilerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri yer olarak kabul edilmekte bu nedenle dairenin dışına çıkmak, küfür sayılmakta bunlardan ötürü böyle bir daire çizilmesi bir meydan okuma ve dinlerini değiştirmeye bir çağrı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla, etrafına daire çizilen Ezidi, daireden çıkmaz ancak daireyi çizen kişi onu tekrar sildiğinde daireden çıkabilir. Daireyi silmek ise, Ezidi kimliğini/inancını tanımış olmak demektir (Yalkut, 2013: 68-69).

Sever’in (2006: 137-138) aktarımına göre Ezidi inancında, öldürmek, yalan söylemek ve eşini aldatmak olmak üzere üç büyük günah söz konusudur. Bu günahların

cezası ise toplumsal aşağılamadır. Bu günahlardan birini işleyen kişi, sosyal boykota uğrar. Bu durumda en yakın akrabaları ve arkadaşlarını bile bu kişiyle konuşmaz veya onu kendilerinden biri olarak görmezler.

Ezidiler de mavi rengin yasaklanmasıyla ilgili olarak bir Koçek,

*“Gece yarısı odasını dolduran ışığın etkisiyle uyanmış ve birisi, ona; Ezidilerin giydikleri mavi renkli gömleklerin uğursuz olduğunu ve Melek Tavus’un mavi renkten hoşlanmadığını söylemiş. Bu olaydan sonra, Baba Şeyh’in buyruğu ile bütün mavi renkli gömlekler, giysiler toplanıp yakılmış ve Ezidiler daha sonra beyaz cübbe giymeye başlamışlar”* (Sever, 2006: 72).

Ezidiler de diğer bir yasak ise “Şeytan” kelimesinin kullanımıdır. Öteki inançlar tarafından kötülüğü çağrıştıran “Şeytan” kelimesini, Ezidiler kullanmazlar ve bu kelimeyi başka birileri onların yanında kullanıp, böyle bir söylemde bulunurlarsa bunu hakaret sayarlar (Guest, 2012: 66).

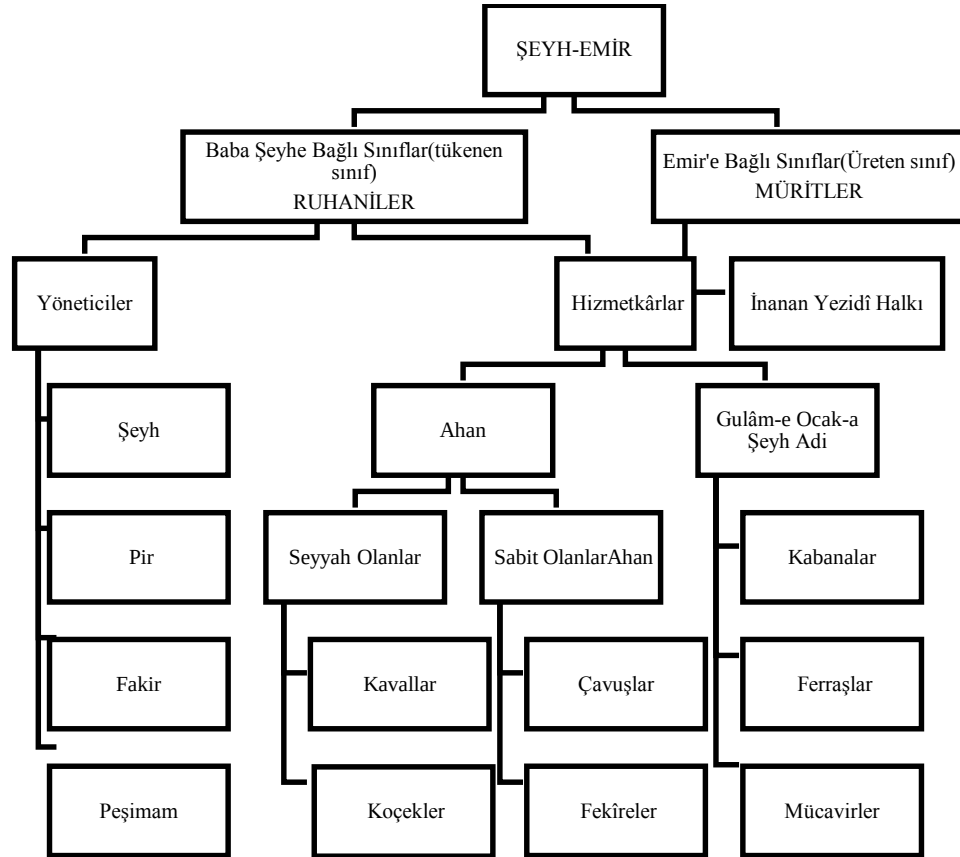
Şengül’ün (2015:164) belirttiğine göre, toprak, ateş, hava, su unsurlarına tükürmek yasaktır. Ateşin suyla değil, yalnızca toprakla söndürülmesine izin verilir. Su ise saygıyla içilmelidir ve gargara yapmak yasaktır. Laleş vadisinde ise ağaç kesmek yasaktır, vadiye çöp atılmaz ve hacıların ayakkabı giymesi bile hoş karşılanmaz. Domuz, balık, horoz ve ceylan ile marul, bamya, karnabahar, lahana ve balkabağı gibi kimi yiyecekleri yemeyi kapsayan bazı yasaklarda mevcuttur.

#### **4.6.8. Ezidilerde Sosyal Yapı (Kast Sistemi)**

Ezidi toplumunda kast sistemi mevcuttur. Buna göre içinde doğulan kast her iki ebeveynden miras alınır ve insanın kastını değiştirmesi imkânsızdır. Ezidiler kendilerini, “kendi kastı içinde evlenenleri” üç ana kasta ayırırlar: Şeyhler, Pirler ve Müritler. Şeyhler ve Pirler din adamları kastını oluştururlar, Müritler ise halktır. Ezidilere göre, Şeyh Adi,

dinin farklı etnik ve aşiret kökenli müminlerini birbirine bağlamak, aşiretler arası dengeyi sağlamak ve Şeyh gruplarının çıkarlarını korumak için, dini bir ilişki sistemi oluşturmuştur. Bu durum zamanla kast sistemine dönüşmüştür (Şengül, 2015: 138).

**Tablo 5:** Ezidiler de Sosyal Yapı (Kast Sistemi)



**Kaynak:** Çakar, 2007: 178

### **a) Emirler**

Emirler sınıfı, Ezidiler arasında en yüksek dünyevi güce sahiptir (Çakar, 2007: 178). Dolayısıyla, dinin savunucusu olan Emir ve onun eşit konumundaki ailesi, Katani Şeyh ailesinden gelir. Emirlik sorumluluğu kalıtsaldır ve bu sorumluluk en büyük erkek çocuğa geçer. Sınırsız olan ruhani ve dünyevi gücünün ona Şeyh Adi ile Tavusi Melek'in yeryüzündeki temsilcisi tarafından verildiğine, bu nedenle de kutsal olduğuna inanılır. Emir'in geliri ise, yedi sancağın bağışları ile Şeyh Adi Tapınağına ve Şeyh Şems'in Laleş'teki türbesine yapılan bağışlardan sağlanır (Şengül, 2015: 140).

### **b) Şeyhler**

Şeyhlerin, görevi müminleri din konusunda eğitmek ve onlara ahlak kurallarını öğretmektir. Her Ezidinin bir Şeyhi olmalıdır ve bu Şeyh, müritleri için bir tür manevi baba konumundadır. Şeyhler, müritlerinin doğum, düğün ve ölüm gibi dini ritüellerine katılırlar ve Şeyh Adi Tapınağındaki kutlamaların düzenlenmesinden ve ilahilerin yönetiminden sorumludurlar. Her müridin, bir saygı ve itaat işareti olarak her yıl şeyhine belli bir miktar para ödemesi gerekir (Şengül, 2015: 139).

Taşğın'ın (2005: 23-24) aktarımına göre, Şeyh tabakası üç kısma ayrılmaktadır. Bunlar;

- 1) *Adani*: Şeyh Adi'nin soyundan geldiklerinden ötürü bu ismi almışlardır. Bu soydan gelenler arasında: Şeyh Hasan, Şeyh Fahr vb. bulunmaktadır.
- 2) *Şemsani*: Şeyhlerin asil soylarından en eski geleneği sürdüren ve Yezidi Emir soyudur. Bu soydan gelenler arasında; Şeyh Şems, Şeyh Fahr vb. bulunmaktadır.
- 3) *Katani*; Emir soyunun devam ettiği Pesmir bu soydan gelmektedir. Bu soydan gelenler arasında Şeyh Muhammet, Şeyho Bekir vb. bulunmaktadır.

Mirin “*Yasa Yapıcı*” ruhani gücü vardır, ancak “*Yürütücü*” ruhani güç, tüm topluluğun dini lideri olan Baba Şeyh'e aittir. Baba Şeyh'in Şemsani soyundan, Fahreddin ailesinden gelmesi zorunludur. Baba Şeyh unvanı babadan oğula geçer, ancak atamasını Mir yapmaktadır. Baba Şeyh dini bütün ve sade bir hayat sürer. Alkol tüketmez ve her yıl en az seksen gün oruç tutmak zorundadır (Şengül, 2015: 140).

### c) Pîr

Pîrler, Şeyhlerle aynı işleve ve ruhani konuma sahiptirler. Her Ezidinin bir Şeyh olduğu gibi, bir de Pîri olmalıdır. Pîrlerin, Kürt kökenli oldukları ve varlıklarının Şeyh Adi'den öncesine dayandığı düşünülmektedir. Pîrler dört ana kol olmak üzere kırk kılana ayrılırlar ve başları, Şeyh Adi zamanında Laleş'te Adavilere katılan Hasan Maman'dır. Ayrıca, Pîrlerin doğaüstü tedavi güçleri olduğuna inanılır (Şengül, 2015: 141).

Çakar'ın (2007: 183) aktarımına göre, Pîrlerin görevi bayramlarda, nikah, sünnet ve düğün gibi merasimlerde müritleri olan Ezidilere yol göstererek geleneği yaşatmak ayrıca Şeyhlere irşat çalışmalarında yardımcı olmaktır.

Taşgın'ın (2005: 24) aktarımına göre, Şeyh ve Pîrlerin görevleri şunlardır;

- 1) Öncelikle bireysel olarak her biri bütün dini emirleri yerine getirmek zorundadırlar.
- 2) Dini, toplumsal uyarılarda bulunmak ve Müritlerin eğitimlerini sağlamak.
- 3) Toplumsal anlaşmazlıkları gidermek/çözmek.
- 4) Müritlerin ölüm anında, yıkanmasında, kefenlenmesinde, defnedilmesinde bulunmak.
- 5) Müritlerin kendi aralarında yardımlaşmalarını sağlamak.

#### **d) Fakirler**

Fakirlerin, Şeyhlerden ve Pirlerden tek farkı dünyevi bir yönlerinin olmamasıdır. Mal ve mülkleri olmayan Fakirler bütün bir ömür kendilerini Allah’a adarlar (Çakar, 2007: 185). Fakirler, dindarlık, fazilet ve perhiz konusunda iyi örnek oluşturmak zorundalar. Ayrıca, oruç tutmaları, içki ve sigaradan uzak durmaları gerekir. Sakal ve bıyıklarını tıraş etmelerine de izin verilmez (Şengül, 2015: 143).

#### **e) Fakriyat**

Fakriyat grubunu, dul kadınlar ve genç kızlar oluşturur. Bu tabakadaki kadınlar ve kızlar evlenmezler (Sever, 2006: 72). Dolayısıyla, Fakriyeler, Şeyh Adi Tapınağı hizmetindeki bakire kadınlardır. Dünyadan ellerini eteklerini çekip, kendilerini çileciliğe ve fedakârlığa adanmışlardır. Başlıca görevleri tapınağı temizlemek, tapınak nişlerindeki yağ fitillerini yakmak ve ziyafetler sırasında tapınağı ziyaret eden din adamları ve diğer önemli kişiler için yemek pişirmektir (Şengül, 2015: 143).

#### **f) Peşimâm (Baş İmam)**

“Peş” kelimesi Kürtçe olup ön ve baş anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, Peşimâm da Baş İmam anlamına gelmektedir. Fakir ile aynı sülaleden gelir ve aynı haklara sahiptirler. Görevleri ise Ezidilerin nikâhını kıymaktır (Çakar, 2007: 187). Şengül’ün (2015: 141) aktarımına göre, bu grup Şeyh Hasan’ın soyundan gelmek zorundadır ve evlilikleri kutlama ve başlık parasını düzenleme yetkilerine sahiptir.

#### **g) Kavvallar**

Kavallar, Mirin kontrolü altındaki dini müzisyenlerdir. Statüleri, babadan oğula geçmez; bunlar yalnızca iki aşiretten, Behzane ve Başika’daki Kürtçe konuşan Dimili ile

Arapça konuşan Tazhi aşiretlerinden gelirler. Kaval olabilmek içinde çocukluklarında ve ergenliklerinde sıkı bir din eğitimi görürler (Şengül, 2015: 143). Kavval dini merasimlerde dini emirleri ve sözleri anlatmakta, yanında sancak denilen Tavus Melek sembolü ile Ezidi köylerini gezmekte, def ve kaval çalmakta ve dini emirleri insanlara hatırlatmaktadır (Taşğın, 2005: 26).

### **ğ) Koçekler**

Kendisini ibadete adayan, dünya nimetlerinden uzaklaşan Koçek; ‘Kulağı Delik’ anlamına gelmekte ve dinin gizemini aydınlatırlar. Bunun için de zaman zaman kaybolmakta, tefekküre dalmakta ve bir anlamda gaybtan bilgi getirmektedirler (Taşğın, 2005: 26). Sever’in (2006: 72) aktarımına göre, Koçeklerin çoğu; evlerini, yurtlarını terk etmiş olup, Laleş’e yerleşen hacılardır. Dağlara çıkıp, tapınak için yakacak odun keserler, bayram ve yortularda ziyaretçilerin ihtiyaçlarıyla ilgilenirler.

Koçekler, Şeyh Adi’nin, Baba Şeyhin otoritesine tabi hizmetkârlarıdır. Koçeklik, babadan oğula geçmez ve her kasttan olabilirler. Koçeklerin, doğuştan kehanet yeteneği vardır bu nedenle falcılık becerileri olduğu, şifacı oldukları ve mucize yaratabildikleri söylenir. Aynı zamanda, Koçeklerin rüyalar aracılığıyla ve kendilerinden geçerek görünmez dünyayla iletişim kurabildiklerine inanılır (Şengül, 2015: 144).

### **h) Ferraşlar**

Ferraşların görevi, güneş batmadan önce Laleş’teki mabedin lambalarını yakmaktır. Bu topluluk ihtiyaçlarını Laleş’e gelen hacıların yardımıyla karşılar (Çakar, 2007: 191).

## **I) Mucavir**

Mucavirler, her Ezidi köyünde bulunan ve “Xas” adı verilen Ezidi mabetlerine bakıp, korumakla görevlidirler. Mucavir bir Pir ya da Şeyh ailesinden gelir, bağış ve sadaklarla geçinir. Çarşamba ve Cuma akşamları türbelerdeki yağ kandillerini yakarlar (Şengül, 2015: 144-145).

### **i) Müritler**

Mürit dini emirleri yerine getiren Ezidi halkıdır (Taşkın, 2005: 24). Herhangi bir din adamı kastından olmayan kişi demektir (Şengül, 2015:145).

## **4.7. Ezidi Toplumunun İbadetleri ve İnaniş Biçimleri**

### **4.7.1. Namaz**

Toplumların kendilerine özgü günlük pratikleri vardır. Bu pratiklerin uygulanması toplumda farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda Ezidilerin günlük pratikleri olan “Namaz” ritüeline değinilecektir.

Ezidi inancında, namazın nasıl eda edileceği konusunda herhangi bir şart/kural olmamakla beraber namazın kalp ile ifa edildiğine inanılır. Ezidiler de, namaz ritüeli duadan ibaret olmak ile beraber şahsi ve gizlidir (Turan, 1993: 78). Her gün dua etmek zorunlu değildir ve “İyi Ezidi” olmanın da işareti değildir. Ayrıca, Ezidilerin birlikte dua edecekleri, ayinlerini gerçekleştirecekleri herhangi bir ibadet yeri yoktur. Ayrıca böyle bir gelenekleri de yoktur (Şengül, 2015: 151-152).

Çakar’ın (2007: 142) belirttiğine göre, Ezidi inancında, sabah ve akşam namazları dışında Irak’taki bazı Ezidiler, ek olarak öğle ve ikindi namazı da kılarlar. Bundan başka Laleş’teki ruhanilerin kıldığı “Ay Namazı” olsa da bu diğer Ezidiler arasında pek bilindik değildir.



Kaplan’a (2013: 93-94) göre ise, Ezidiler de günlük dört namaz vardır: fecr, sabah, öğle ve akşam namazlarıdır. Fakat halk arasında daha çok sabah ve akşam olmak üzere iki namaz kılınmaktadır. Namaza başlanmadan önce de abdest alınır ve abdest olarak da eller ve yüzler yıkanır. Bundan sonra bellerine kuşak bağlamaları gerekmektedir. Ardından yalın ayak bir şekilde sağ eli sol elin üstüne getirmek suretiyle namaz için hazır hale gelirler. Kible niyetine yüzlerini güneşe çevirirler. Fakat öğle namazı vakti güneş tam tepe noktasında olduğu için Laleş’e yönelirler. Her namazın kendine özgü duası vardır. Kıyamda eller bağlandıktan sonra namazın duası okunur ardından secdeye varılır ve güneşin değdiği yer öpülür daha sonra dua edilerek eller yüze sürülür ve namaz bitmiş olur.

Sabah güneşi üç adam boyu yükselmeden, akşam güneşi batmaya üç adam boyu kalana kadar abdest alınıp, dua edilmelidir. Her Ezidi

*“Tanrım, önce yetmiş iki millete, sonra da bana iyilik ver. Tanrımız yıkıcı değil, yapıcıdır. O halde yeryüzüne muthuluk için geldik”*

diyerek başladığı dua da, Melek Tavus ile Şeyh Adi’nin adların zikrederler (Bulut, 2002: 157).

Ezidilerin namaz kılarken, güneşi kible olarak kabul etmeleri, Ezidilerin “Güneşe Taptıkları” söylemlerine neden olmaktadır. Aksine Ezidiler, güneşe hiçbir şekilde tanrısal bir güç atfetmemektedirler. Güneş, ay, yıldız gibi ışık kaynaklarının yaratıcının tanrısal gücünden meydana geldiğini düşündükleri için bu tür ışık kaynaklarını kutsal saymaktadırlar (akt: Akça, 2006: 69-70).

#### **4.7.2. Zekat**

Turan (1993: 82) Ezidiler de zekatın farz oluşu ile ilgili şu olaya değinir,

*“Şeyh Adi Müsafir, din adamları arasında mal, mülk edinme devam ederken onlar arasında çıkan çekişme ve düşmanlığı görünce onlara*

*fazilet ruhu bağışlamış. Böylece, din adamları dünya malından yüz çevirerek ahiret ve onun sonsuz nimetlerini kazanmaya çalışır. Sahip oldukları malları da müritlere dağıtırlar ve müridleri çoğalır. Bu durumu gören Şeyh Adi, müridlere, mallarından belli bir miktarını din adamlarına vermelerini emrederek bu duruma onların oğullarını da varis yapar.”*

Ezidi toplumunda din adamları sınıfı, büyük önem arz etmektedir. Ezidiler hac, namaz vb. yerine getirdikleri ibadetlerinde önemli gördükleri bu din adamlarına bağış yapmayı dini vecibe sayarlar. Ezidi toplumunda, zekat da böyle bir dini vecibedir ve buna “Rısım” denilmektedir (Akça, 2006: 75-76 ).

Kaplan’ın (2013: 96) belirttiğine göre, yılın belli dönemlerinde, Ezidi köylerinde Kavvalar aracılığıyla dolaştırılan Tavus Heykeli içinde mali yardım toplanmaktadır. Toplanan bu yardımların bir kısmı Laleş’te ki ihtiyaçlar için harcanır, bir kısmı da Ezidi toplumunun genel ihtiyaçları için kullanılır, diğer kısmı ise Ezidi emirine verilir.

#### **4.7.3. Oruç**

Bütün Ezidi halkının tuttuğu genel oruç ve sadece Baba Şeyh, Kavval ve Fakirler gibi din adamlarının tuttuğu özel oruç olmak üzere, Ezidilerin iki çeşit orucu vardır. Genel oruç; doğu takvimine göre her Aralık ayının ilk Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri olmak üzere üç gün tutulan Yezid orucudur. Gece yarısı sahura kalkılır, güneşin doğuşuyla oruç başlar. Yeme, içme, cinsel ilişki vb. davranıştan kaçınılır. Güneşin batışıyla beraber akşam namazı duasının okunmasıyla iftar yapılır (akt: Kaplan, 2013: 94-95).

Özel oruç ise din adamlarının tuttuğu 80 günlük oruçtur. Bu oruç, 20 gün Aralık ayında, 20 günde Temmuz ayında tutulduktan sonra Laleş’e, Şeyh Adi’nin mezarını ziyarete gidilir. Burada üç gün daha oruç tutulduktan sonra, dönüşte oruç 80 güne tamamlanır (Turan, 1986: 165).

Şengül'ün (2015: 153) aktarımına göre ise,

*“Ezidiler Aralık ayında, Ezi Güneş Bayramı (Cejna Rojiyen Ezi) sırasında üç gün oruç tutarlar; ama bu zorunlu değildir ve genç nesil arasında giderek daha az uyulan bir adettir. Oruç tutanların çoğunluğu yaşlı ve dindar kişilerdir. Bu üç gün Ezi'nin anısınadır. Ezidiler Tanrı'nın insanlara Kürtçe “se ro” diyerek, üç gün oruç tutmalarını tavsiye ettiğine, ama Müslümanların bunu yanlışlıkla “si roj” yani otuz gün anladıklarına inanırlar. Ancak baba şeyh, fakirler, köçekler ve fakriyeler yazın kırk ve kışın kırkar gün oruç tutarlar.”*

Ezidiler de oruç ibadeti, şekil olarak İslam diniyle benzerlik gösterir fakat yapıldığı zaman ve süre konusunda farklılık gösterir. İslam dininde oruç 30 gün iken Ezidiler de genel oruç üç gündür. Ayrıca Ezidi din adamları ile halk arasında ki oruç sürelerinde de farklılık vardır. Bunun nedeni ise din adamları sınıfının dünya ile meşguliyetinin olmamasıdır.

#### **4.7.4. Hac**

Ezidilerin hac mekânı, onların Kuzey Irak'ta ortaya çıktıkları yerlerdir. Ayrıca, dini yapılarını koruyup geliştirebildikleri yerde burasıdır. Ezidi mimari mirası, Adavilerin 12. yy başlarında Laleş'e gelmesiyle başlamıştır. Şeyh Adi Tapınağının Çilehane adı verilen kısmı da, Şeyh Adi ve müritleri tarafından yapılmıştır. En eski Ezidi yapısı olan bu yer, Adevi dervişlerinin inzivaya çekildiği ve zaviye haline getirdikleri yerdir. Şeyh Adi Tapınağı, Ezidiler için hac yeridir. Bu mimari yapı yalnızca hac yeri olarak değil aynı zamanda Irak'ta Sufi zaviyelerinin özelliklerini temsil eden ve ayakta kalmış tek eser olduğu içinde önem arz etmektedir (Şengül, 2015: 259).

Şeyh Adi Müsafır'ın mabedinin ve türbesinin bulunduğu Laleş, Irak'ta bulunmaktadır. Ezidiler için kutsal olan bu yerin etrafı ormanlıktır. Ezidiler, 15-20 Eylül tarihleri arasında hacılarını burada yerine getirirler. Bir Ezidinin haccı Laleş'e ayak bastığı

andan itibaren başlar. Mabede ulaşılmadan önce “Sırat Köprüsü” diye adlandırılan bir köprüden geçilerek mabedin bulunduğu tepeye kadar çıkılır (Çakar, 2007: 146).

Suvari’nin (2013: 51-52) belirttiğine göre, hacca giden Ezidiler, kutsal vadiye girer girmez ayakkabılarını çıkarır ve hac mekanını çıplak ayak ile gezerler. Ezidilere göre ayakkabı dünyanın kirini taşır. Bu nedenle, kirlerin kutsal vadiyi kirletmemesi için ayakkabılar çıkarılır. Buradaki kirlilik asıl manasıyla dünyadaki kötülük ve günahları içermektedir. Hac ise Kaniya Sipi’den başlar, bu çeşmede dualar eşliğinde kutsandıktan sonra, Şeyh Adi’nin sandukasının bulunduğu mekâna gidilir. Hac boyunca Şeyhlerin önderliğinde, Kavallar sınıfınca ilahiler okunur.

#### 4.7.5. Seçilmişlik İnancı

Ezidiler sadece Meleke Tavus’un seçilmiş halkı değildir, aynı zamanda Âdem ile Havva’nın çocukları olan diğer halklardan farklı olarak, Âdem’in oğlu ile bir huriden geldiklerine inanırlar (Yalkut, 2013: 67).

Khuda; Meleklerine, Havva olmaksızın sadece Adem’in soyundan Ezidileri yaratacağını şu sözlerle haber vermiştir, Khuda

*“Ey Melekeler, Adem ve Havva’yı yaratacağım ve Adem’in vücudundan Şahit bin Car’ı vücuda getireceğim. Ondan yeryüzünden bir millet olur, o millet de Melek Tavus’a hürmet edecektir. Ve Milleti Ezidiye tesmiye edilecektir”* (Suvari, 2013: 97).

Ezidilerin, Havva’yı anneleri olarak kabul etmediği, soylarını sadece Âdem’e dayandırdıkları yaratılış mitosu Mushaf-ı Reş’te şöyle anlatılmaktadır,

*“Khuda Cebrail’e Havva’yı yaratmasını emretti. Cebrail de Âdem’in sol koltuğunun altından Havva’yı yarattı. Bütün hayvanlar yaratıldıktan sonra Âdem ile Havva arasında evlat babadan mı, yoksa anneden mi meydana gelir diye bir çatışma oldu. Çünkü*

*onların her biri gelecek neslin tek kaynağı olmak istiyordu. Bu çekişmelerin ortaya çıkışında Âdem ve Havva'nın hayvanların kendilerine benzeyen yavru meydana getirmeleri için çiftleşmelerini ve ortak ilişkilerini görmeleri sebep oldu. Uzun münakaşalardan sonra bunlardan her biri tohumları bir testi içine akıtıp kendi mühürleriyle mühürlediler ve dokuz ay sonucu beklediler. Bu müddet bittikten sonra testi açtılar. Âdem'in testisinde Şahit bin Car vardı. İşte Ezidiler Şahit bin Car'ın neslinden türemişlerdir. Bundan sonra Âdem ile Havva cinsel ilişkide bulundular. Havva bu ilişkiden bir erkek ve bir kız doğurdu. Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar ve diğer milletler ve mezhepler hep bunların neslindendir. Bizim yüce soyumuz Şit, Nuh ve Annuh olup Hakkârilerin yüce atalarıdır ki bunlar yalnız Âdem'den türemişlerdir” (Suvari, 2013: 97).*

Ezidiler, kendilerinin farklı bir soydan geldiklerine inanırlar. Bu nedenle kendilerini seçilmiş bir halk olarak görürler, dışardan da kimseyi kimliklerine/inançlarına kabul etmezler. Ezidiler de seçilmişlik inancı, Âdem ve Havva mitosunda hem de Tufan mitosuna dayanmaktadır (Suvari, 2013:96).

#### **4.7.6. Tenasüh (Reenkarnasyon) İnancı**

Ezidi inancına göre, Tanrının emrine karşı geldiği için pişman olan Meleke Tavus, cehennemde yedi bin yıl boyunca ağlayarak, gözyaşlarıyla yedi büyük küp doldurur ve bu yedi büyük küple cehennemin ateşini söndürür. Bu nedenle Ezidi inancında mutlak cehennem olmadığı gibi mutlak son da yoktur ve her defasında yaşam devrini yeniler (Çakar, 2007: 147).

Ezidi inancında, insanın yaptıklarının bedeli (ödül/cezası) yeryüzünde verilir. Öbür dünya ise ruhlar tarafından geçici bir süre için ziyaret edilen bir mekândır. Buna göre ruh bazen diğer dünyaya yolculuk eder ve geri döndüğünde ise o kişi uyanır. Rüyalar da öte

tarafındaki yaşantılardır. Böylece ruh, iki taraf arasında döngüsel bir şekilde gider gelir. Ölümden sonra ise Büyük Mahkemede ruhun hangi bedende yeniden doğacağına karar verilir. Kararı belirleyen ise insanın dünyada yapmış olduğu iyi ve kötü eylemlerdir. Bu doğrultuda söylenebilir ki, ruhların geleceği insanın eylemine bağlıdır (Yalkut, 2013: 69).

Ezidilikte ölüm bir son olarak kabul edilmez bilakis yeniden doğumun ilk evresi olarak kabul edilir. Bu nedenle Ezidilikte, reenkarnasyon inancı bulunmaktadır. Reenkarnasyon, insanın öldükten sonra ruhunun iyilik ve kötülüğe göre değerlendirilmesidir. Ruh, önceki yaşamında iyiye insan bedeninde, kötü ise herhangi bir hayvanın bedeninde yeniden dünyaya gelir (Suvari, 2013: 54-55).

Çakar (2007:148) ruhun beden değişimi ile ilgili olarak dört aşamadan bahseder,

- 1) Nash, ölümden sonra ruhunun bir başka bedene geçmesidir.
- 2) Fash, ölümden sonra ruhunun cansız cisimlere geçmesidir.
- 3) Mash, ölümden sonra ruhunun hayvanlara geçmesidir.
- 4) Rash, ölümden sonra ruhunun bitkilere geçmesidir.

Bu doğrultuda beden geçici, ruhun ise ölümsüz olduğu söylenebilir. Ruhların göç etmesiyle de dünya, yaşamdan ölüme ve ölümden yaşama doğru bir döngü söz konusudur. Ezidiler biri ölünce onun “Giyisi Değiştirdiğine” inanırlar (Yalkut, 2013: 69). Tenasüh inancını kabul eden Ezidilerde, ölüm bir yok oluş değildir dolayısıyla ölüm, yaşamın diğer yüzüdür (Çakar, 2007: 164).

#### **4.8. Şeytan Söylemi**

Farklı toplumlar tarafından ötekileştirici, aşağılayıcı vb. anlamlara gelen söylemler/isimlendirmeler hep olagelmıştır. Bu söylemlerin en bariz örneği ile karşılaşan Ezidiler “Şeytana Tapanlar” olarak isimlendirilmiş olup bu isimlendirme, Ezidi toplumunun

etiketi haline gelmiştir. Ezidiler, bu söylemleri kabul etmemektedir. Buna rağmen alışılmış söylemleri ortadan kaldırmak oldukça zordur ve zaman alıcıdır.

Ezidi toplumunun kapalı yapısı ve gizemli din anlayışı nedeniyle diğer toplumlar tarafından birçok olumsuz nitelendirmelerle maruz kalmışlardır. “Şeytanperest”, “Yezidi” (Ali düşmanı olarak), “Sekiz Bıyıklılar”, “Mum Söndürenler” gibi olumsuz isimler ile anılmışlardır. Bu olumsuz söylemlerin oluşumunda araştırmacıların birbirlerinden farklı değerlendirmeleri de etkili olmuştur. Ezidilerin, ehli kitap sayılmamaları da, konumlarını statüsüzleştirmiş olup, söylemlere karşı korunmasız bırakmıştır. Ezidilerin, içinde yaşadığı tarihi şartlar düşünüldüğünde kendilerini tanıtabilmede büyük zorluklar yaşadıkları görülmüştür. Bu olumsuz nitelemeler, Ezidilerin, komşuları tarafından murdar ve necis muamelesi görmelerine neden olmuştur. Bu durum ise Ezidi toplumunu derinden etkilemiştir (Kaplan, 2013: 145-146).

Hristiyan ve Müslüman toplumunda “Şeytan” ibaresi insanları kötülüklere teşvik eden bir melek olduğudur. Bu Melek, Âdem’in topraktan, kendisinin ateşten yaratıldığı ve daha üstün olduğu için Âdem’e secde etmeyerek tanrının emrine karşı gelmiş ve lanetlenmiştir. Kur’an’da “Şeytan” kötülüklere teşvik ettiği gerekçesiyle onun şerrinden tanrıya sığınma tavsiye edilmiştir. Ezidilik de ise “Şeytan” kelimesinin söylenmesi yasaklanmış olup, Ezidiler, Meleke Tavus isimlendirmesini kullanmaktadırlar. Tanrının Âdem’e secde etme emrine uymayan, Melek lanetlenip, itibardan düşmüştür. Daha sonrasında pişman olup yedi bin yıl ağlayan ve yedi küpü gözyaşlarıyla dolduran Melek, tanrı tarafından affedilmiştir (Akpınar, 1999: 149).

Ezidiler, kendilerini baştan çıkarıcı bir kuvvetin (Şeytan) olduğuna inanmazlar. Dolayısıyla, Ezidi inancında, kötü bir davranış onun kötü bir güç tarafından yolundan saptırıldığı şekline açıklanmaz. Ezidiler de akıl insanları diğer yaratıklardan ayırır ve sadece

insanlar akılları yardımıyla yaptıklarını denetleyebilir. Her bireyde iyi ve kötü kategorilerin her ikisi birden bulunur. Dolayısıyla, düşünme yeteneğine sahip olan insan, iyi eylemleri kötü eylemlerden ayırabilir ve akıl sahibi olması nedeniyle, yaptıklarından sorumlu tutulur. Bu nedenle, iyilik ve kötülük insanın kendi elindedir (Yalkut, 2013: 64-65).

Ezidiler de iblis ve kozmik kötülük kavramları bulunmaz. İslamiyet'teki adıyla Şeytan kelimesini ağza almazlar ve Şeytanın adını anmak tanrıya küfür sayılır. Bu nedenle Şeytan sözcüğüne benzeyen kavramları da kullanmaktan sakınırlar (Yalkut, 2013: 62).

#### **4.9. Ezidilerin Tarihçesi Ve Yaşanan Katliamlar**

Abbasilerin son dönemlerinde Ezidiler Adeviyye ve Sohbetiyye adıyla, Musul ve dolaylarında çoğalıp güçlenmeye başlamıştır. Bunun üzerine çevredeki diğer topluluklar, Ezidileri sindirmek, baskı altında tutmak için onlara yönelik saldırılar düzenlemişlerdir. Bunların ilki Şeyh Adi'ni yerine geçen Ebu el-Bereket'in Moğollar tarafından öldürülmesidir. Ezidilere yönelik ikinci baskı ise 1246 yılında Şeyh Muhammed Şemşeddin'e yönelik gerçekleşmiştir. Bu Şeyh yakalandıktan sonra Musul'da boğdurularak öldürülmüştür. Bu yapılanları hazmedemeyen Ezidiler teşkilatlanır ve önemli olayları protesto ederler. Bunun üzerine 1254 yılında Vali Bedreddin Lulu tarafından Sincar'a saldırı gerçekleştirilir ve çoğu Ezidi öldürülür (Turan, 1993: 15).

Selçuklu Sultanı 2. İzzeddin Keykavus, 1256 yılında Sultan Hanı savaşında Baycu'ya yenilince emirlerinden Ali Bahadır'ı Türkmenler, Kürtler ve Ezidilerden asker toplamaya gönderir. Bu emire olumlu karşılık veren Ezidilerin Şeyhlerinden, Şerafeddin Muhammed liderliğindeki birlikler Harput'a, Şerafeddin Ahmet birlikler birlikler ise Malatya'ya hareket ederler. Şerafeddin Ahmet savaşta öldürülür. Şerafeddin Muhammed ise Kemah'a ilerlerken Moğal komutanı Engürek Noyan'ın askerleri tarafından öldürülür. Bu olaydan iki yıl sonra 1259 yılında Hulagü Han Musul'dan geçerken bu olayı hatırlayarak, Ezidileri itaat altına



almak ister bu nedenle de Hakkari ve Sincar'a saldırır, çoğu Ezidiyi öldürür, geriye kalan her şeyi de yağmalatır. Diğer gelişmeler/olaylar sonucunda ise 1277'de Ezidi Şeyhi Fahreddin Moğollar tarafından öldürülür. Bu tarihten sonra Ezidiler Irak, Suriye ve Güneydoğu Anadolu'ya yayıldıkları görülür. Bu bölgelere sırasıyla Karakoyunluların, Akkoyunluların, Safevilerin, Osmanlıların hâkim olmasıyla bu devletlerin yönetimi altına girerler (Turan, 1993: 15-16).

Karakoyunlular döneminde Ezidiler, Karakoyunlu Kara Yusuf'a bağlı durumundaydılar. Kara Yusuf, Ezidi önderi Şeyh Hasan'a, Karakoyunlulara bağlılıklarından ötürü Van Gölü'nün doğusunu vermiştir. Şeyh Hasan Karakoyunlulara hizmet eder bu nedenle onları Hakkari Valisi İzzeddin Şir'e karşı destekler. Bunun üzerine İzzeddin, Ezidiler üzerine saldırarak, Ezidileri yener ve Şeyh Hasan'ı öldürtür. XVI. yüzyılın başlarında ise Safevi Devleti kurulunca, Ezidiler Osmanlılar ile Safeviler arasında bir bölgede kalır her iki tarafta Ezidilerin kendilerini desteklemesini ister. Arada kalan Ezidiler yine de katliama uğramaktan kurtulamazlar. Ezidi Şeyhi Emir Bey ise Osmanlı Hükümdarı Sultan Süleyman'ın Tebriz Seferi (1535) sırasında öldürülür (Turan, 1993: 17).

1715 yılında ortaya çıkan Ezidilerin çoğu Melik Muzaffer Gazanfer Aslan tarafından öldürülerek, kadınları ve çocukları esir alınır, malları ise ganimet olarak alınır. 1784 yıllarında ise kral muhafızları olarak oluşturulan kalabalık bir askeri birlik tarafından Ezidilere yönelik bir saldırı ve işkence faaliyeti söz konusu olur. 1794 tarihinde ise Bağdat Valisi Süleyman Paşa tarafından gönderilen kuvvetler Ezidilere yönelik şiddete başvurur. 1806 yılında yılın da Bağdat'da Vali olarak bulunan Vezir Ali Paşa Ezidilere yönelik gerçekleştirilen işkence ve eziyetlerde daha da ileri gider. 1811 yılında yine Bağdat Valisi Süleyman Paşa Ezidilere yönelik işkence ve eziyetlere aynı şekilde devam eder. 1831 yılında ise Muhammed Paşa'nın Ezidileri yok etme girişimleri söz konusudur. 1832 yılında

Ezidilere yönelik diğ er bir saldırıyı da Buhtan Valisi Bedir Han'ın Ezidiler saldırısı söz konusudur. 1839'da Diyarbakır Valisi Hafız Paşa'nın Sincara saldırdığı görülür ve aynı tarihte Bağdat Valisi Reşit Paşa tarafından çok sayıda ordu birlikleri gönderilerek Ezidilere yönelik işkenceler yapılır (Turan, 1993: 19-21).

Özellikle Bedirhan Bey tarafından Ezidiler en büyük katliamlardan birini yaşamıştır. Bedirhan Bey, Kurban bayramında M  sl  manla  tırmak istediği yüzlerce Ezidiyi toplatmı  tır. Ezidiler Müslüman olmayı kabul etmeyince büyük bir Ezidi katliamı gerçekleştirilmiştir (Baysal, 2016: 43).

Selçuklu döneminden 1. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar geçen süre, Ezidiler açısından savaşlar, katliamlar ve sürgünlerle dolu bir tarih olmuştur (Suvari, 2013: 48).

Ayrıca Ezidiler Osmanlı askeri seferlerinde zarar görmüş, yerel Osmanlı valileri tarafından da baskıya uğramışlardır. Ezidilere yönelik katliamların gerçekleşme nedeni olarak da Ezidilerin, vergi vermeyi ve Osmanlı ordusunda hizmet etmeyi/askerlik reddetmeleri olarak ileri sürülmüştür (  eng  l, 2015: 257). Ezidiler ise askerlik yapmayacaklarını dini nedenlerle açıklayan 14 maddelik bir açıklamayı 1873'te Rauf Paşa'ya sunmuşlardır (  akar, 2007: 79).

Osmanlılar diğ er taraftan da Ezidileri "  eytana tapanlar" olarak doğru yoldan çıkan eski Müslümanlar olarak görmüşlerdir. Bu nedenle Ezidileri İslam'a dönmeye zorlamışlardır. 18. yüzyıldan itibaren ise kafır olarak isimlendirmiş oldukları Ezidiler aleyhine çok sayıda fetva çıkarılmıştır. Ezidiler   zellikle, 2. Abdülhamid'in 1891'de oluşturduğu Hamadiye Alaylarının faaliyetleri sonucu g     etmek zorunda kalmışlardır (  eng  l, 2015: 257-258). Hamidiye Alaylarından ka  an Ezidiler ilk olarak Ermenistan'a göç

etmek zorunda kalmışlardır. Gürcistan’da ise Tiflis ve daha sonra da çoğunluğu Telavi’ye göç etmek zorunda kalmışlardır (Yalkut, 2013: 28).

Osmanlı devletinin yıkılıp, yeni devletlerin kurulmasıyla beraber Ezidi toplumu da parçalanmıştır. Çoğunluğu Irak sınırları içersin de kalmakla beraber Ezidilerin bir kısmı da Türkiye, Suriye ve eski Sovyetler birliği sınırları içersin de kalmışlardır (Kaplan, 2013: 119). Sovyetler Birliği’nin yıkılmasıyla meydana gelen ekonomik ve sosyal krizler nedeniyle bu bölgelerden Avrupa’ya doğru büyük bir Ezidi göçü gerçekleşmiştir. Özellikle bu bölgelerde milliyetçi hareketlerin güç kazanması Ezidilerin varlığını tehdit eden unsur olmuştur. Suriye ve Irak’ta göçün artmasının nedeni ise bölgedeki köktendinci İslami hareketlerin güçlenmesinden kaynaklanmıştır (Yalkut, 2013: 30).

#### **4.10. DAEŞ ve Ezidi Göçleri**

Irak’taki Ezidiler, Saddam döneminde yaşanan Enfal operasyonlarıyla da katledilmiştir. 1975 sonrasında Saddam tarafından, Ezidiler yaşadıkları küçük köylerden kopararak, Mücemma denilen büyük köylere zorla yerleştirilmiştir. Bu faaliyetler sonucu Ezidi köyleri de yıkılmıştır. Saddam döneminde, Araplaşma politikası doğrultusunda Şengal Dağındaki köyler Araplaşmaya tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda binlerce Sünni Arap Şengal’deki Ezidi köylerine yerleştirilmiştir. Yapılan bu faaliyetler sonucu Duhok’tan Suriye sınırına kadar uzanan Ezidi coğrafyası demografik açıdan parçalanmıştır. Bu durum 2014 tarihinde DAEŞ’in Şengal’e kolaylıkla girebilmesinin nedenidir (Baysal, 2016: 44).

Kuzey Irak’ta daha çok baskıya uğrayan topluluk Ezidilerdir. Irak’ta yaşayan Ezidiler günümüzde İslamcılarının saldırısına maruz kalmaktadır. Güvende olabilmek içinde göç etmek zorunda kalmışlardır (Şengül, 2015: 259). 14 Ağustos 2007 tarihinde Irak sınırları içinde kalan Şengal bölgesinde Ezidi köylerinin ikisine eşzamanlı beş intihar saldırısı düzenlenmiştir. Bomba yüklü kamyonlar ve benzin yüklü bir tankerle gerçekleşen

saldırılarda çoğu kişi yaralanmış, 800 kişi de yaşamını yitirmiştir. Bu saldırıların arkasında ise Ezidileri hedef alan ve etnik temizlik yapmaya çalışan El Kaide'nin olduğu sanılmaktadır (Yalkut, 2013: 14).

Irak, Türkiye, Suriye sınırındaki dağlık Sincar bölgesinde yaşayan Ezidiler 3 Ağustos 2014 tarihinden itibaren DAESH'in katliamlarına maruz kalmışlardır. Bu katliamlar sonucu binlerce Ezidi hayatını kaybetmiştir. Binlerce Ezidi ise katliam ve tecavüzlerden kaçabilmek için dağlara kaçmak zorunda kalmışlardır. Geçmişte Ezidiler Zengi Atabeylerin, Moğolların, Timurların ve Osmanlı katliamlarından kaçmaya çalıştıkları gibi bu seferde DAESH teröründen kaçmaya çalışmışlardır. Ancak bu katliam, Ezidilerin uğradıkları diğer katliamlardan birkaç farklılık göstermektedir, Ezidiler ilk defa bu yoğunlukta öldürücü silahlarla karşı karşıya kalmış ve bu modern silahlar karşısında, silahsız ve savunmasız olarak göç etmek zorunda kalmışlardır (Şengül, 2015: 7). DAESH faaliyetleri sonucu yerinden edilen Ezidiler Türkiye ve diğer Avrupa ülkelerine göç etmek zorunda kalmışlardır. DAESH faaliyetleri sonucu, Ezidilerin tanık olduğu bir kaç olaya yer vermek gerekecektir.

Ezidi Azad, beş yaşında, DAESH tarafından zorla kaçırılıp, DAESH'in oğlan kamplarına eğitim için götürülmüştür. Çok sayıda erkek çocuk zorla kaçırılarak bu kamplarda askeri, dini ve ideolojik eğitim alıyor ve beyinleri yıkanmakla beraber El Bağdadi ve DAESH'e mutlak sadakat ve biat öğretilmiş. DAESH'den kurtulan Azad, ailesiyle birlikte Almanya'ya sığınmış.

*“DAESH'e göre günahkâr bir erkeğin işkence edildikten sonra kafası kılıçla uçuruluyormuş. Bu sahne örgüt tarafından bütün çocuklara seyrettirilmiş. Azad bu anlatımdan sonra psikoloğuna, yoruldum, sonrasını anlatmak istemiyorum demiş.”* (Bulut, 2016: 94).

DAEŞ kurbanlarından biride Almanya'ya sığınan Fatın; Deutche Welle TV kanalında sesini duyurmuştur,

*“DAEŞ saldırısı beklemiyorduk. Köyün çevresinde görünce şaşkına döndük. Müslüman olmamız için bize iki gün mühlet verdiler. Kabul etmedik. Kuşatma 15 gün sürdü. Bu sefer gelip sizi affedeceğiz, sadece para, altın, mücevherat ve cep telefonlarınızı verip köyden gidin dediler. Öyle yaptık fakat kurtulamadık. Erkekleri ve yaşlı kadınları dereye götürüp katlettiler. Çocuklar ve genç kadınları aldılar; oğlanları da annelerinden ayırdılar. 150 kadar çocuksuz evli kadınla genç kızı Musul'a taşıdılar. 35 kızı boş bir Hristiyan konağına yerleştirdiler. Havuza girip yüzmemizi istediler. Komutanlar bizi, aralarında paylaştı” (Bulut, 2016: 93).*

Ezidi Nadya Murad ise 2015 Eylül Birleşik Milletlerdeki konuşmasında şöyle demiştir:

*“Ben, DAEŞ çetelerince esir alınmış, defalarca tecavüze uğramış, köle pazarlarında haraç mezar ona buna satılmış, ölümden kıl payı sıyrılmış, zalimlerin vahşetinden kaçıp kurtulmuş, mülteci konumundaki bir Ezidi kıziyım. Bu durumda benden, masum ve mutlu düşlerimin peşinden koşmamı nasıl beklersiniz? Hayat, yalnız sizler ve aileleriniz için yaratılmamıştır. İki yıl önce öz yurdunda huzur içinde yaşamını sürdüren Ezidi toplumu için de hayat var edilmiştir. Biz de yaşam hakkına sahibiz, olmalıyız. Sizden merhamet dilenmeye değil, adalet istemeye geldim; suçlular, uluslararası mahkemelerde yargılanmalıdır” (Bulut, 2016: 87).*

DAEŞ'in Ezidilere yönelik gerçekleştirdiği katliamlar sadece bir din meselesi değil, aynı zamanda varlıklarına el koyma, boyundurluk altına alma,

kendi iktidarını kurma, işgal, yağmalama, cinsel saldırı, kölelik vb. meselesi olduğu da görülmektedir (Baysal, 2016: 270).

## **BEŞİNCİ BÖLÜM**

### **EZİDİLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER SONUCU ARAŞTIRMA**

#### **BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

Bu başlık altında katılımcıların sosyo demografik verileri, ekonomik durumları, eğitim durumları gibi özellikler tablolar doğrultusunda ele alınmış ve nitel yöntem kullanılmıştır. Çalışma, nitel yöntemin kullanıldığı gözlemler ve görüşmeler sonucu elde edilen bilgilerin anlaşılmasını sağlamak için yorumlamaya yer verilen keşif amaçlı bir alan çalışmasıdır. Bu doğrultuda kategorik içerik analizinden yararlanılarak oluşturulan temalar çerçevesinde tablolar oluşturulmuş ve yorumlamalar yapılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemine kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanan 13 erkek, 10 kadın toplam 23 katılımcı ile mülakatlar yapılmıştır.

Batman kampına gelen Ezidi sayısı ilk etapta 1500 kişi iken daha sonraki dönemlerde yeni göçler başlamış ve bu sayıda azalma olmuştur. Ezidilerin bir kısmı Türkiye’de tutunamamış ve bu nedenle savaş bittikten sonra tekrardan Şengal’e geri dönüşler gerçekleşmiştir. Maddi durumu diğerlerine oranla iyi olanlar ise Avrupa’ya özellikle de Almanya’ya göç etmek zorunda kalmışlardır.

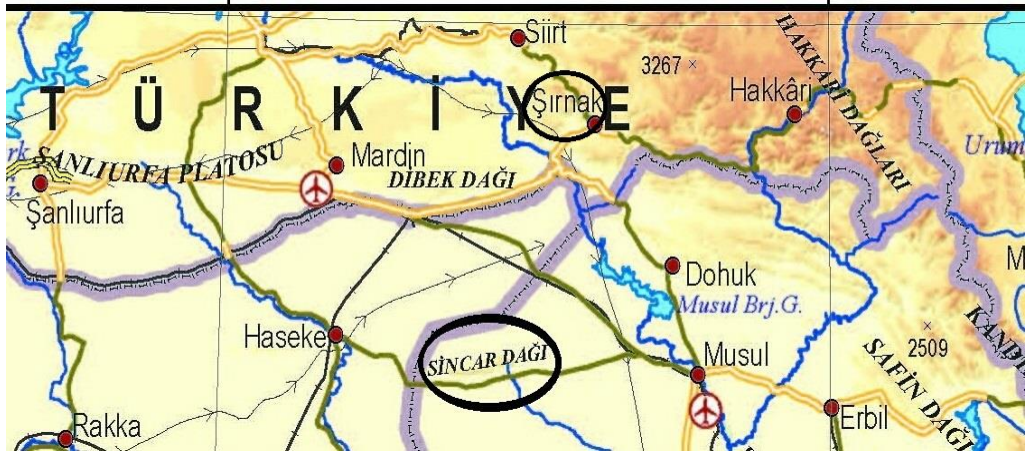
Alan çalışmasının gerçekleştirildiği 2017 Şubat ayında Batman Uğurca Köyü’nde 150 Ezidinin kaldığı tespit edilmiştir. Bu süreçten sonra gelenler ve gidenler olmuştur. 2017 Şubat ayında görüşme gerçekleştirdiğimiz katılımcıların çoğu ile 2018 Eylül ayında görüşme yapılamamıştır. Bunun durumun sebebi ise katılımcıların bir kısmının Avrupa ülkelerine (Almanya, Avustralya vb.) göç etmelerinden kaynaklanmıştır. Ayrıca 2018 Eylül ayında Batman Uğurca Köyü’nde 156 Ezidinin kaldığı tespit edilmiştir. Batman Uğurca Köyü’nde

görüşme yapılan Ezidiler Şengal (Sincar) bölgesinden gelenler oluşturmaktadır. Şengal'den gelen Ezidi mülteciler Türkiye'ye Şırnak ilinden geçiş yaparak gelmişlerdir.

Uğurca Köyü Batman il merkezine 23 km, ilçe merkezi olan Beşiri'ye 7 km uzaklıkta bulunmaktadır. 2018 Eylül ayında yapılan görüşmelere göre Uğurca Köyü'nde 156 Ezidinin kaldığı tespit edilmiştir. Ancak bu sayı Ezidi mültecilerin sürekli hareket halinde olması durumundan ötürü değişmektedir. 10.03.2019 tarihinde Uğurca Köyü muhtarından edindiğimiz bilgilere göre Uğurca Köyü'nde yerli halk ve Ezidi mülteciler olmak üzere toplam 210 kişi yaşamaktadır. Köyde yaşayanlardan 2 hane Müslüman, geriye kalanlar ise Ezididir. Ayrıca Ezidi mültecilerin Kürt kökenli olmasından ve bu bölgenin Kürtlerin yaşadığı yerler olmasından ötürü (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) Ezidiler Uğurca Köyü'nde iletişim sıkıntısı yaşamamışlardır. Uğurca Köyü'nde yaşayan yerli halkın ekonomisi çiftçilik ve hayvancılığa dayanmaktadır.

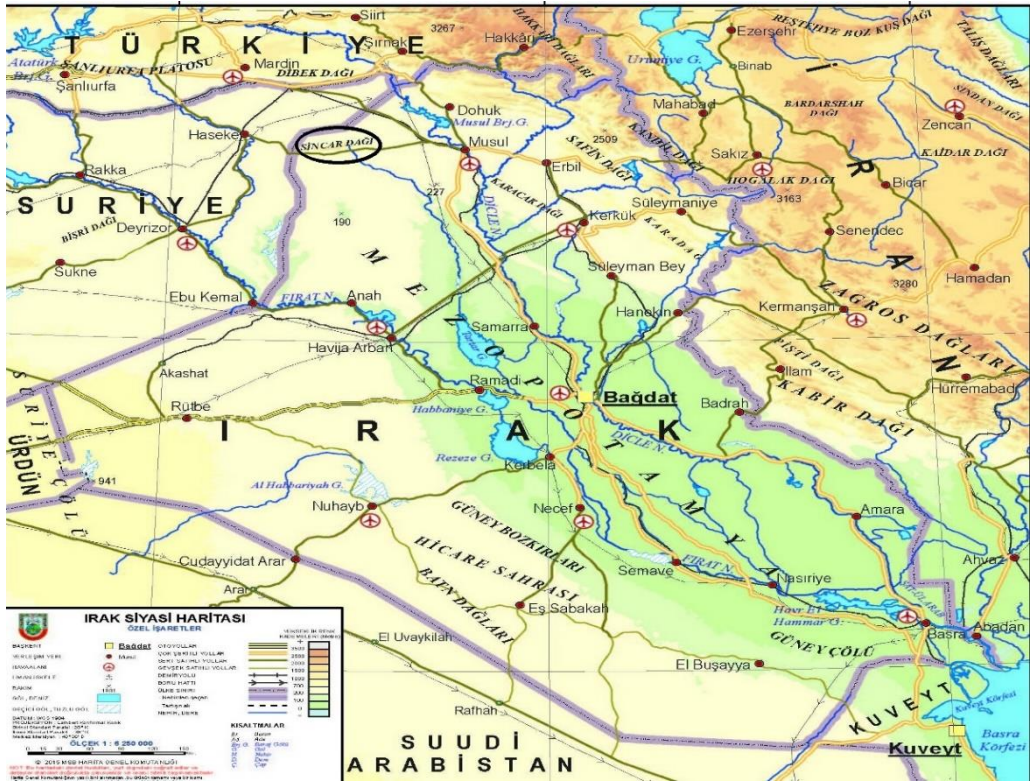


**Resim 1: Şırnak ve Irak Sınırının Gösterimi**



**Kaynak:** Harita Genel Müdürlüğü Sitesi

**Resim 2: Şengal Bölgesinin Gösterimi**



**Kaynak:** Harita Genel Müdürlüğü Sitesi

### 5.1. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Sosyo- Demografik Özellikleri

**Tablo 6:**Uğurca Köyü’nde Görüşülen Ezidilerin Sosyo- Demografik Özellikleri

| Görüşmeci Kodu | Yaş | Cinsiyet | Medeni Durum | Çocuk Sayısı | Eğitim Durumu     | Göç Öncesi Meslek              |
|----------------|-----|----------|--------------|--------------|-------------------|--------------------------------|
| G 1            | 17  | Kadın    | Bekâr        | -            | Lise              | Öğrenci                        |
| G 2            | 18  | Kadın    | Bekâr        | -            | Lise              | Öğrenci                        |
| G 3            | 19  | Kadın    | Bekâr        | -            | Lise              | Öğrenci                        |
| G 4            | 20  | Kadın    | Bekâr        | -            | Lise              | Öğrenci                        |
| G 5            | 21  | Erkek    | Bekâr        | -            | İlkokul Mezun     | Sebze/Meyve Satıcısı           |
| G 6            | 23  | Erkek    | Bekâr        | -            | İlkokul Mezun     | Serbest/Düzensiz Meslek        |
| G 7            | 24  | Erkek    | Bekâr        | -            | Üniversite        | Öğrenci                        |
| G 8            | 28  | Erkek    | Evli         | -            | İlkokul Mezunu    | Serbest/Düzensiz Meslek        |
| G 9            | 30  | Erkek    | Bekâr        | -            | İlkokul Mezun     | Tarım/Hayvancılık              |
| G 10           | 32  | Kadın    | Evli         | 7            | Okuryazar Değil   | Ev Hanımı                      |
| G 11           | 34  | Erkek    | Evli         | 5            | İlkokul Mezunu    | Esnaf (Market Sahibi/İşletmiş) |
| G 12           | 37  | Erkek    | Evli         | 4            | Okuryazar Değil   | Bakkal Sahibi/İşletmiş         |
| G 13           | 37  | Erkek    | Evli         | 8            | Okuryazar Değil   | Sebze/Meyve Satıcısı           |
| G 14           | 41  | Erkek    | Evli         | 6            | Okuryazar Değil   | Serbest/Düzensiz Meslek        |
| G 15           | 41  | Erkek    | Evli         | 7            | Üniversite Mezunu | Eczacı                         |
| G 16           | 43  | Kadın    | Evli         | 7            | Okuryazar Değil   | Ev Hanımı                      |
| G 17           | 55  | Kadın    | Evli         | 14           | Okuryazar Değil   | Ev Hanımı                      |
| G 18           | 57  | Kadın    | Evli         | 14           | Okuryazar Değil   | Ev Hanımı                      |

|      |    |       |      |    |                    |                                             |
|------|----|-------|------|----|--------------------|---------------------------------------------|
| G 19 | 62 | Erkek | Evli | 7  | Okuryazar<br>Değil | İşsiz                                       |
| G 20 | 62 | Kadın | Evli | 10 | Okuryazar<br>Değil | Ev Hanımı                                   |
| G 21 | 62 | Kadın | Evli | 11 | Okuryazar<br>Değil | Ev Hanımı                                   |
| G 22 | 62 | Erkek | Evli | 7  | Okuryazar<br>Değil | Esnaf (İnternet Kafe<br>ve Market işletmiş) |
| G 23 | 71 | Erkek | Evli | 14 | Okuryazar<br>Değil | Tarım/ Hayvancılık                          |

### 5.1.1. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Cinsiyet ve Yaş Durumu

Çalışmanın alan araştırması kapsamında; 10 kadın, 13 erkek olmak üzere 23 katılımcı ile mülakatlar yapılmıştır. Tablo-6 da görüldüğü üzere, 23 katılımcının yaş dağılımı en düşük 17 en yüksek 71 olarak belirlenmiştir. Amaçlı örneklem yöntemi ile seçilen 17-71 yaş arası Ezidi mülteciler araştırmanın katılımcılarını oluşturmaktadır.

Tablo-6 da görüldüğü üzere, 15-24 genç nüfus olarak bilinen yaş grubunda 3 erkek 4 kadın olmak üzere 7 katılımcı, 25-33 yaş aralığı grubunda 2 erkek 1 kadın olmak üzere 3 katılımcı, 34-42 yaş aralığı grubunda 5 erkek katılımcı, 43-51 yaş aralığı grubunda 1 kadın katılımcı, 52-60 yaş aralığında 2 kadın katılımcı, 61 ve üzerinde 3 erkek 2 kadın olmak üzere 5 katılımcı, toplam da 10 kadın 13 erkek katılımcı ile görüşmeler yapılmıştır.

Tablo-7’de görüldüğü üzere katılımcıların % 56,5’ni erkek, % 43,4’nü kadın katılımcılar oluşturmaktadır.

**Tablo 7:** Görüşülen Ezidi Mültecilerin Cinsiyet Dağılımı

|               | Sayı | Yüzde  |
|---------------|------|--------|
| <b>Kadın</b>  | 10   | % 43,4 |
| <b>Erkek</b>  | 13   | % 56,5 |
| <b>Toplam</b> | 23   | % 100  |

#### 5.1.2. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Hane ve Kişi Sayısı

**Tablo 8:** Uğurca Köyü’ndeki Ezidi Hane ve Kişi Sayısı

| Hane Sayısı   | Hanedeki Kişi Sayısı |
|---------------|----------------------|
| 1. Aile       | <b>1</b>             |
| 2. Aile       | <b>3</b>             |
| 3. Aile       | <b>7</b>             |
| 4. Aile       | <b>2</b>             |
| 5. Aile       | <b>2</b>             |
| 6. Aile       | <b>10</b>            |
| 7. Aile       | <b>8</b>             |
| 8. Aile       | <b>6</b>             |
| 9. Aile       | <b>2</b>             |
| 10. Aile      | <b>4</b>             |
| 11. Aile      | <b>4</b>             |
| 12. Aile      | <b>2</b>             |
| 13. Aile      | <b>7</b>             |
| 14. Aile      | <b>3</b>             |
| 15. Aile      | <b>8</b>             |
| 16. Aile      | <b>4</b>             |
| 17. Aile      | <b>6</b>             |
| 18. Aile      | <b>6</b>             |
| 19. Aile      | <b>1</b>             |
| 20. Aile      | <b>5</b>             |
| 21. Aile      | <b>5</b>             |
| 22. Aile      | <b>6</b>             |
| 23. Aile      | <b>6</b>             |
| 24. Aile      | <b>8</b>             |
| 25. Aile      | <b>7</b>             |
| 26. Aile      | <b>3</b>             |
| 27. Aile      | <b>5</b>             |
| 28. Aile      | <b>2</b>             |
| 29. Aile      | <b>4</b>             |
| 30. Aile      | <b>6</b>             |
| 31. Aile      | <b>5</b>             |
| 32. Aile      | <b>8</b>             |
| <b>Toplam</b> | <b>156</b>           |

Uğurca Köyü’nde 32 Ezidi hanesi mevcuttur. Hanelerde kişi sayısı en az 1 en çok 10 kişiden oluşmaktadır. Hane ortalaması ise 4,9’dur. 2017 Şubat ayında gerçekleşen görüşmelerde, Uğurca Köyü’nde yaşayan Ezidi hanelerdeki kişi sayısına tam olarak ulaşılamamıştır. Tablo-8’de ise 2018 Eylül ayında Uğurca Köyü’ndeki ailelerdeki kişi sayısı yer almaktadır. Ancak, Ezidiler hareket halinde olduğu için bu sayı da sürekli değişmektedir. Türkiye’de eğitim alanında yaşanan sıkıntılar, yardımların yetersiz oluşu, işsizlik vb. nedenlerden ötürü, Avrupa ülkelerine (daha iyi bir hayat için) göç eden Ezidiler olmakla birlikte, göç etmek isteyenler de mevcuttur. Türkiye’de kalan Ezidilerin genelinin akrabaları başka ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye’den Avrupa’ya gidip düzenini kuran Ezidilerin bir kısmının ailelerini de yanlarına aldığı görülmektedir. Ailelerini beraberinde götüremeyen ise kalanlara maddi destek vermektedir.

Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında ise 8 kişinin bekâr, 15 kişinin evli olduğu görülmektedir. Evli olan katılımcılarda ise çocuk sayısının fazla olduğu görülmektedir. Evli olan bir ailede hiç çocuk yokken, diğer ailelerde en az 4 çocuk olmakla birlikte bu sayı 14’e kadar yükselmiştir.

### 5.1.3. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Eğitim Durumları

**Tablo 9:** Katılımcıların Eğitim Durumu

| Eğitim Durumu     | Kişi Sayısı |
|-------------------|-------------|
| İlkokul           | 5           |
| Ortaokul          | -           |
| Lise              | 4           |
| Üniversite        | 2           |
| Okuryazar Olmayan | 12          |
| Toplam            | 23          |

Tablo-9 da görüldüğü üzere katılımcıların eğitim durumunu 5 kişi (% 21,7) ilkokul, 4 kişi (% 17,3) lise, 2 kişi (% 8,6) üniversite oluşturmaktadır. Katılımcılardan 12 kişi (% 52,1) okuma yazma bilmemektedir.

Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Ezidi toplumunda daha çok erkek çocukları okula gönderilmiştir. Yapılan görüşmeler doğrultusunda ise son dönemlerde okula giden kız öğrencilerin, erkek öğrencilerden daha fazla olduğu yöndedir. Ezidilerin uğradıkları saldırılar, kısımlar ve göçler özellikle kız çocuklarının okutulmasında etkilidir.

Batman'ın Uğurca Köyü'nde yaşayan Ezidi mülteciler eğitimden tam olarak yararlanamamaktadırlar. İlköğretim düzeyinde eğitimlerin verildiği katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ancak göç etmeden önce lise ve üniversite okuyan Ezidi mülteciler Türkiye'de okullarına devam edememektedirler. Ezidi mültecilere yönelik eğitim ile ilgili Türkiye'de mevcut bir çalışma söz konusu değil. Dolayısıyla Ezidi mültecilerin eğitimleri yarım kalmış durumunda. Arslan'ın (2017: 54-55) belirttiğine göre özellikle kız çocuklarının geleceği eğitim almazlarsa aile büyüklerinin kararlarına bağlı kalacaktır. Bu durumda kız çocuklarına uygun bir eş çıkar çıkmaz ebeveynleri onları küçük yaşlarda evlendirecektir. Damat adaylarının Avrupa'dan olması ise Ezidi ailelerin en büyük arzularıdır. Bu durumun nedeni ise Ezidi mültecilerin sadece Avrupa'da hiçbir dışlanmaya maruz kalmadan özgürce yaşayabileceklerine inanmalarıdır.

#### 5.1.4. Görüşülen Ezidi Mültecilerin Meslek ve İstihdam Durumu

**Tablo 10:** Göç Öncesi Katılımcıların Mesleği

| Meslek Durumu                            | Erkek | Kadın |
|------------------------------------------|-------|-------|
| Düzensiz/Serbest Meslek                  | 3     | -     |
| Tarım ve Hayvancılık                     | 2     | -     |
| Esnaf (Sebze ve Meyve Satıcısı)          | 2     | -     |
| İşsiz (Geçmişte Ücretli Askerlik Yapmış) | 1     | -     |
| Eczacı                                   | 1     | -     |
| Market İşleten                           | 2     | -     |
| Bakkal                                   | 1     | -     |
| Öğrenci                                  | 1     | 4     |
| Ev Hanımı                                | -     | 6     |
| <b>Toplam</b>                            | 13    | 10    |

Tablo-10’da görüldüğü üzere göç öncesi erkek katılımcılardan öğrenci olan 1 kişi, serbest meslek 3 kişi, tarım ve hayvancılık ile uğraşan 2 kişi, esnaf olan 2 kişi, eczane işleten 1 kişi, market işleten 2 kişi, bakkal işleten 1 kişi, gençliğinde uzun yıllar ücretli askerlik yapan 1 katılımcı olmak üzere 13 erkek katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların belirttiğine göre Irak bölgesinden gelen çoğu Ezidi ev, araba, iş yeri, tarla, hayvan vb. mal ve mülklere sahiptir. Bulundukları bölgenin (Sincar Bölgesi) dağlık olması Ezidilerin o bölgede daha çok tarım ve hayvancılık ile uğraşmalarına neden olmuştur. Okuma yazma oranının düşük olması daimi iş bulmayı zorlaştırmıştır. Son dönemlerde ise çocukları daha çok eğitime yönlendirme söz konusu olmuştur.

Tablo-10’da görüldüğü üzere 10 kadın katılımcıdan 4’ü öğrenci, 6’sı ev hanımıdır. Pederşahi bir toplum olan Ezidi toplumunda kadınlar ev işleri, çocuk bakımı, bahçe, tarla ve hayvancılık işlerinde görev almışlardır. Daha öncesinden okula gönderilmeyen kız öğrencileri ise son zamanlarda okula gönderilmeye başlanmıştır.

Uğurca Köyü'ünde ise erkekler daha çok geçici işlerde (inşaat, tarım vb.) çalışmışlardır. Kadınlar ise kamp temizliği, çocuk bakımı vb. işlerden sorumlulardır. 15-64 arası aktif nüfus olarak değerlendirildiğinde katılımcıların % 95,6'sının aktif nüfus içerisinde iş gücü piyasasına katılabilecek yaşta olmalarına rağmen iş bulamamaktadırlar. Katılımcıların daimi işlerinin olmaması gelir düzensizliği yaşamalarına neden olmakta bu durum yoksulluğa yol açmakla beraber yerel halkın desteğine de ihtiyaçlarını artırmaktadır.

## **5.2. Mekansal Özellikler ve Ortaya Çıkan Güçlükler**

Saha araştırmasında elde edilen bilgilere göre Ezidilerin yaşadığı çadırlar iyi yaşam koşullarına sahip değildir. Kışın çadırlar odun sobası ile ısıtılmakta. Ancak kışın bölgenin rüzgârlı olması nedeniyle odun sobası kullanıldığında çadır duman ile dolmakta ve çadırların alt kısmından içeriye giren rüzgâr nedeniyle çadırlar kışın çok soğuk olmaktadır. Sürekli elektrik kesintilerinin olması (kar yağdığı dönem 28 saat elektrik yok) nedeniyle de kaloriferler çadırı ısıtamamaktaydı. Ancak görüşme yapıldığı Şubat ayında elektriğin olmasına rağmen kalorifer çadırı yine ısıtmamaktaydı. Görüşme yapıldığı Şubat 2017 yılında çadırlarda herkes montlarla oturmak zorunda kaldı. Kış aylarında Ezidi mülteciler çadırlarla üşümekte ve özellikle çocuklar sürekli hastalanmaktadır. Yazın ise güneşten korunmak için çadırların üzeri battaniyeler ile örtülmektedir.

Yemekler ise küçük ocaklarda, kışın ise genellikle odun sobalarında yapılmaktadır. Mutfak eşyalarının ikinci el olması da sağlık sorununa teşkil etmektedir. Ayrıca sıcak su ise diğer bir sorunu oluşturmaktadır. Kampta 156 kişi kalmakta ve ortak olarak kullanılan tuvaletler büyük bir sağlık sorunu teşkil etmektedir.

Denilebilir ki Ezidiler zor koşullarda ve imkânsızlıklarla yaşantılarına devam etmektedirler. Çadırlar kışın çok soğuk yazın ise çok sıcak olmakta, daimi bir ekonomik



gelirlerinin olmaması yoksullukla cebelleşmelerine ve dışarıya bağımlılığın artmasına neden olmaktadır. Ezidilere yönelik eğitim alanında yapılan bir düzenleme yok ayrıca sivil toplum kuruluşları tarafından yapılan yardımlar da kısıtlı denilebilir.

### 5.3. Uğurca Köyü'ne yapılan Yardımlar

Ezidiler, Batman kapına ilk geldikleri zaman yardımlar özel dernekler aracılığıyla (Rojova Derneği gibi) belediye tarafından yapılmış. Belediyelere, kayyum atandıktan sonra ise yardımlar Kızılay, AFAD aracılığıyla yapılmış. Kızılay aracılığıyla kişi başı 100 TL gıda yardım sözü verilmiş, görüşmeleri gerçekleştirdiğimiz Şubat 2017 de bu yardım henüz gerçekleşmemişti. IMPR bir defalık ailelere para yardımında bulunmuş bu yardımın devamı olacak mı henüz belli değil. Uğurca Köyündeki ilk görüşmelerde, katılımcılar görüşmeciyi ajan olarak görmüştür. Yardımlar konusunda soru yönetildiğinde Türkiye'den memnun olduklarını, yardımların sürekli yapıldığına değinmişlerdir. Ancak gözlemler ve araştırmalar doğrultusunda yapılan yardımların son derece kısıtlı olduğu görülmüştür.

23 yaşındaki katılımcı yardımlar ile ilgili

*“Türkiye’den memnunuz. Şimdiye kadar hiçbir şeye muhtaç kalmadık. Yerel halk bize çok yardım ediyor. Kızılay bir şeyler getirdi. Daha önce belediye yardım ediyordu bize, belediyeye kayyum atandıktan sonra yardımları artık Kızılay yapıyor” (Grş, 6).*

41 yaşındaki katılımcı ise geçim sıkıntısını şöyle ifade etmektedir

*“3-4 aydır 120 TL alıyoruz Kızılay’dan. Geçinemiyoruz 120 TL ile. 120 TL neye yetecek sekiz kişiyiz”(Grş, 15).*

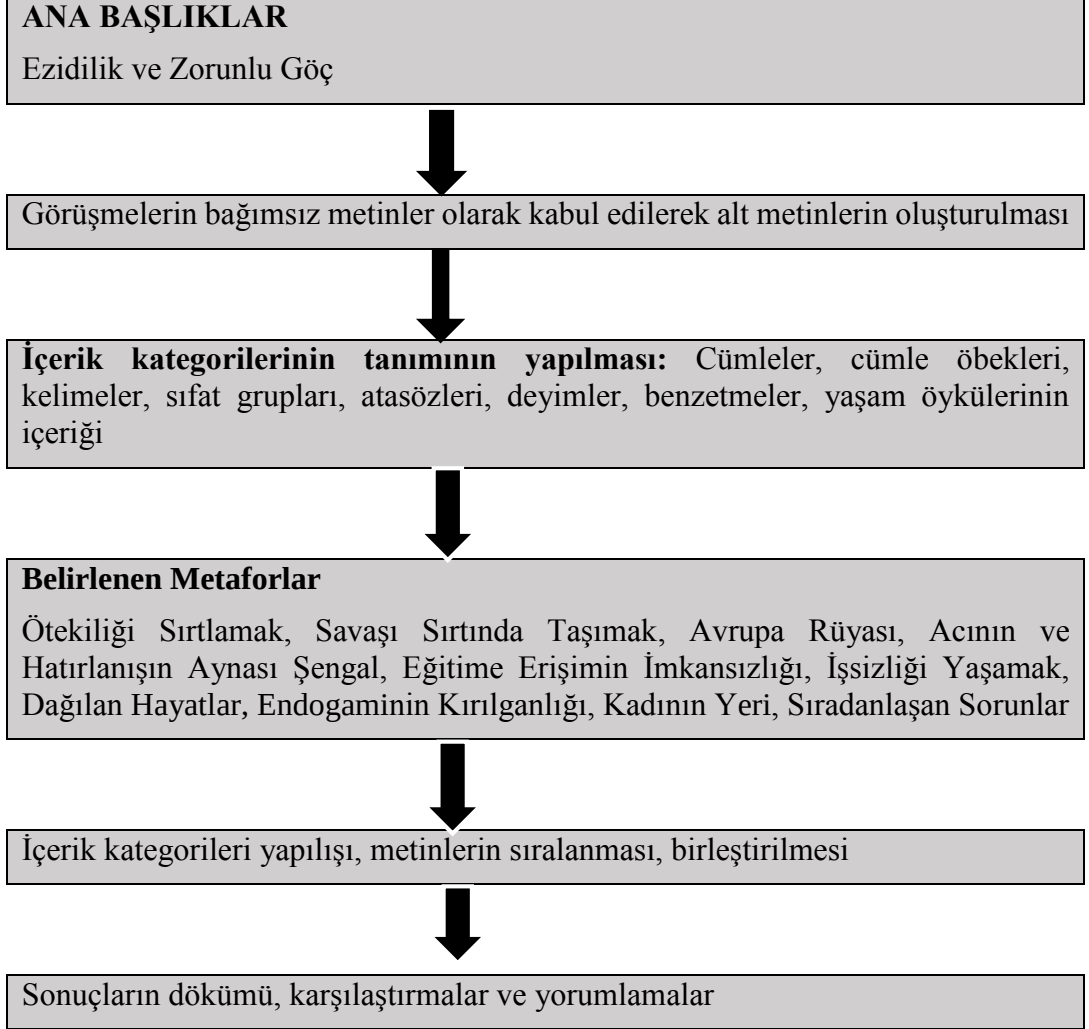
Ailelerdeki 18 yaş altı her birey için aylık 120 TL Kızılay ve BM vermektedir. Ancak Kızılay’dan bu yardımı alanlar BM’den alamamaktadır. BM’den bu yardımı alanlar Kızılay’dan almamaktadır. Ayrıca katılımcılar bu yardımın alınması için 18 yaş altı çocuk

sayısının, 18 yaş üstü çocuk sayısından fazla olması gerektiğini belirtmişlerdir. Çocukları olmayan iki ailenin bu yardımdan faydalanmadığı da belirtilmiştir. Ayrıca, hastanelerden ücretsiz yararlanılmakta ancak eczane masraflarını devlet karşılamamaktadır.

#### **5.4. Görüşmelerin Nitel Değerlendirilmesi**

Bu bölümde Batman'ın Uğurca Köyü'ne göç etmek zorunda kalan 23 Ezidi ile gerçekleştirilen görüşmelere yer verilmiştir. Bu doğrultuda “Ezidilik ve Zorunlu Göç” başlığı ekseninde metaforik kategoriler oluşturulmuştur. “Ötekiliği Sırtlamak”, “Savaşı Sırtında Taşımak”, “Avrupa Rüyası”, “Acının ve Hatırlanışın Aynası Şengal”, “Eğitime Erişimin İmkansızlığı”, “İşsizliği Yaşamak”, “Dağılan Hayatlar”, “Endogaminin Kırılganlığı”, “Kadının Yeri”, “Sıradanlaşan Sorunlar” metaforları oluşturulmuştur. Ezidilerin söylemleriyle ilgili anlatıların çözümlemesinde kategorik içerik perspektifinden yararlanılmıştır. Burada birbirleriyle bağlantılı olan kategorileri yorumlamak amacıyla uygun ifadelerle yer verilerek uygun metaforik kategoriler oluşturulmuştur.

## KATEGORİK İÇERİK MODELİ



#### 5.4.1. Görüşmelerdeki Metaforik İfadeler

|                | <b>Ötekiliği Sırtlamak</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|----------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Görüşme</b> | <b>Cümle/Cümleler</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | <b>Yorum/Açıklama</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| <b>3</b>       | “Ezidi olmasaydık, burada olmazdık, ne işimiz var burada? Halkımız parçalandı, dünyanın her yerine dağıldı.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | Kendilerine yönelik gerçekleşen saldırıların nedeni olarak Ezidi kimliğini göstermektedirler. Hayatta kalabilmek içinde zorunlu olarak göç etmeleri birarada olan halkın parçalanmasına neden olmuştur.                                                                                                                                             |
| <b>6</b>       | “Bir köyde DAEŞ’den kaçamayan iki erkek çocuğunu DAEŞ yakalıyor. Eğer Müslüman olursanız sizi öldürmeyeceğiz diyorlar. Çocuklar DAEŞ’in söylediği şeyleri yapıp Kelime-i Şahadet getiriyorlar buna rağmen DAEŞ çocukları silahla öldürüp, videolarını internete koyuyor.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Ezidilerin dini inanışlarının farklı olması, öteki olarak görülüp öldürülmeleriyle sonuçlanmıştır. Bauman’ın bahçe meteforunda belirtmiş olduğu zararlı otların, bir nevi bizden olmayanın, imha edilmesi stratejisi söz konusu olmuştur.                                                                                                           |
| <b>9</b>       | “Kendime insanım diyen ve Şengal dağında yaşayan hiç kimse bu fermanı unutamaz. Dehşet verici bir olaydı. Birisi gelsin seni kendi evinde göğsüne silahı dayayarak evden çıkarsın öldürsün. Bundan daha kötü ne olabilir. Beşikteki çocuklarımızı vurarak öldürdüler. Yaşlılar yürüyemeyip evde, köylerde kaldılar, DAEŞ’in elinde. Zorla evimizden, zorla şehrimizden çıkardılar ve dünyanın dört bir tarafına dağılmamıza sebep oldular. Evimizde melekler gibi yaşıyorduk, şimdi bekliyoruz ki bir kişi bize bir lokma ekmek versin, bir tas su versin bundan daha kötü ne olabilir. Herşey Ezidiyiz diye”. | Kendilerine yönelik gerçekleşen saldırılar ve soykırımın nedeni olarak Ezidiliği görmektedirler. Bu durum inançlarıyla kültürleriyle farklı bir kimliğe sahip olan Ezidilerin yok edilmek, ortadan kaldırması durumudur. Hayatta kalabilmek için gerçekleşen göç, çaresizliği, güvensizliği, korkuyu ve büyük bir travmayı beraberinde getirmiştir. |
| <b>11</b>      | “11-12 yaşlarındaki iki çocuğu öyle bir hale getirmişler ki o çocuklar daha sonra kendilerini patlattılar. Çocukları kaçırdılar, babalarını öldürdüler, annelerini götürdüler. Çocukları DAEŞÇİ olarak yetiştirdiler. Sonuçta her iki çocukta kendilerini patlattılar, yaklaşık bir hafta önceydi.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | DAEŞ’in Ezidi çocuklarına yönelik gerçekleştirdiği beyin yıkama politikası ve yaşanan acı gerçek.                                                                                                                                                                                                                                                   |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 17 | <p>“Biz Ezidiyiz bunlar başımıza geldi. Biz Ezidiyiz ve Tavus Melek ve Allah’ın dediği gibi Ezdayi bir milletiz, Allah ve TavusuMelek’in koruduklarıyız. Fakir ve savunmasız bir milletiz. Esir düştük, hiçbir şeyden haberimiz yoktu, hiçbir devletin koltuğunda oturmamıştık. Ezidilik var olduğundan beri Şengal dağında yaşıyorduk. Yerimiz ve yurdumuzdu. Biz fakir bir milletiz. Eğer namusumuza şerefimize saldırı olmasaydı Şengal dağını terk edip göçmek zorunda kalmazdık mülteci olmazdık. Biz zararsız bir milletiz. Bu DAEŞ kudurmuş bir kurt olmuş ve devletlere dalmış. Şerefimiz ve namusumuz olmasaydı, ölüm bir şey değildi, zira öldürülmek yiğidin yoludur. Bir atasözü der ki, erkek kuzu daima bıçağın tehdidi altındadır. Yiğit adam ölebilir fakat namusumuz ve şerefimiz tehdit altındaydı, namusumuzu başka devletlerde pazarlamasaydılar anladın mı?”</p> | <p>DAEŞ’in gerçekleştirdiği Ezidi katliamlarının görünür sebebi inanç olarak görülmektedir. Savunmasız ve çaresiz kalan Ezidiler güvenli bölgelere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Ezidilerin, göç etme nedenlerinin en belirgin noktasını ise “namus” (Kadınların pazarlarda satılması, tecavüze uğramaları) ögesi oluşturmaktadır.</p>                                                |
| 19 | <p>“Kızımı gelinimi götürdüler. Kardeşimi gözlerimin önünde öldürdüler. Çoğu Ezidiyi öldürdüler. Irak hükümeti sahip çıkmadı bize ve Araplar da Ezidi olduğumuzdan yardım etmediler. Benim uykularıma geliyorlar uyuyamıyorum.”</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | <p>Ezidi oldukları için ötekileştirilerek, saldırılara, şiddete, ölümlere ve kadınların köleleştirilmesine maruz kalmışlardır. Bölgede çoğunluk olan Araplar ve Irak hükümeti ise Ezidileri savunmasız bırakarak, Ezidilerin DAEŞ katliamlarına maruz kalmasına seyirci kalmıştır. Yaşanılan bu acı süreçler Ezidilerde canlı bir hafıza oluşturarak, travmaları beraberinde getirmiştir.</p> |
| 23 | <p>“Başımıza bu kadar olayın gelmesinin nedeni dinimizin farklı oluşundan, amaç dinimizi yok etmektir. Dedem ve babam döneminde olduğu gibi şimdi bizde de bu fermanların dinimiz ve dilimizden dolayı olduğunu düşünüyoruz. Çünkü bu dini yok edeceğiz diyorlardı.”</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | <p>DAEŞ katliamlarının ve bundan önceki fermanların nedeni olarak etnik yapı ve dini inanıştan kaynaklanan ötekileştirme politikaları olduğu düşünülmekte.</p>                                                                                                                                                                                                                                |

|         | Savaşı Sirtında Taşımak                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|---------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| 11      | “DAEŞ, köyümüze doğru ilerlerken, diğer köylerden tanıdık bir Arap öğretmen aradı hemen köyden ayrılın yoksa DAEŞ sizi öldürecek dedi. Biz yanımıza bir şey almadan kamyonete bindik. O ara DAEŞ köye girmek üzereydi. Kamyonetteki kadının elinden bebek nasıl olduysa düştü ve bebeği almadan gittik. Unutamıyorum hiç unutamıyorum bunu.”                                                                                                                                                                                                                                                                               | Ezidiler çaresizlik, korku, güvensizlik vb. duyguları yaşayarak aniden ve plansız bir şekilde bulundukları bölgeleri terketmek zorunda kalmışlardır.<br>Savaşın Ezidiler üzerindeki etkileri isepsikolojik olarak devam ettiği söylenebilir.                                                                                                                                                                                                                         |
| 13      | “DAEŞ’in köyümüze geleceği haberini aldıktan sonra köyümüzü terk etmek zorunda kaldık. Bazılarımız araba ile bazılarımız yürüyerek Şengal dağına gittik, başka gidecek kaçacak bir yer yoktu. Köyümüzü terk etmeden önce Peşmergeler, silahlarımızı topladı. DAEŞ’in köye geleceği haberi gelince önce Peşmergeler köyü terk etti. Şengal dağında 10 gün aç ve susuz kaldık. Burada ölenler oldu. Türkiye ile Şengal arası koridor açılınca bu yoldan Şırnak’a (Uludere Köyüne) yürüyerek geldik. Orada insanlar yardım ettiler bize, evlerini açtılar, yemek verdiler. Sonra kamplara gönderildik. Şimdi buradayız işte.” | Savunmasız bırakılarak ölüme terk edilen Ezidilerin, plansız gerçekleşen kaçışları, güvenilir yere doğru gerçekleşmiştir.<br>Şengal dağında açlık, sussuzluk, korku ile başetmek zorunda kalan Ezidilerin yaşadıkları ve tanık oldukları olaylar, DAEŞ’in yapmaya çalıştığı imha stratejisini ortaya koymaktadır. Yolların güvenliği sağlandıktan sonra Şengal dağında hayat mücadelesi veren Ezidiler, güvenilir ve yakın olan sınırlara doğru hareket etmişlerdir. |
| 14      | “10 gün boyunca o dağdaydık, hiç kimse devlet dahi demedi ki bunlar aç-susuz o dağdalar, onlara yardım edelim. Sadece bizim devletimiz değil... İnsanlık neredeydi, Amerika neredeydi?”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Ezidilerin yaşadığı kimsesizlik, çaresizlik, terkedilmişlik ve güvensizlik duyguları, savaş bitse bile hafızalarda canlı olarak kalacaktır.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 16      | “Hayatın bir tadı varsa o da insanın çocuklarının kendi sokaklarında oynaması, eğlenmesi, şakalar yapmasıdır. Arkadaşlarıyla okula gitmesidir. Şimdi o eğlenceleri, oyunları, şakaları ve okulları kalmadı. Bir kısmının babası gitti, şehit düştüler, anneleri şehit düştü, kız kardeşlerini aldılar. Şimdi o çocuğun hayatı nasıl bir şeydir.”                                                                                                                                                                                                                                                                           | Ezidilere yönelik gerçekleşen DAEŞ saldırıları binlerce Ezidiyi evsiz ve vatansız bırakmış, binlercesini öldürmüş binlercesinide köleleştirmiştir.Ezidi çocukları başta olmak üzere bütün Ezidiler bu savaşın getirileriyle yaşayacak ve bu durum Ezidilerin gelecek hayatlarında şekillendirecektir.                                                                                                                                                                |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 17 | <p>“DAEŞ’den kaçıp Şengal dağına sığındık. Yanımıza yiyecek ve içecek hiçbir şey almadık canımızı zor kurtardık. Açlıktan ve susuzluktan ölenler oldu orada. On gün aç susuz kaldık. Çocuklar dayanamayacak şekildeydi bir kısmı öldü çok kötü olup boğazı kuruyan çocuklara da diğer çocukların tuvaletlerini içirdik.”</p> <p>Bir genç dağa çıkarken yolun yarısında susuzluktan düşerek olduğu yere yığıldı. O halimizle yanına vardık, istedi, su istedi” (Gece saat üç gibi saldırı olmuş bir şey almadan kaçmak zorunda kalmışlar)</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Hayatta kalma mücadelesi ve çaresizlik.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| 17 | <p>“DAEŞ iki tane çocuğu almış, bu çocuklar en son kendilerini patlattılar Bu sabah o çocuklar için ağlıyordum. Mesela bir şey daha anlatayım, biz gelmiştik buraya, bir kızım ağlaya ağlaya geldi anne dedi, DAEŞ geliyor babamı öldürecek. Dedim kızım bir şey yok buradayız (Uğurca Köyü) rüya görüyorsun öyle işte.”</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | Göç sürecinde yaşanan sıkıntılardan ve göç sonrası güvenli bölgede (Uğurca Köyü) olmalarına rağmen savaşın getirilerini unutamayacakları ve yaşadıkları travmanın halen devam ediyor oluşu söz konusudur.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
| 19 | <p>“Bir gece ferman çıkardılar, kızlarımızı götürdüler, çocuklarımızı aldılar, yaşlılarımızın başlarını kestiler, binlercesinin kemikleri dışarda kaldı. DAEŞ diye bir şey duyuyorduk fakat ne olduklarını bilmiyorduk. Geldiler etraftaki köylülerle birlikteydiler. Kızlarımızı aldılar, kadınlarımızı aldılar, eşyalarımızı aldılar, öldürdüler. Hoşlarına giden güzel kızlarımızı kendileriyle alıp götürdüler iki sigara karşılığında sattılar, televizyon karşılığında değiştirmeye çalıştılar bundan beter insanın başına ne gelebilir ki, kızını, gelinini, kız kardeşini gözlerinin önünde alıp gidiyorlar, erkek kardeşini öldürüyorlar, kayınını öldürüyorlar, babanı, dedeni öldürdüler bundan kötüsü başıma gelmedi. Hep görüyorum bu olayları rüyamda, unutamıyorum aklıma geliyorlar, hiç unutamıyorum. Bu</p> | <p>Daha önce bilmedikleri sadece duydukları düşman ile yüzleşen Ezidiler, DAEŞ’in yapmış olduğu şiddet, soykırım, köleleştirme vb. ile karşılaşmışlardır. DAEŞ saldırılarının Ezidilere yönelik gerçekleşmesi, bölgede Ezidilerin azınlık bir grup olduğu ve ayrımcılığa tabi tutularak ötekileştirildikleri görülmektedir. Ezidiler, bu süreçte komşuları (Arap) tarafından savunmasız ve çaresiz bırakılmıştır. DAEŞ’in Ezidi toplumuna yaşattıkları Ezidilerde canlı bir hafıza olarak kalacak ve göç ettikleri ülkelere savaşı sırtında götürecek olan Ezidiler, travmalar ile başetmek zorunda kalacaklardır.</p> |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | DAEŞ fermanımızı verdiğinde, biz yalnızdık arkamızda kimsemiz yoktu. Yanımızda kimseyi göremedik, bir sürüye kurt dalmış gibi sürünün her bir kısmı bir tarafa dağıldı.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 20 | “Evimizdeydik bize saldırdılar. Kaçtık. Çocuklarımızı, evlerimizi, ana-babalarımızı terk ettik. Ölülerimizi terk ettik, ölülerimiz onların elinde kaldı. Yollara düştük, dağlardan geçtik, susuz kaldık, bir bardak suya muhtaç kaldı çocuklarımız. Sonra Türkiye’ye geldik. Onların evi şen olsun (Türkiye’ye ilk giriş yaptıkları zaman onlara yardım eden yerli halktan bahsediyor) iyiliklerinin başımızın üstünde yeri var, müsaade ettiler bize, yiyecek getirdiler bize, sonra bu köye geldik.” | Ani ve plansız bir şekilde vatanlarını terk etmek zorunda kalarak göç yollarına düşen Ezidiler, bu süreçte uzun süre açlık ve sussuzlukla mücadele etmeleri, binlerce kilometre yürümek zorunda kalmaları, şahit oldukları ölümler vb. Ezidilerin ömür boyu canlı hafızası olarak kalacaktır. |
| 21 | “DAEŞ’in yaptıkları hepsinden beterdi hala gözlerimin önünde, şu çadırlara baktığımda hala onları görüyorum anlıyor musun beni?”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Yaşanılanların Ezidiler üzerindeki etkisi ve travmalar devam etmektedir.                                                                                                                                                                                                                      |



|         | Avrupa Rüyası                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| 1       | “Türkiye iyidir. Fakat bana yurt olmaz. Okulumu bitirmek istiyorum ama Türkiye’de okula gidemiyorum, okul yok. Avrupa’ya gitmek istiyorum gelecek için, iyi yaşamak için.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Savaş bittikten sonra Şengal’de aynı olayların yaşanması korkusuyla dönmek istemeyen Ezidi mülteciler için Avrupa ülkeleri, kendilerini güvende hissedebilecekleri, hayat şartlarının iyi olduğu ve eğitim dahil diğer imkanlardan yararlanabilecekleri yerler olduğunu düşündükleri için göç edilmek istenen ülkelerdir. Türkiye’de eğitimden yararlanamayan Ezidi mülteciler için Avrupa ülkelerine gitmek iyi bir hayatın belirleyicisi ve umududur.                                                                                |
| 2       | “Öğretmen olmak istiyorum ama burada okul yok kaç yıl buradayız gidemedik, kaç yıl boşa gitti. İyi bir hayat, eğitim için Avrupa’ya gitmeyi çok istiyorum.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Savaş nedeniyle güvenilir ve en yakın bölgelere göç etmek zorunda kalan Ezidi mültecilerin, Türkiye’de eğitim imkanlarından yararlanmayışları Ezidi gençlerin beklentilerini ve inançlarını yitirmelerine neden olmuştur. Avrupa ülkeleri ise Ezidilerin hayallerini gerçekleştirebilecekleri ve iyi bir hayatın habercisidir.                                                                                                                                                                                                         |
| 3       | “Çalışmak istiyorum, okulumu bitirmek istiyorum ama Türkiye’de bunları yapamıyorum. Üç yıldır Türkiye’deyim ama okuluma devam edemedim. Avrupa’ya gitmek isterim imkânım olursa. Avrupa da başıma zulüm gelmez orda insanlık var. İstedik ki bir yerlere gidelim, istiyoruz ki savaş dursun, çocuklarımızın gördüğünü kimse görmedi, korkuya güvenmek istemiyoruz, ne biz ne de çocuklarımız. Öyle bir yere gidelim ki birileri gelip bizi öldürmesin, kızlarımızı götürmesinler, çocuklarımızı öldürmesinler, bu zulüm bitsin. Öyle bir yerlere gidelim ki tüm bunları unutalım, biz de herkes gibi yaşayalım. Ömrümden üç yıl gitti, okulum vardı artık yok. Çocuklarında okulu vardı, üç yıldır kafamda korku vardı. Ellerimizde | Ezidi mülteciler yaşadıkları kötü olayları ve korkuları bir kenara bırakıp geleceğe umutla bakabilecekleri, kendilerini güvende hissedebilecekleri bir yerlere gitmek istiyorlar. Gidilecek yer ise Avrupa olarak görülüyor. Avrupa ülkeleri Ezidi mülteciler için insan haklarının gelişmiş olduğu yerler olarak tasavvur edilmektedir. Ezidi mültecilerin Türkiye’den gitmek istemelerinin nedeni ise, Türkiye’de kendilerini güvende hissetmemeleri ve Türkiye’de iyi bir hayatın ya da geleceğin söz konusu olmadığı düşüncesidir. |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | bir şeyler olsun ki oyalanalım, olanları unutalım, okulumuzu bitirelim. O fermanlar bitsin artık başımıza gelen. Bizimde haklarımız olsun diğer insanlar gibi.”                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 5  | “Biz muhtaç olmasak hiçbir yere gitmeyiz Türkiye’de kalırız ama iş istiyoruz. Biz Şengal’e gitmek istemiyoruz. Ya Türkiye’de kalacağız ya da Avrupa’ya gideceğiz. Avrupa bizi alırsa oraya gitmek isteriz aksi takdirde burada kalmaya devam edeceğiz.” | Ezidiler, özellikle işsizlik nedeniyle Türkiye’de kalmak istemiyorlar. Güvensizlik ve korku nedeniyle de Şengal’e dönmek istemiyorlar. Avrupa ülkelerihayat şartlarının daha iyi olması nedeniyle Ezidiler için gidilecek ilk yereler arasındadır.                                                                                                                                                   |
| 8  | “DAEŞ saldırısından sonra Suriye’ye gittik oradan Duhok’a gittik, Duhok’tan da Türkiye’ye geçtik. Irak’a dönmek istemiyoruz, Avrupa’ya gitmek istiyoruz. Sizde biliyorsunuz ki bir devlet kendi halkını koruyamıyorsa orada yaşanılmaz.”                | Güvensizlik ve korkunun hakim olacağı Irak bölgesine Ezidiler dönmek istememektedirler. İnsan haklarının gelişmiş olduğu Avrupa ülkeleri ise göç edilecek yerler arasında tercih edilmektedir.                                                                                                                                                                                                       |
| 11 | “Vallahi Türkiye bizim yurdumuz değil Her birimizin akrabaları bir yerlerde, kim yolunu bulursa gitmek istiyor Avrupa’ya. Eğer Avrupa olacaksa gerçekten gitmek isterim. Eğer olmasa da Türkiye’de geçimimi sağlayabilirsem Türkiye’de kalmak isterim.” | Savaş nedeniyle parçalan Ezidi aileleri farklı ülkelere dağılmış durumunda. Türkiye’ye göç etmek zorunda kalan Ezidi mültecilerden gidebilecek durumda olanlar Avrupa ülkelerine gitmiş, gidemeyecek durumda olanlar ise tekrardan Irak’a dönmeyecekleri için Türkiye’de kalmak zorundalar. İmkanlar elverdiğinde ise çoğu Ezidi mülteci hayat koşullarının iyi olduğu Avrupa ülkelerine gidecektir. |
| 19 | “Çocuklarımın, kızlarımın, kadınlarımızın, başlarının kesilmediği, alınıp götürülmediği, bir yer olmadan ister Avrupa, ister Irak, ya da başka bir yer (kendimizi güvende hissetmediğimiz) rahat edemem huzurum yerinde olmaz.”                         | Güvende olabilecekleri, korkunun olmadığı ve özgürce yaşayabilecekleri bir yer istiyorlar.                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| 22 | “Oğlum su yolu ile Almanya’ya gitti. Ne Irak’a gitmek istiyorum ne de Türkiye’de kalmak. Avrupa’ya gitmek isterim imkân olsaydı.”                                                                                                                       | Türkiye Ezidi mültecilerin beklentilerini karşılamamaktadır. Ezidiler geçmişin korkularını yaşamamak için de ülkelerine (Irak) dönmek istememektedirler. Üçüncü yol olarak Avrupa en güvendikleri liman olarak görülmektedir.                                                                                                                                                                        |

|         | Acının ve Hatırlanışın<br>Aynası Şengal                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|---------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 3       | “Şengal’de savaş bitse, gidebilirim Şengal’e ama orada DAES’in yapmış olduğu ölümler aklıma gelecek bundan dolayı gönlüm gitmek istemez.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | Şengal bölgesi acıya ve hatırlanışa ayna tuttuğu için gidilmek istenmeyen bir vatan olarak kalacaktır.                                                                                                                                                                                                                                     |
| 10      | “Bütün komşularımızı öldürdüler. Arkadaşlarım DAES’in eline düştü. Kurtulanların herbiri de bir tarafa dağıldı. Şengal çok güzeldi, Şengal’in hakkını vermek lazım. Ama başımıza gelen bu fermanı nasıl unuruz? Nasıl döneriz Şengal’e?”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Şengal bölgesinde gerçekleşen saldırılar, katliamlar, köleleştirmeler, yıkımlar ve zorunlu olarak gerçekleşen göç ile Ezidilerin biraradalığının dağılmış olması, hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı ve bütün bunları Şengal’in Ezidilere canlı hafıza olarak hatırlatacağı için Ezidi mülteciler Şengal’e geri gitmek istememektedirler. |
| 11      | “Biz Şengal’den göç edip Duhok’a geldiğimizde biri beni telefonla aradı, Araptı babası da DAES lideriydi. Fakat o kişi 15-16 yaşlarındaydı. Dedi ki senin marketinin içinde ne varsa komşun alıp gitti. Sonra marketi patlattı. Dört tane evimiz vardı sonra çocuk dedi ki, o evlerin içindeki eşyaları aldıktan sonra patlattılar. Onların evi ise hiçbir şekilde yanmamıştı, zarar görmemişti. Beni tanıyan biri onlara evimizi göstermiş. Bu tür sorunlar yüzünden Şengal’e geri dönmek istemiyoruz. Şayet Şengal’e dönersem bu tür adamlar her fırsatı yakaladıkları anda yine aynı şeyi bize yapacaklar.” | Aynı şeylerin yaşanması korkusu ve güvenlik nedeniyle Şengal’e dönmek istenilmemektedir.                                                                                                                                                                                                                                                   |
| 14      | “Şengal benim vatanım yurdum fakat dönersem aynı şeylerin başımıza gelmeyeceğinin garantisi yok. Orada herkes öldürüldü, bir kısımda DAES’in eline düştü. DAES jenosid yaptı Şengal’de.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Şengal bölgesinde yaşayan Ezidilere yönelik gerçekleşen DAES saldırılarının tekrardan gerçekleşmesi korkusu, Ezidilerin Şengal’e gitmek istememe nedenidir.                                                                                                                                                                                |
| 17      | “Şayet Şengal kurtulursa Şengal toprağını yemeye razı oluruz da başka                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Mülteci olmanın getirmiş olduğu zorluklar ve vatansız kalma durumunu kabullenmeme söz konusudur. Başka ülkelerde                                                                                                                                                                                                                           |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    | devletlerde göçmen olarak yaşayamayız.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | yaşamaktansa, kendileriyle bütünleşen vatanlarında yaşama arzusu ön plana çıkmaktadır.                                                                                                                                                                                                        |
| 19 | “Bizi destekleyecek birileri olmadığı müddetçe Şengal’e gidemeyiz gitsek tekrar aynısı başımıza gelir.”                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         | Bulundukları bölgede sayıca az olmaları, DAESH gibi bir örgüt ile mücadele edememelerine neden olmuştur. Ancak kendilerini destekleyerek güven verecek birileri olduğu zaman Şengal’e gidebileceklerdir. Aksi taktirde aynı şeylerin tekrardan yaşanması korkusu nedeniyle gidemeyeceklerdir. |
| 23 | “Eğer topraklarımızı terk etmeseydik yani katliam gibi bir şey olmasaydı Şengal’de mutluyduk-huzurluyduk, evimiz vardı ekecek tarlamız vardı, çocuklarımız rahattı okuyorlardı ve biz Ezidiler bir ardaydık ve kendi vatanımızdaydık. Şimdi yerimizden edildik hiçbir şeyimiz yok gördüğünüz gibi çadır evlerde kalıyoruz insanlar yardım ediyor bize, hayatımız mahvoldu. Binlerce Ezidiyi öldürdüler çocuklarımızı köle diye aldılar kadınlarımızı çaldılar bundan kötü bir şey olabilir mi?” | Kendilerine yönelik savaş gerçekleşmemiş olsaydı bütün Ezidiler kendi vatanlarında olacaktı. Kimse yerinden edilmeyecek, öldürülmeyecek, çaresizlik, korku ve muhtaçlık durumunu yaşamayacaklardı.                                                                                            |

|         | Eğitime Erişimin İmkansızlığı                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|---------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                                                                    | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |
| 1       | “Yaşlılarımız da diyorlar, istiyoruz ki siz kendiniz, tanıyın, bir daha böyle bir şeyin başınıza gelmesine müsaade etmeyin. Silahla değil, aklınızla işlerinizi yürütün, savaşın olduğu yerden uzak durun, gidin iyiliği arayın.” | Savaşın çözüm olmadığına, bilginin peşinden gidilmesinden bahsediliyor.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
| 2       | “Okula gidiyorduk, evimiz vardı, arabamız vardı Şengal’de. Burada yok hiçbir şey.”                                                                                                                                                | Var olanı kaybetmeden kaynaklı üzüntü ve çaresizlik söz konusudur. Batman’da eğitim imkanından yararlanamamaları, okumak isteyen Ezidi çocuklarını daha fazla etkilemektedir.                                                                                                                                                                                                                                                |
| 2       | “Öğretmen olmak istiyorum ama burada okul yok kaç yıl buradayız gidemedik, kaç yıl boş gitti. İyi bir hayat, eğitim için Avrupa’ya gitmeyi çok istiyorum.”                                                                        | Türkiye’de eğitim imkanlarından yararlanamayan Ezidiler bu konuda inançlarını da yitmiş durumda. İyi koşullarda yaşamak, eğitim dahil diğer imkanlardan faydalanabilmek için tek yolun Avrupa ülkelerine gitmekte bulmaktadırlar.                                                                                                                                                                                            |
| 3       | “Çalışmak istiyorum, okulumu bitirmek istiyorum ama Türkiye’de bunları yapamıyorum. Üç yıldır Türkiye’deyim ama okuluma devam edemedim.”                                                                                          | Ezidi mültecilerin eğitime dair umutlarını yitirmesi ve çaresizlikle bekledikleri söz konusudur.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| 3       | “Mimar olmak istiyorum, hayalim bu. Şengal’de okuyorduk burda yarım kaldı kaç yıl, okul yok.”                                                                                                                                     | Şengal’de mimar olma hayali olan Ezidi kadın mültecinin, Türkiye’de eğitimine devam edememesi ve geçen zamanla birlikte eğitime dönük inancını yitirme, hayal kırıklığı ve çaresizliği yaşaması söz konusudur. Özellikle Ezidi toplumunda kadınlar için okula gitmek, kadının geleceğini kendisinin belirlemesi demektir. Aksi takdirde kız çocuklarının gelecekleri anne ve babalarının verdiği kararlarla şekillenecektir. |
| 4       | “Okul için gelecek burada yok gitmek isterim yurtdışına, abimde Almanya’da.”                                                                                                                                                      | Türkiye’de eğitim alanındaki belirsizlik, Ezidi mültecilerin bu konuda inanç ve hayallerini de yitirmelerine neden olmuştur. Daha iyi koşullarda yaşamak ve eğitimlerine devam edebilmek için                                                                                                                                                                                                                                |

|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                           |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Avrupa ülkeleri bu konuda bir umut olmaktadır.                                                                                                                                                                                                                            |
| 11 | “Burada okul olmasını, yapılmasını istiyoruz. Çocuklarımız elbette yetişkinler gibi değiller. Biz her şeyi unutmalarını bir şeyleri hatırlamalarını istemiyoruz. Keyifli ve mutlu olmalarını istiyoruz. Dışardan üç günlüğüne gelenler çocukları eğlendiriyorlar ki unutsunlar olanları. Okul falan değil yani. Okuma yazma ya da ders gibi değil, mesela diyorlar ki bir resim yap.” | Çocukların yaşadıkları süreci unutup birşeylerle meşgul olması istenmektedir. Çocukların okula gönderilmesi bu konuda önemli bir işleve sahip. Ancak Türkiye’de Ezidi mültecilere yönelik eğitim de yaşanan sıkıntılar Ezidi çocukların mağdur olmasına neden olmaktadır. |
| 15 | “Okumaya niyetli olan kızların hepsi okula gidiyordu. Son zamanlarda erkeklerden daha fazla okuyorlardı kızlarımız. Dört kız kardeşim gidiyordu okula. Her evde böyleydi.”                                                                                                                                                                                                            | Ataerkil bir yapıya sahip olan Ezidi toplumunda, Ezidi kadınların son zamanlarda okula gönderilmesi kadınlar için umut olmuştur.                                                                                                                                          |

|         | İşsizliği Yaşamak                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|---------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                           | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| 2       | “Yevmiyeye gittik burada, elma toplamaya. Bazen vermediler, eksik verdiler.”                                                                                                             | Uğurca Köyü’nde yaşayan Ezidi mülteciler mevsimlik işlerde çalışmışlar ancak emeklerinin karşılığını alamamışlardır.                                                                                                                                                                                                  |
| 4       | “Elma, böğürtlene gittim, bir ay, on iki saat çalıştık, günlük 50 TL, bazıları eksik verdi parayı, bazıları da çok iyi.”                                                                 | Uzun çalışma saatlerine karşılık Ezidi mültecilerin aldığı ücret, işverenin insiyatifine bağlı kalmıştır. Bu durum Ezidi mültecilerin emeklerinin sömürleştirilmesi durumudur.                                                                                                                                        |
| 5       | “İş yok, daimi iş yok burada. Yazın daha çok mevsimlik işler oluyor o zaman çalışmaya gidiyoruz. Irak’ta sebze satıyordum; salatalık, domates tarımla ilgileniyordum ama burada iş yok.” | Irak’ta çiftçilik ile uğraşıp geçimini sağlayabilen Ezidiler, Uğurca’dagenellikle mevsimlik işler ile hayata tutunarak günü kurtarmaya çalışmışlardır. Hayatlarına devam edebilmek için çalışmak zorunda kalan Ezidiler daimi iş bulamamışlar, daimi işlerinin olmaması ise yoksulluğu yaşamalarına neden olmaktadır. |
| 12      | “Çalışmak istiyoruz ama iş yok burada, savaş olmadan önce malımız, mülkümüz vardı, rahattık şuan evimiz bile yok, muhtaç olduk herkese.”                                                 | Ezidi mültecilerin daimi işlerinin olmaması yoksulluğu yaşamalarına neden olmuştur.                                                                                                                                                                                                                                   |
| 13      | “Yevmiye ile inşaata gittim burada, bitti. İş yok, Avrupa’ya gitmek herhangi bir ülkeye gitmek istiyorum.”                                                                               | Türkiye’de daimi iş bulmakta zorlanan Ezidiler, iş imkanlarının daha fazla ve hayat koşullarının daha iyi olduğu Avrupa ülkelerine gitmek istemektedirler.                                                                                                                                                            |
| 15      | “On yıl kendi eczanemde, beş yıl devlette çalıştım. On beş yıl eczane işlettim. İş yok burada. Irak diplomasını Türkiye kabul etmiyor.”                                                  | Alanında tecrübesinin ve diplomasının olmasına rağmen, diplomasının Türkiye’de geçerli olmaması kendi mesleğini icra edememesine neden olmaktadır.                                                                                                                                                                    |
| 19      | “Şuan, bir iş yapmıyorum. Saddam döneminde askerdim.Saddam dönemi bizim için hiç iyi değildi çocukken beni askere aldılar on altı yıl                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |

|    |                                                                                                                                                                                  |                                                        |
|----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
|    | boyunca evimi göremiyordum zorla almışlardı askere.”                                                                                                                             |                                                        |
| 20 | Biz Şengal’de ev işi yapıyorduk, çocuklarımıza bakıyorduk, koyun besliyorduk. Erkeklerden ise çimento ve inşaat işine giden, askerlik işini yapan, bostancılık işi yapan vardı.” | Savaş ile beraber varolanın yitirilmesi söz konusudur. |



|         | Dağılan Hayatlar                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|---------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                                                                                                   | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
| 7       | “Avrupa’dakiler buraya gelmeyeceği için biz onların yanına gidelim, onlar artık buraya gelmez. Biz oraya gidersek birleşiriz, bir arada oluruz yani ailemiz bir arada olur. Biz burada kalsak dağınık olacağız.” | DAEŞ faaliyetleri başgösterdiğinde Ezidiler güvenli ve en yakın ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Türkiye’ye gelen Ezidi mültecilerin bir kısmı (daha çok çalışma durumunda olan erkekler) ailelerini Türkiye’de bırakarak daha sonra Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Daha iyi bir hayat için Avrupa ülkelerine göç eden Ezidiler, Türkiye’de kalan ailelerine maddi destek sağlamaktadırlar. Ayrıca Avrupa ülkelerine yerleşen mülteci Ezidiler, tekrardan Türkiye’ye dönüş yapmayacaklardır. Bu durumun farkında olan Ezidi ailelerde Avrupa ülkelerine gidip aileleriyle birarada ve güven içinde olmak istememektedirler. |
| 9       | “Şuan babam ve erkek kardeşim Irak’ta yaşıyorlar. Üç erkek kardeşim Yunanistan’da, bir erkek kardeşim Almanya’da ve iki kişi de burada yaşıyoruz.”                                                               | Ailenin parçalanması söz konusudur.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| 20      | “Ailemden 25 kişi vardı, çocuklarım, gelinlerim. Yanımda iki kızım ve babaları kaldı. Diğerleri suyuyla gittiler Almanya’ya. Birisi ise ailesiyle Avusturalya’ya gitti.”                                         | Aile bütünlüğünün bozulduğu ve gidenlerinde Avrupa ülkelerini tercih ettiği söz konusudur.Yasal yollarla gidemeyenler de yolunu bulduklarında yasal olmayan yollarla Avrupa ülkelerine gitmişlerdir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| 22      | “Oğlum suyu ile Almanya’ya gitti. Ne Irak’a gitmek istiyorum ne de Türkiye’de kalmak. Avrupa’ya gitmek isterim imkân olsaydı”                                                                                    | Ezidilere yaşamak istedikleri yer hakkında tercih hakkı sunulursa, Avrupa ülkelerini tercih edeceklerdir. Ezidi mülteciler için Avrupa ülkeleri iyi bir hayatın önkoşulu olarak görülmektedir. Türkiye’de ise misafir olarak kendilerini gördüklerinden, fırsat bulduklarında çoğu Avrupa ülkelerine gidecektir. Yasal yollarla gidemeyenler ise yasal olmayan yollarla gideceklerdir.                                                                                                                                                                                                                                                  |

|                | <b>Endogaminin Kırılğanlığı</b>                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Görüşme</b> | <b>Cümle/Cümleler</b>                                                                                                                                                                                                          | <b>Yorum/Açıklama</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
| <b>10</b>      | “Ezidilerin hepsi Ezidi olanlarla evlenir. Mesela Ezidi olan, Hristiyan, Müslüman diğerleriyle evlenemez. Ezidi olanla evlenmek zorunda. Buna uymazsa Ezidi olmaktan çıkar.”                                                   | Din aynı zamanda toplumsal yaşayışın da belirleyicisidir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>12</b>      | “Dinimizden ötürü dışardan evlilik olmaz bizde. Dışardan evlilik olursa o kişi Ezidi olmaktan çıkar. DAEŞ katliam yaptı çoğu kadınıımızı, kızlarımızı götürdü. Kaçırılan kadın ve kızlarımız Ezidilerdir, zorla götürüldüler.” | Ezidiler dinlerinden ötürü kendi aralarında evlilik gerçekleştirirler. Ezidi olmayan toplumlarla evlilik yapılırsa birey Ezidi olmaktan çıkar. Ancak DAEŞ faaliyetleri sonucu binlerce Ezidi kadın, kaçırılarak tecavüze uğramış ve binlerce kadın da köleleştirilerek satılmıştır. Ezidi mülteciler, yaşananların suçlusu kadınların olmadığına, zorla götürüldükleri için Ezidilikten çıkmayacaklarına değinmişlerdir. Tecavüze uğrayan Ezidi kadınlar konusunda, Ezidilerin lideri açıklama yaparak kadınların Ezidi olduklarına ve onları Ezidi toplumuna kabul edeceklerine değinmiştir. Savaştan önce Ezidi bir bireyin başka toplumdan biriyle evlenmesi yasaklı iken, savaş olgusu bu süreci değiştirmiştir. |
| <b>15</b>      | “Dinimizde Ezidi bir kız ya da erkek fark etmez dışardan evlenirse Ezidilikten çıkar. DAEŞ katliam yaptı kadınlarımızı kaçırdı, sattı. onlar bunun dışında”                                                                    | Ezidi kadınlar kendi hür iradesi dışında gerçekleşen bu durumdan mesul değildir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>20</b>      | “Hayır, çocuklarımızı Ezidi olmayanlarla evlendirmiyoruz. Gönüller birbirine düşse de bizde öyle bir şey yok. O ferman başımıza geldi DAEŞ zorla götürdü kızlarımızı. Onlar bu olayın dışında onları zorla götürdüler.”        | Savaş ve göç olgusu toplumları derinden etkileyebilmekte ve var olan yaşamsal pratiklerde değişimlere neden olabilmektedir.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |

|                | <b>Kadının Yeri</b>                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                                                                                                                                                                   |
|----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Görüşme</b> | <b>Cümle/Cümleler</b>                                                                                                                                                                                                                                                                      | <b>Yorum/Açıklama</b>                                                                                                                                                                                                             |
| <b>13</b>      | “Erkek çocuğu yani evin en küçük erkek çocuğu “Delalê Malê” (Evin en kıymetlisi) dir, çocuğun bir kulağına altın küpe takarız.”                                                                                                                                                            | Ataerkil bir toplum yapısına sahip olan Ezidiler de, soyun devamı ve ailenin onuru için erkeğe kutsal görev atfedilmektedir. Bu nedenle erkek çocuk aile nezinde biriciktir.                                                      |
| <b>16</b>      | “Çocuk yapmasaydık bu beni boşardı (eliyle kocasını gösteriyor), korunmayacaksın çocuk olsun diyor.”                                                                                                                                                                                       | Erkeğin, kadın bedeni üzerindeki tahakkümü söz konusudur. Kadın, eşinin dediklerini yapmazsa, erkek tarafından tehdit ya da eril şiddet ile karşı karşıya kalacaktır.                                                             |
| <b>17</b>      | “Şerefimiz ve namusumuz olmasaydı, ölüm bir şey değildi, zira öldürülmek yiğidin yoludur. Bir atasözü der ki, erkek kuzu daima bıçağın tehdidi altındadır. Yiğit adam ölebilir fakat namusumuz ve şerefimiz tehdit altındaydı, namusumuzu başka devletlerde pazarlamasaydılar anladın mı?” | Ataerkil bir yapıya sahip olan Ezidilerde, erkeğin başının öne eğmesi kadının namusunu muhafaza etmesine bağlıdır, namusun koruyucusu ve bekçisi erkektir. Kadının konumunu Ezidiler şeref, haysiyet, onur olarak görmektedirler. |
| <b>18</b>      | “Biz Şengal’de çocuklarımıza bakardık, ev işlerini yapardık, bostana giderik, hayvanlara bakardık. Erkekler dışardaydı, iş yaparlar gezerlerdi. Burda günler aynı, çocuklara bakıyoruz, yemek yapıyoruz başka da bir şey yok.”                                                             | Kadının görevi sınırlar ile belirlenmiş özel alandır, mekan değişikliği olsa bile kadının görevi ev ya da kamp ile sınırlanmıştır.                                                                                                |
| <b>20</b>      | “Şengal’de kızlarımızı okutuyorduk. Eskiden ayıptır kızlarımız okumasın diyorduk. Son kaç yıldır kızlarımız gidiyor okula. Kalemi öğrensinler, anlasınlar diye gönderiyoruz.”                                                                                                              | Kız çocuklarına yönelik eğitim anlayışındaki değişimden bahsedilmiştir. Ayrıca ayıp, günah vb. kavramlar kadınlara atfedilmektedir. Kadın sınırlarının dışına çıkarsa bu kavramlar ile suçlanacaktır.                             |
| <b>21</b>      | “Eskidendi kızlarımızı okutmazdık. O zaman erkekler giderdi okula kızları sonradan gönderdik artık onlarda öğreniyor.”                                                                                                                                                                     | Kadının konumunda iyleşme sözkonusudur.                                                                                                                                                                                           |

|         | Sıradanlaşan Sorunlar                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                          |
|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Görüşme | Cümle/Cümleler                                                                                                                            | Yorum/Açıklama                                                                                                                                                                                           |
| 1       | “Yaptığımız iş yok burada günler hep aynı. İstiyoruz iş olsun çalışalım, istiyoruz kurslar olsun.”                                        | İzole bir hayat yaşamak zorunda kalan Ezidiler, boş zamanlarını geçirmek için kurs vb. etkinliklerin olmasını istemektedirler. İşsizlikte Ezidi mülteciler için diğer bir sorunu oluşturmaktadır.        |
| 2       | “Şengal de liseye gidiyordum. Burda gidemiyorum, liseye gitmek için okul yok burda.”                                                      | Eğitim imkanından yararlanamayan Ezidiler için okula gidememek en büyük sorun.                                                                                                                           |
| 3       | “Biz kendimiz öğrendik Türkçe’yi ama fazla değil. Keşke Türkçe kursları olsaydı.”                                                         | Türkiye’de mülteci olan Ezidiler Türkçe’yi öğrenmek istemektedirler. Bu konuda ise mevcut bir çalışma söz konusu değildir.                                                                               |
| 4       | “Kardeşim gitar öğrenmeye çalışıyor Youtube’den.”                                                                                         | Köyde yapacak aktivitesi olmayan Ezidi çocuk, kendi çabasıyla gitar öğrenmeye çalışmıştır.                                                                                                               |
| 6       | “Buraya gelmişlerdi sizin gibi, konuştuk, sonra yalan haber yaptılar gazetede, biz söylememiştik onların yazdıklarını. Kime güveneceğiz?” | Ezidi mülteciler hakkında yapılan yalan haber, Ezidi mültecilerin güven problemi yaşamlarına ve tedirgin olmalarına sebebiyet vermiştir. Bu sürecin tekrarlanmasından kaynaklı da korku yaşamaktadırlar. |
| 7       | “Buraya (Uğurca) belli saatlerde otobüs geliyor, istediğimiz zaman gidemiyoruz ilçeye.”                                                   | Ulaşım konusunda yaşanan sıkıntı.                                                                                                                                                                        |
| 8       | “Elektirik çok gidiyor kışın daha fazla, kar yağmıştı Batman’a 28 saat belki daha fazla elektrik yoktu.”                                  | Elektrik kesintilerinin sürekli olması Ezidi mülteciler için temel bir sorun.                                                                                                                            |
| 9       | “Çalışmak istiyoruz ancak burda iş bulmak zor. İş olduğunda çalışabiliyoruz tarlada.”                                                     | İş imkanlarının olmaması geçim sıkıntısına sebebiyet vermektedir.                                                                                                                                        |
| 15      | “3-4 aydır 120 TL alıyoruz Kızılay’dan. Geçinemiyoruz 120 TL. 120 TL neye yetecek sekiz kişiyiz.”                                         | İş bulamayan Ezidi mülteciler Kızılay’dan aldıkları 120 TL ile geçimlerini sağlayamamakta. Bu durum ekonomik sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır.                                                   |
| 18      | “Görüyorsunuz halimizi, soğuk burası, ısınmıyor. Çocuklar çok çabuk hasta oluyor.”                                                        | Soğuk havalarda yaşanan zorluklar ve bu durumun getirdiği çaresizlik.                                                                                                                                    |

#### **5.4.2. Görüşmelerdeki Metaforik İfadelerin Değerlendirilmesi**

Görüşmelerden elde edilen metaforik ifadeler “Ezidilik ve Zorunlu Göç” başlığı altında değerlendirilecektir.

##### **5.4.2.1. Ezidilik ve Zorunlu Göç Başlığı Altında Oluşturulan Metaforik İfadelerden**

##### **“Ötekiliği Sırtlamak” ve “Savaşı Sirtında Taşımak”**

Başta Suriye olmak üzere Irak’tan da önemli sayıda sığınmacı/mülteci iç savaştan kaçıp, yakın ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Irak’tan Türkiye’ye gelen kalabalık gruplardan birini, Irak’ta azınlık bir grup olan Ezidiler oluşturmaktadır. DAEŞ, 3 Ağustos 2014’te Irak’ın Şengal bölgesinde yerleşik olan 600 bin Ezidi’yi hedef almıştır. Bölgedeki 8000 Peşmerge ve 3000 merkezi hükümet askeri direniş göstermeden ve Ezidileri savunmasız bırakarak kaçmıştır. Bu durum soykırımın önünü açarak DAEŞ’in sistematik bir şekilde soykırım gerçekleştirmesine neden olmuştur. Irak ordusu ve Peşmergenin yüzünden Ezidi katliamlarının boyutu trajik bir hal almıştır (Arslan, 2017: 14).

Ezidilerinde uğramış olduğu etnik temizlik, toplu katliamlar, tecavüz, geniş kapsamlı ve sistemli saldırı durumlarında gerçekleşen, uzuvların kesilmesi türünden düşmana yönelik cezalandırma yöntemleri yasaklanmış ve savaş suçu/insanlık suçu olarak kabul edilmesine rağmen, savaşların önü kesilmemektedir (Benhabib, 2016: 18). Birleşmiş Milletler, Ezidilere yapılanları soykırım olarak tanımlamıştır. 360 bin Ezidi ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ezidilerin çoğu da bu süreçte hayatını kaybetmiştir. Yerel kaynaklar 10 bin Ezidinin öldürüldüğünü belirtmiştir. Haber alınamayan ve akıbetinin bilmediği binlerce Ezidi de söz konusudur. 10-15 bin arasında kayıp yakını aile bulunmaktadır. Tecavüze uğrayan, seks kölesi yapılan en az 3 bin kadın ve en az 2 bin Ezidi çocuğun kaçırıldığı belirtilmektedir. Irak Kürt bölgesel yönetimi kaçırılan çocuklar için “Kaçırılmış Çocuk

Ofisi” açarak çocukların bir bölümünü kurtarmayı başarmıştır. Ofis yetkilisinin açıklamasına göre 3547 kadın (tanıklara göre en az 5000) ve 2870 Ezidi çocuk Şengal’den kaçırılmıştır. Bugüne kadar ise 1070 kadın, 1571 çocuk kurtarılmıştır. Çok sayıda çocuk ve kadın ise hala DAESH’in elinden kurtarılmayı beklemektedir (Arslan, 2017: 15).

Ezidiler binlerce yıldır katliamlara maruz kalmışlardır. Bu katliam ve soykırımlar kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilerin bir tekrarı olarak Ezidi dünyasının içinde yer almıştır. Bu canlı hafıza ve aktarım Ezidi toplumu tarafından tarihin bir tekerrürü olarak kabul edilmiştir (Baysal, 2016: 16). Bu katliam ve soykırımlardan kaçmak zorunda kalan binlerce Ezidi ise zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmıştır.

“Ezidilik ve Zorunlu Göç” başlığı altında oluşturulan metaforik ifadelerden “Ötekiliği Sırtlamak” ve “Savaşı Sirtında Taşımak” başlıklarından da görüldüğü üzere katılımcılar eski Ezidi göçleri ile şimdiki Ezidi göçlerinin nedenlerinin aynı olduğuna değinmişlerdir. Ezidi olduklarından ötürü (hem etnik köken hem din faktörü hem de bulundukları yerlerde sayıca az olup azınlık durumunda kalmaları öteki olarak görülüp dışlanmalarına neden olmuştur) katliamlara maruz kaldıklarını ve bunun sonucu olarak da göç etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

#### **5.4.2.2. Ezidilik ve Zorunlu Göç Başlığı Altında Oluşturulan Metaforik İfadelerden**

##### **“Avrupa Rüyası”, “Acının ve Hatırlanışın Aynası Şengal”**

Yerinden edilen Ezidiler Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra devlet tarafından mevcut Ezidi kamplarına yerleştirilmişlerdir. Bu kamplara yerleştirilen Ezidilerin bir kısmı Avrupa’ya göç etmiştir. Bazı Avrupa ülkeleri mültecileri kabul etmektedir. Katılımcıların belirttiğine göre Avustralya her sene kura ile 50 Ezidiyi kendi ülkesine kabul etmektedir. Şubat ayında görüşülen katılımcılardan birkaç aile kura ile Avustralya’ya gitmiştir. Ayrıca Almanya’da mültecileri kendi ülkesine alma konusunda şöyle bir yol izlemiştir; eğer aile

bireylerinden 18 yaşında küçük olan Almanya’da ise, bu çocuk diğer ülkelerde yaşayan ailesini yanına alabilmektedir. 18 yaşından büyük ise böyle bir hakkı bulunmamaktadır. Türkiye’de kalan Ezidilerin çoğu da daha iyi bir hayat için Avrupa’ya gitmek istediklerini ifade etmişlerdir. Türkiye’de iş, eğitim, yardımların yetersiz oluşu vb. alanlarda yaşanan sıkıntılar Ezidilerin hayatını zorlaştırmaktadır. Arslan’a göre (2017: 41-42) Ezidiler, Avrupa’da hiçbir dışlanmaya maruz kalmadan özgürce yaşayabileceklerine inanmaktadırlar. Ezidi mülteciler için Avrupa “*geleceğin daha güzel olacağı*” yer olarak görülmektedir. Ortadoğu’ya barış gelse bile, Ortadoğu Ezidiler için etno-dinsel ayrımcılıkların hiçbir zaman bitmeyeceği, soykırımların ileride tekrar edebileceği sorunlu bir bölge olarak tasavvur edilmektedir.

Ezidi mülteciler ülkelere geri dönmek istememektedirler, bunun nedeni de aynı şeylerin tekrarlanması korkusu ve o bölgelerde çok acı şeylere tanık olmaları. Ayrıca komşularına artık güvenmemekteler. Bu konuda 23 yaşındaki katılımcı

*“Araplar çoğu Ezidiyi ihbar etti DAES’e. Onlar bizim kirvelerimizdi, birbirimize gidip geldik, DAES ile birlik oldular”*(Grş, 6).

Ezidi mülteciler, savaştan önce kendi dinlerinden olmayan insanlarla komşu olduklarını diğer dinlerden kirveleri olduklarına ifade etmişlerdir. DAES saldırılarından sonra Arapların, DAES’i desteklediğini çoğu Ezidiyi de Arapların DAES’e teslim ettiği belirtilmiştir. Çalışmanın kuramsal kısmında değinilen öteki, etnisite, ayrımcılık kavramları Ezidiler üzerinden okunduğunda, Ezidilerin bulundukları yerlerde sayıca az oldukları, ötekileştirilip, dışlandıkları söylenilebilir.

Yukarda yapılan açıklamalar doğrultusunda “*Avrupa Rüyası*”, “*Acının ve Hatırlanışın Aynası Şengal*” başlıklarında görüldüğü üzere, Türkiye’ye zorunlu göç eden

Ezidilerden maddi durumu iyi olanlar Avrupa ülkelerine gitmişlerdir. Kalanlar ise Avrupa'ya gidemeyenlerdir. Türkiye'de kalan Ezidi mülteciler ülkelere geri dönüş yapmayacaklardır. Türkiye'de kalmak zorunda olan Ezidi mülteciler için eğitim, barınma, sağlık vb. alanlarda iyleştirilmeye gidilmeli ayrıca yeni istihdam alanları oluşturulmalıdır.

#### **5.4.2.3. Ezidilik ve Zorunlu Göç Başlığı Altında Oluşturulan Metaforik İfadelerden**

##### **“Dağılan Hayatlar”**

30 yaşındaki katılımcı ailelerin parçalandığı konusunda şunları ifade etmiştir

*“Şuan babam ve erkek kardeşim Irak'ta yaşıyorlar. Üç erkek kardeşim Yunanistan'da, bir erkek kardeşim Almanya'da ve iki kişi de burada yaşıyoruz” (Grş, 9).*

DAEŞ saldırılarıyla dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmek zorunda kalan Ezidi ailelerin dağıldığı/parçalandığı görülmektedir. Bu parçalanma ilk etapta savaş faktöründen kaynaklanmıştır daha sonrasında ise *“daha iyi bir yaşam için”* Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleşmiştir. Bu göçlerde ilk etapta ailedeki erkek bireyler göç etmişlerdir. Göç eden bu bireyler durumlarını düzelttikten/yerleştikten sonra geride kalan aile fertlerini gittikleri ülkeye almaya çalışmışlardır.

#### **5.4.2.4. Ezidilik ve Zorunlu Göç Başlığı Altında Oluşturulan Metaforik İfadelerden**

##### **“Kadının Yeri” ve “Endogaminin Kırılabilirliği”**

Ezidi toplumunda cinsiyet düzeni, kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet üzerinde kurulmaktadır. Bunun dışında kalan cinsiyet yönelimlerini kabul etmemektedirler ve onları haram olarak nitelendirmektedirler. Ayrıca Ezidi toplumunda evlilik sınırları ve evliliğin kadın ve erkek üzerindeki sorumluluğu kesin bir biçimde belirtilmiştir. Sınır olarak tanımlanan ise kültürel kodlama sonucu dini vecibeler ve örf/adetlerin dışına çıkılmama durumudur (Akgül, 2018: 77-79). Ezidi toplumunda, kadın ve erkek ilişkilerinde belirleyici



olan erkeğin kadının toplumdaki davranış biçimini ve arzularını denetim altında tutmasıdır. Bu durum Ezidilerin tarım toplumu olmasıyla ilgiliyken, Ezidilerin yaşadıkları yerlerde azınlık olması ötekilerle olan sınırlarını koruma kaygısıyla önemli hale gelmiştir. Örneğin genç bir kızın evlenmesi, kızın ailesini denetim ihtiyacından kurtarıırken, genç kadının denetimini kocası ve onun ailesine devretmektedir (Adsay, 2014: 113).

Ataerkil bir toplum olan Ezidiler de, soyun devamı ve ailenin onuru için erkeğe kutsal görev atfedilmektedir. Bu nedenle erkek çocuk aile nezinde önem teşkil etmektedir. Ezidi toplumunda erkek ön plana çıkmaktadır. Kadınlar ise erkeğin belirlediği sınırlar çerçevesinde yaşamaktadırlar. Ayrıca günah, ayıp kavramları kadınlara atfedilmektedir. Ayrıca erkek ile kadın arasındaki ayrımcılık her alanda görülmektedir. Ayıptır diye okula gönderilmeyen kadın son dönemlerde okula gönderilmiştir. Savaş ve göç olgusu toplumları derinden etkileyebilmekte ve var olan yaşamsal pratiklerde değişimlere neden olabilmektedir.

Ezidi olmayan biri ya da birileriyle münasebeti olan bir Ezidi, toplumunun endogami anlayışına göre dinden çıkar ve tekrar Ezidi olması mümkün değildir. Tecavüz açısından da durum aynıdır. Ancak DAEŞ tarafından kaçırılan kadınlar bu durumunun dışında tutulmuştur ve bu durum Ezidi toplumunda bir ilktir. Ezidi dininin önde gelenlerinden olan Baba Şeyh tarafından DAEŞ tarafından kaçırılan kadınlar “kutsanmış” ve bu “kutsama” toplumsal hayatta da karşılığını bulmuştur (Baysal, 2016: 239).

62 yaşındaki katılımcı Ezidilerin, başka gruplarla evlendirilmeyeceğini şöyle ifade etmektedir,

*“Hayır, çocuklarımızı Ezidi olmayanlarla evlendirmiyoruz. Gönülleri birbirine düşse de bizde öyle bir şey yok. O ferman başımıza geldi DAEŞ zorla götürdü kızlarımızı. Onlar bu olayın dışında onları zorla götürdüler”* (Grş, 20).

Savaş da köleleştirilen kadınlar fiziksel-duygusal, cinsel işkenceler, taciz, tecavüz, seks işçiliğine zorlanma biçiminde erkekler tarafından saldırıların hedefi olmuşlardır (Arslan, 2017: 36). DAES’in elinde olan, sayıları yaklaşık beş bin olarak tahmin edilen Ezidi kadınlar köleleştirilerek dünyanın çeşitli ülkelerine satılmıştır. Birçoğunu bulmak ise mümkün değildir sadece kadınların bir kısmı Ezidi cemaati ve diğer kuruluşların çabalarıyla “satın alınarak” kurtarılmıştır (Baysal, 2016: 268).

#### **5.4.2.5. Ezidilik ve Zorunlu Göç Başlığı Altında Oluşturulan Metaforik İfadelerden “Eğitime Erişimin İmkansızlığı”, “İşsizliği Yaşamak” ve “Sıradanlaşan Sorunlar”**

Batman Uğurca Köyü’nde yaşayan Ezidi mülteciler için eğitim başlıca sorun. Sadece ilköğretim öğrencileri okuldan yararlanabilirken, lise ve üniversite öğrencileri eğitimden yararlanamamaktadır. Ezidi mültecilere yönelik Türkiye’de eğitim konusunda herhangi bir çalışma da söz konusu değildir. Lise ve üniversite öğrencisi olan Ezidiler eğitim konusunda mağdur olmaktadır.

Daimi iş bulma konusunda sıkıntı yaşayan Ezidi mülteciler daha çok mevsimlik işlerde çalışmışlardır. Yardımların kısıtlı oluşu ve işsizlik nedeniyle Ezidi mülteciler yoksulluğu deneyimlemektedirler. Ayrıca kamp alanında yapacak bir aktivitelerinin olmaması, çadırlarda ve mevsim geçişlerinde yaşanan sıkıntılar, yardımların kısıtlı olması, eğitim ve istihdam alanlarında yaşanan sorunlar nedeniyle Ezidiler, iyi bir hayatın ön koşulu olarak gördükleri Avrupa ülkelerine (Almanya, Kanada, Avusturalya vb.) göç etmek istemektedirler.

## SONUÇ

Ezidilerin tarihine bakıldığında farklı yüzyıllarda paylarına katliamlar ve sürgünlerin düştüğü görülmektedir. 3 Ağustos 2014 tarihinden itibaren Ezidilere yönelik DAEŞ saldırıları söz konusu olmuştur. Ezidi toplumuna yönelik gerçekleşen DAEŞ saldırılarıyla binlerce Ezidi öldürülmüş, binlercesi işkenceye maruz kalarak köleleştirilmiş, binlercesi tecavüze uğramış binlercesi de yerinden edilmiştir. DAEŞ katliamlarından kaçmak isteyen Ezidilerin göç yönü ise güvenilir ve yakın ülkelere doğru gerçekleşmiştir. Savaş nedeniyle Türkiye'nin Batman Uğurca Köyü'ne zorunlu göç etmek zorunda kalan Ezidilerle gerçekleşen görüşmeler de Ezidi mültecilerin ekonomik sorunlar, işsizlik, istihdam, sağlık, barınma, ulaşım, eğitim vb. alanlarda yaşadıkları sıkıntılar *Ezidi mültecilerin, zorunlu göç sonucunda geldikleri Batman Uğurca Köyü'nde yaşadıkları sorunlar nelerdir?* şeklinde ifade edilen ana problemini oluşturmuştur. Bu doğrultuda katılımcılara yöneltilen sorular ve katılımcıların verdiği cevaplar ile Ezidi mültecilerin Uğurca'da yaşadıkları sorunlar, veriler ile desteklenerek çalışma da yer almıştır. Eğitim konusunda katılımcılar, uzun süre (dört yıl civarı) Türkiye'de olmalarına rağmen okula gidemediklerini ve zaman kaybı yaşadıklarını ayrıca eğitim konusunda inanç ve umutlarını yitirdiklerini defalarca belirtmişlerdir. Sağlık konusunda ne kadar hastanelerden yararlansalar bile eczanelerin ücretli olması başka bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Barınma alanını ile ilgili soru yöneltildiğinde daha çok verilen cevaplar, eksikliklerinin olmadığı ve Türkiye'den memnun oldukları yönündedir. Burda söz konusu oluşan korku ve tedirginlik de böyle cevap vermelerine neden olmuştur. Barınma alanında ciddi sayılabilecek eksiklikler mevcuttur. Alan verileri doğrultusunda Ezidilerin en çok şikayet ettikleri konu iş bulamamalarıdır Yardımların kısıtlı oluşu ve iş bulamamaları Ezidileri ekonomik olarak sıkıntıya düşürmekle beraber çadırlarda izole bir hayat sürmelerine neden olmuştur.

Zorunlu göç, Ezidi mültecileri ekonomik sıkıntılar ve işsizlik ile karşı karşıya bırakmıştır. Burada söz konusu olan alt problemlerinden *Ezidi mültecilerin istihdam alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?* problemine yer verilmiştir. Uğurca Köyü'nde Ezidilerle gerçekleşen görüşmelerde, Ezidi mülteciler daimi iş bulamadıkları bu nedenle de daha çok geçici ve mevsimlik işlerde çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Farklı mülteci gruplarının Türkiye kentlerinde tutunma çabalarında karşılarına çıkan istihdam alanında yaşadıkları sorunlara benzer sorunları Ezidi mültecilerde deneyimlemiştir. İstihdam alanına katılım da yaşanan sıkıntılardan ötürü daimi iş bulamayan Ezidiler yoksulluğu deneyimlemekte bu nedenle yoksullukla mücadele de enformel stratejiler geliştirebilmenin dışında (yerel halkın desteği vb. yardımlar) başvurabilecekleri stratejiler bulunmamakta, bu durum ise söz konusu grubu günden güne yerel halkın desteğine daha bağımlı kılmaktadır. Ayrıca Ezidilerle yapılan görüşmelerde, Ezidilere yapılan parasal yardımların son derece kısıtlı olduğu görülmektedir. Ailelerdeki 18 yaş altı her birey için aylık 120 TL Kızılay ve BM vermektedir. Ancak Kızılay'dan bu yardımı alanlar BM'den, BM'den bu yardımı alanlar Kızılay'dan almamaktadır. İş bulamayan daha çok mevsimlik işlerde çalışmak zorunda kalan Ezidilere verilen bu para yeterli olmamaktadır. Bu durum Ezidi mültecilerin ekonomik sıkıntılar yaşayarak, yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmalarına sebep olmaktadır.

Bir başka sorun ise söz konusu grubun eğitime erişimin imkânsızlığından kaynaklanmaktadır. Ezidi mültecilerle yapılan görüşmelerde sadece ilköğretim öğrencilerinin eğitimden yararlanabildikleri, lise ve üniversite öğrencilerinin eğitim imkânından yararlanmadıkları ifade edilmiştir. Türkiye'de Ezidi mültecilerin eğitimlerine devam edememeleri ve bu konuda herhangi bir çalışmanın olmaması Ezidi mültecilerin mağdur olmasına neden olmaktadır. Türkiye'de eğitim alanındaki belirsizlik, Ezidi mültecilerin bu konuda inanç ve hayallerini de yitirmelerine neden olmuştur. Daha iyi

koşullarda yaşamak ve eğitimlerine devam edebilmek için Avrupa ülkeleri bu konuda bir umut olmaktadır. Burada söz konusu olan alt problemlerden *Ezidi çocuk ve genç mültecilerin eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar nelerdir?* problemine yer verilmiştir.

Barınma alanında yaşanan sıkıntılar Ezidi mültecilerin hayatlarını zorlaştırmıştır. Bu konuda *Ezidi mültecilerin barınma alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?* alt problemine yer verilmiştir. Kamplarda yaşam malzemelerinin eksikliği; battaniye, halı, peçete, Çocuk maması, mutfak eşyaları vb. önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca, ikinci el kullanılan mutfak eşyaları sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Ortak olarak kullanılan tuvaletlerde sağlık sorunu teşkil etmektedir. Sıcak suyun olmayışı da diğer bir sorunu oluşturmaktadır. Yaz aylarında çadırların çok sıcak olması nedeniyle çadırların üzeri battaniyeler ile örtülerek geçici çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Kış aylarında elektrik kesintilerinin sürekli olması, ayrıca kömür sobalarının çadırı ısıtmaması ve çadırın içerisini dumanla doldurması, çadırların sürekli soğuk olmasına ve Ezidi mültecilerin özellikle çocukların devamlı hasta olmasına neden olmaktadır. Çadırlarda yaşanan bu vb. sorunlar Ezidi mültecilerin gündelik yaşamlarını gittikçe zorlaştırmaktadır.

*Ezidi mültecilerin, sağlık alanında yaşadıkları sorunlar nelerdir?* probleminden hareketle Ezidilerin hastane imkanlarından ücretsiz yararlanabildiği ancak eczanelerden ücretsiz yararlanmadıkları görüşmeler sonucunda ifade edilmiştir. Yardımların kısıtlı oluşu ve daimi iş bulamayan Ezidi mülteciler eczane ücretlerini karşılayamamaktadırlar.

Çalışma kapsamında cevap aranan alt problemlerden diğeri ise *Yerel halk açısından Ezidi mültecilerin toplumsal kabulünü kolaylaştıran etkenler nelerdir?* problemi olmuştur. Ezidi mültecilerin yerel halk tarafından toplumsal kabulüne ilişkin tartışmada öne çıkan etkenler arasında Ezidi kimliği görülmektedir. Yöredeki insanlarla dini inanışları aynı

olmasa 8bile, konuşulan aynı dil toplumsal kabulü kolaylaştıran etmenler arasında olduğu yapılan görüşmeler çerçevesinde elde edilmiştir. Katılımcıların da belirttiği üzere yerel halkın kendilerine yönelik destek ve yardımları olmakla birlikte yerli halk ile herhangi bir sıkıntı yaşamadıkları da ifade edilmiştir

Ezidilerin geldikleri yerlerde çatışmalar sonlansa bile gelenlerin önemli bir kısmının Türkiye’de kalacağı görülmektedir. Türkiye’ye zorunlu göç eden Ezidilerden, Avrupa’ya gidebilme imkânı olanların gittikleri, geriye kalanların ise tekrardan Şengal’e geri dönüş yapmayacakları yapılan görüşmeler de sıklıkla ifade edilmiştir. Bu durum Ezidilerin Türkiye’de kalıcı olduğunun göstergesidir. Bu nedenle Ezidi mültecilerin toplumsal yaşama entegrasyonunun farklı boyutlarıyla sağlanmasına yönelik çok boyutlu politikalar geliştirilmesinin elzem olduğu görülmektedir.

## KAYNAKÇA

### Kitaplar:

Adıgüzel, Y. (2018). **Göç Sosyolojisi**. Nobel Yayınları: Ankara.

Adsay, F. (2014). **Yezidi Kadınlar: Kültürel Sınırların Edilgen Taşıyıcıları**. Avesta Yayınları: İstanbul.

Akbaş, E. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**. içinde **“Göçmenler Arasındaki Dayanımcı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu.”** der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 335-351.

Akçadağ, E. (2012). **Yasadışı Göç Ve Türkiye**. Bilgesam Yayınları: İstanbul.

Aker, A. T. (2008). **Zorunlu Göç İle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası**. içinde **“Ruhsal Süreçler Açısından Zorunlu Göç ve Yerinden Edilme.”** yaz. Dilek Kurban, Deniz Yüksek, Ayşe Betül Çelik, Turgay Ünal, A.Tamer Aker. Tesev Yayınları: İstanbul. Ss. 34-67.

Akpınar, T. (1999). **Türklerin Din Ve Hukuk Tarihi Üzerine Makaleler**. İletişim Yayınları: İstanbul.

Arslan, Y. (2017). **Irak'tan Türkiye'ye Hayatlar: Güneydoğu'da Sığınmacı Kadınlar**. Belge Yayınları: İstanbul.

Aydın, S. Emiroğlu, K. (2003). **Antropoloji Sözlüğü**. Bilim Ve Sanat Yayınları: Ankara.

Barth, F. (2001). **Etnik Gruplar ve Sınırlar**. Bağlam Yayınları: Ankara.

- Bauman, Z. ( 2017). **Modernlik ve Müphemlik**. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bauman, Z. (2013). **Akışkan Aşk İnsan İlişkilerinin Kırılganlığına Dair**. Versus Kitap: İstanbul.
- Bauman, Z. (2016a).**Sosyolojik Düşünmek**. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bauman, Z. (2016b). **Modernite ve Holokaust**. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Bauman, Z. (2018). **Iskarta Hayatlar**.Can Sanat Yayınları: İstanbul.
- Baysal, N. (2016). **Ezidiler: 73. Ferman Katliam ve Kurtuluş**. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Benedict, A. (2011). **Hayali Cemaatler**. Metis Yayınlar: İstanbul.
- Benhabib, S. (2016). **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar**. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bruinessen, M. V. (2004). **Kürtlük, Türklük, Alevilik**. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Bulut, F. (2002). **Ortadoğu'nun Solan Renkleri**. Berfin Yayınları: İstanbul.
- Bulut, F. (2016). **Büyülü Kavim Ezidiler**. Magma Dergisi. Sayı: 9, Ss. 80-98.
- Campbell, C. (2013). **Günah Keçisi**. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Canatan, K. (1990). **Göçmenlerin Kimlik Arayış**. Endülüs yayınları: İstanbul.
- Castells, M. ( 2006). **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar: İstanbul.
- Castles, S. ve Miller, M. J. (2008). **Göçler Çağ**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.



Ceyhan, M. A. ve Çayır, K. (2012). **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Chambers, L. (2005). **Göç Kültür ve Kimlik**. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Çağlar Deniz, A. Ekinci, Y. ve Banu Hülür, A. (2016). **Bizim Müstakbel Harap Oldu**. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Çağlayan, S. (2006). **Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi**. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:17. Ss. 67-91.

Çakar, M. S. (2007). **Yezidilik**. Vadi Yayınları: Ankara.

Çatır, G. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar**. içinde “**Zorunlu Göç Tecrübesinin Devlet Politikalarındaki Yansıması: Bulgaristan'dan Türkiye'ye Kitleli Göçün Analizi**.” der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 217-232.

Çelik, F. (2006). **İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi**. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Sayı:27. Ss. 149-170.

Çetin, İ. (2007). **Midyat'ta Etnik Gruplar**. Yaba Yayıncılık: İstanbul.

Dağdeviren, K. (2016). **Göç ve Kültür Sempozyum Bildiriler Kitabı**. içinde “**Ortadoğu Kaynaklı Göç Hareketleri Ve Türkiye'ye Etkileri(1979-2015): Kavramsal Ve Olgusal Bir Analiz**.” Amasya Üniversitesi. Kibatek Yayınları: Ankara. Cilt:1. Ss. 45-60.

Erdal, Y. S ve Aydın, S. (2007). **Antropoloji**. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.

Erder, S. (2010). **Türkiye'ye Uluslararası Göç**. içinde “**Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler**.” Kitap Yayınevi: İstanbul. Ss. 41-54.

Erder, S. (2014). **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere.** içinde “**Türkiye’de Değişen Siyasal Konjonktür: Değişen Göç ve İskan Politikaları.**” der. Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya. Koç Üniversitesi Araştırma Raporları: İstanbul. Ss. 77-137.

Erdoğan, M. (2018). **Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul Ve Uyum.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Gençler, A. (2002). **Yabancı Kaçak İşçilik Gerçeği ve Türkiye Örneği.** TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi. Cilt: 17. Sayı:3. Ss. 28-46.

Gezgin, E. (2016). **Damgalanan Mekanda Yaşam: Bir Kentin ‘Öteki’si Olmak.** Phoenix Yayınlar: Ankara.

Girard, R. (2005). **Günah Keçisi.** Kanat Kitap: İstanbul.

Giddens, A. (2013). **Sosyoloji.** Kırmızı Yayınları: İstanbul.

Goffman, E. (2014). **Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar.** Heretik Yayınları: Ankara.

Gönülaçan, A. (2016). **Göç ve Kültür Sempozyum Bildiriler Kitabı.** içinde “**İç Göç Üzerine Sözlü Tarih Çalışması.**” Amasya Üniversitesi. Kibatek Yayınları: Ankara. Cilt:1. Ss. 399-405.

Guest, J. S. (2012). **Yezidilerin Tarihi.** Avesta Yayınları. İstanbul.

Güllüpnar, F. (2012). **Göç Olgusunun Ekonomi- Politikası Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirm.** Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4. Ss. 53-86.

Günaydın, B. (2015). **Kentsel Dönüşümün Öncülü Ve Ardılı Olarak Göç: Zeytinburnu Sümer Mahallesi Örneği.**Göç Araştırmalar Dergisi. Cilt:1. Sayı:2. Ss. 84-111.

Gündüz, Ş. (1998). **Din Ve İnanç Sözlüğü.** Vadi yayınları: Ankara.

Hazan, J. C. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar.** içinde **“Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler Ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler.”**der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 183-197.

Hoşgör, Ş. (1998). **Konferans: Türkiye’de İçgöç Bolu-Gerede 6-8 Haziran 1997** içinde**“Türkiye’de Kantitatif Yöntemlerle Dolaylı Göç Tahminleri, Sorunlar ve Yakaşımalar.”** Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul. Ss. 104-122.

Huntington, S. P. (2004). **Biz Kimiz?** Global yayınları: İstanbul.

IOM. (2009). **Göç Terimler Sözlüğü.** der. Bülent Çiçekli. Cenevre.

İçduygu, A. (2004). **Türkiye’de Kaçak Göç.**İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

İçduygu, A. (2010). **Türkiye’ye Uluslararası Göç.** içinde **“Türkiye’de Uluslararası göçün siyasal arkaplanı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti inşa etmek ve korumak.”** Kitap Yayınevi: İstanbul. Ss. 17-40.

İçduygu, A. (2014). **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere.** içinde **“Bir Siyaset ve Siyasal Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya Ve Türkiye.”** der. Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya. Koç Üniversitesi Araştırma Raporları: İstanbul. Ss. 26-76.

İçduygu, A. (2014). **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere.** içinde“**Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Hareketleri.**” der. Ahmet İçduygu, Sema Erder, Ömer Faruk Gençkaya. Koç Üniversitesi Araştırma Raporları: İstanbul. Ss. 222-264.

İçduygu, A. (2015). **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye' ye Göçler.** içinde “**Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde Transit Göç.**” der. M.Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul. Ss. 277-294.

İçduygu, A. ve Ünal, T. (1998). **Konferans: Türkiye'de İçgöç Bolu-Gerede 6-8 Haziran 1997 içinde" Türkiye'de İçgöç: Sorunsal Alanları Ve Araştırma Yöntemleri."** Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul. Ss. 38-55.

İçduygu, A. Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). **Konferans: Türkiye'de İçgöç Bolu-Gerede 6-8 Haziran 1997 içinde "Türkiye'de İçgöç Ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi."** Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih VakfıYayınları: İstanbul. Ss. 207-244.

Jenkins, R. (2016). **Bir Kavramın Anatomisi: Sosyal Kimlik.** Everest Yayınları: İstanbul.

Kaplan, Y. (2013). **Günümüz Yazdiliği.** Nübihar Yayınları: İstanbul.

Kaya, A. (2011). **Türkiye'de Çerkesler Diasporada Geleniğin Yeniden İcadı.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kaya, A. ve Erdoğan, M. (2015). **Türkiye'nin Göç Tarihi:14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye' ye Göçler.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kaya, İ. (2008). **Avrupalı Türkler: Misafir İşçilikten Avrupa Vatandaşlığına.** Doğu Coğrafya Dergisi. Cilt:13. Sayı:19. Ss. 149-166.

Kaya, M. (2009). **Beyin Göçü/Entelektüel Semaye Erozyonu Bilgi Çağının Gönüllü Göçleri: Beyin Gurbetçileri.**Eğitime Bakış Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi. Sayı:13. Ss. 14-29.

Kaygalak, S. (2009). **Kentin Mültecileri: Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme.** Dipnot Yayınları: Ankara.

Kearney, R. (2012). **Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar: Ötekiliği Yorumlamak.**Metis Yayınları: İstanbul.

Kineşçi, E. (2017).**Nusayri Kimliğinin Oluşumunda Siyasal Katılımın ve Siyasi Partilerin Rolü: Hatay Örneği.**Gece Kitaplığı: Ankara.

Kurtulmuş, N. (1992). **Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü.**Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı:37-38. Ss. 205-221.

Lescot, R. (2014). **Yezidiler.** Avesta yayıncılık: İstanbul.

Macar, E. (2015). **Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye' ye Göçler.** içinde“Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadeleleri.” der. M. Murat Erdoğan ve Ayhan Kaya. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul. Ss. 173-190.

Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü.** Bilim ve Sanat Yayınlar: Ankara.

Marshall, G. (2005). **Sosyoloji Sözlüğü.** Bilim Ve Sanat Yayınları: Ankara.

Neuman, W. (2014). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel Ve Nicel Yaklaşımlar.** Yayın Odası yayıncılık: Ankara.

Öner, N. A. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar.** içinde “**Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar.**” der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 13-27.

Özdil, M. (2017). **Kolektif ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme.**Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı:28. Ss. 383-400.

Sağlam, S. (2006). **Türkiye'de İç Göç Olgusu Ve Kentleşme.** Türkiyat Araştırma Dergisi. Sayı:5. Ss. 33-44.

Sen, A. (2006). **Kimlik ve Şiddet.** Optimist yayınları: İstanbul.

Sennett, R. (2014). **Yabancı.** Metis yayınları: İstanbul.

Sert, D. Ş. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar.** içinde “**Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru.**” der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 29-47.

Sert, D. ve Yıldız, U. (2017). **Göçün Jeopolitiği ve Türkiye'nin Coğrafi Kısıtlaması Üzerine Farklı Bir Yorum.** Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı:140. Ss. 93-105.

Sever, E. (2006). **Yezidilik Ve Yezidiliğin Kökenleri.** Berfin yayınları: İstanbul.

Simmel, G. (2016). **Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik.** içinde “**Yabancı.**” der. Levent Ünsaldı Heretik Yayınları: Ankara. Ss. 27-34.

Smith, A. (2002). **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik.** Everest Yayınlar: İstanbul.

Smith, A. D. (1994). **Millî Kimlik.** İletişim Yayınlar: İstanbul.

Suvari, Ç. C. (2013). **Ezidiler, Etnodinsel Bir İnanç Olarak Ezidilik.** Ütopya Yayınları: Ankara.

Şengül, B. A. (2015). **Ezidiler.** Alfa Yayınları: İstanbul.

Şimşek, D. ve İçduygu, (2017). **Giriş: Uluslararası Göç, Politika ve Güvenlik.** Toplum ve Bilim Dergisi. Sayı: 140. Ss. 6-10.

Taşgın, A. (2015). **Yezidiler.** Aziz Andaç Yayınları: Ankara.

Tekeli, İ. (2016). **Göç Ve Ötesi.** Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.

Terzi, E. ve Koçak, Y. (2012). **Türkiye'de Göç Olgusu:Göç Edenlerin kentlere olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri.**Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:3. Sayı:3. Ss. 163-184.

Toksöz, G. (2006). **Uluslararası Emek Göçü.** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Topçuoğlu, R. A. (2012). **Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar.** içinde **“Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği.”** der.S. Gülfer İhlamur ve N. Aslı Şirin Öner. İletişim Yayınları: İstanbul. Ss. 501-518.

Turan, A. (1986). **Ezidi İnanç ve İbadetleri.**19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt: 1 Sayı: 1. Ss. 137-171.

Turan, A. (1993). **Yezidiler.** Eser Matbası: Samsun.

Unat, N. A. (2002). **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurtaşlığa .**İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Ünalın, T. (1998). **Konferans: Türkiye'de İlgöç Bolu-Gerede 6-8 Haziran 1997 içinde “Türkiye'de İlgöçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi.”**Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul. Ss. 91-103.

Ünsaldı, L. (2016). **Yabancı.** Heretik Yayınları: Ankara.

Yalçın, C. (2004). **Göç Sosyolojisi.** Anı Yayıncılık: Ankara.

Yalçınkaya, H. ve Dölger, S. (2017). **Journal of Social and Humanities Sciences Research.** içinde “Küreselleşmenin Beyin Göçü Üzerindeki Etkisi Türkiye.”Cilt: 4, Ss. 1646-1654.

Yalkut, S. B. (2013). **Melek Tavus'un Halkı Ezidiler.** Metis Yayınları: İstanbul.

Yanık, C. (2013). **Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi.** Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi. Sayı: 20. Ss. 225-237.

Yönlü, K. Y. (2018). **Göç Sosyolojisi.** Doğu Kitapevi: İstanbul.

#### **Tezler:**

Abca, Y. (2006). **Yezidilik ve Osmanlı Yönetiminde Yezidiler.** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Eskişehir.

Açar, H. (2018). **Savaş ve Ataerkil Şiddet: Yezidi Kadınların Şengal Saldırısı Deneyimleri.** Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Gaziantep.

Akça, M. (2006). **Yezidiler İnanç Esasları Ve Ritüelleri.** Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.



Akgül, E. (2018). **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik İnşası: Ezidi Kast Sisteminde Erkeklik**. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

Aydın, D. (2007). **Tarihsel Süreç İçerisinde Yezidiler Ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Yezidilerinin Günümüzdeki Sosyal Konumu**. Dicle Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Diyarbakır.

Eker, K. (2008). **Türkiye'de Yasadışı Göç Sorunu**. Dokuz Eylül Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi: İzmir.

Işık, Z. (2008). **Yezidilik Teolojisi**. İstanbul Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: İstanbul.

Pazarcık, S. F. (2010). **Beyin Göçü Olgusu Ve Amerika Birleşik Devletleri Üniversitelerinde Çalışan Türk Sosyal Bilimciler Üzerine Bir Değerlendirme**. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Çanakkale.

Sağırlı, M. (2006). **Eğitim ve İnsan Kaynağı Yönünden Türk Beyin Göçü: Geri Dönen Türk Akademisyenler Üzerine Alan Araştırması**. İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi: İstanbul.

Turan, İ. (2013). **Çokkültürlülük Ve İnsani Güvenlik Sorularının Öteki Algısı Ekseninde İncelenmesi**. Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi: Sakarya.

### **İnternet Kaynağı:**

- Erez, E. (2016). **Ötekilik Bir İlişki Biçimi.**

<https://www.gazeteduvar.com.tr/kitap/2016/12/29/bir-iliski-bicimi-olarak-otekilik/>  
(E.T.15.05.2017).

-Man, F. (2016). **Modernlik ve Yabancılar: Bir "Günah Keçisi" kategorisi Olarak Emek Piyasasındaki Suriyeli Göçmenler Örneği.**

[https://www.researchgate.net/publication/304623416\\_Gunah\\_Kecileri\\_ya\\_da\\_Olagan\\_Supheliler\\_Olarak\\_Suriyeliler](https://www.researchgate.net/publication/304623416_Gunah_Kecileri_ya_da_Olagan_Supheliler_Olarak_Suriyeliler) (E.T. 17.05.2017).

-Ünal, S. (2014). **Türkiye'nin Beklenmedik Konukları: "Öteki" Bağlamında Yabancı Göçmen Ve Mülteci Deneyimi.**

<http://diweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/643/643> (E.T. 17.05. 2018).

-(2017) **Population Profile: The Yazidis**

<http://www.rstp.ca/wp-content/uploads/2016/07/Yazidi-Population-Profile-February-2017.pdf> (E.T. 02.02. 2019).

-(2017). **BM Raporu. Report of the United Nations High Commissioner for Refugees**

<https://www.refworld.org/pdfid/59c8d9594.pdf> (E.T. 10.03.2019).

-**Dünya Göç Raporu**, <http://gocvakfi.org/2018-dunya-goc-raporu/> (E.T. 10.03.2019).

-**Uluslararası Koruma Çeşitleri** [http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma-cesitleri\\_409\\_546\\_548](http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-koruma-cesitleri_409_546_548) (E.T. 17.05.2018).

- Straubhaar, Thomas, **New Migration Needs a NEMP**

<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/19456/1/95.pdf> (E.T. 15.03.2019).

-Harita Genel Müdürlüğü, <https://www.harita.gov.tr/tematik-haritalar> (E.T. 21.03.2019).

## EKLER

### EK:1. Uğurca Köyü Kamp alanından Resimler



**Resim 1:** Kamp alanına giriş yapılırken, genel görünümü yansıtan bir kare.



**Resim 2:** Kamp alanının dışardan görünümü



**Resim 3:** Kamp alanından bir kare.



**Resim 4:** Kamp alanı





**Resim 5:** Kurulan Çadırlar



**Resim 6:** AFAD Çadırı



**Resim 7:** Yazın sıcağından korunmak amacıyla bataniye ile örtölen çadırlar



**Resim 8:** Kampta gerçekteşen göçler sonucu kaldırılan çadır alanlarından bir kare



**Resim 9:** Kamp Alanınınından bir kare



**Resim 10:** Kamp ve çocuklar





**Resim 11:** Kamp ve çocuklar



**Resim 12:** Kampta Oyun Oynayan Çocuklar



**Resim 13:** Geleneksel Kıyafetiyle Ezidi Kadın



**Resim 14:** Yaşanılan mekandan bir kare





**Resim 15:** Çadır içinden bir kare



**Resim 16:** Bizim için hazırlanan yemekler



**Resim 17:** Yemek yapılan alandan bir görünüm



**Resim 18:** Ocaklar





**Resim 19:** Yaşanılan alandan bir kare



**Resim 20**

**Ek:2. Mardin Midyat Ezidi Evi**



**Resim 1:** Mardin- Midyat Ezidi Evi



**Resim 2:** Ezidi Evi



**Resim 3:** Ezidi Evinin girişinde farklı dillerde yazılmış hoşgeldiniz yazısı



**Resim 4:** Ezidi Evinin dış görünüşünde Melek Tavus Figürü





**Resim 5:** Ezidilere ait mezarlar



**Resim 6:** Ezidi mezarları ve Melek Tavis figürleri





7

**Resim 7:** Melek Figürü



**Resim 8:** Mezar taşı ve Melek Tavus figürü



**Resim 9:** Mezar ve Güneş figürü



**Resim 10:** Mezar ve Güneş figürü

**EK:3. Görüşme Formu**

**Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı**

**Görüşme Formu**

**A. Sosyo Demografik Özellikler**

|                  |  |
|------------------|--|
| 1. Yaş           |  |
| 2. Cinsiyet      |  |
| 3. Medeni Durum  |  |
| 4. Çocuk Sayısı  |  |
| 5. Eğitim Durumu |  |

**B. Ezidilik**

|                                                                                                                                    |  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 6. Ezidilikten bahsedebilir misiniz?                                                                                               |  |
| 7. Göç etmeden önce yaşadığınız yerlerde Ezidilik dışında farklı inanç biçimleri var mıydı?<br>Varsa onlarla iletişiminiz nasıldı? |  |
| 8. Dininizi, başka dinden insanlara açıklamakta çekindiğiniz zamanlar oldu mu?                                                     |  |

|                                                                                            |  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>9.</b> Diğer toplumlar tarafından (inançlarınızdan ötürü) dışlanmaya maruz kaldınız mı? |  |
| <b>10.</b> Ezidiler arasında devam eden bir dayanışma duygusu olduğunu söyleyebilir miyiz? |  |
| <b>11.</b> Farklı gruplar ile evlilik gerçekleştiriyor musunuz?                            |  |
| <b>12.</b> Farklı toplumlar ile kirvelik ilişkiniz devam ediyor mu?                        |  |

### **C. Göç ve Göç Süreci**

|                                                                                                            |  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| <b>13.</b> Uğurca Köyüne yerleşiminiz nasıl oldu?                                                          |  |
| <b>14.</b> Uğurca Köyüne gelmeden önce, başka yerlere göç ettiniz mi? Göç ettiyseniz nerelere göç ettiniz? |  |
| <b>15.</b> Eski Ezidi göçleriyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?                                           |  |
| <b>16.</b> Eski Ezidi göçleri ile şimdiki Ezidi göçlerinin nedeni aynı mı?                                 |  |
| <b>17.</b> Sizi göçe iten sebepler nelerdir?                                                               |  |

|                                                                                   |  |
|-----------------------------------------------------------------------------------|--|
| 18. Göçün sizin hayatınızda ne gibi değişikliklere neden olduğunu düşünüyorsunuz? |  |
| 19. Eğer ki göç etmeye zorlanmamış olsaydınız nasıl bir hayatınız olurdu?         |  |
| 20. Göçten en çok hangi yaş grupları etkilenmiştir?                               |  |

#### D. Göç Sonrası

|                                                                                                                  |  |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 21. Uğurca Köyünde ne gibi zorluklarla/sorunlarla karşılaştınız?                                                 |  |
| 22. Kimliklerinizden ötürü yerel halk ile (Batman) sorunlar yaşadınız mı? Yaşadıysanız bir olay anlatır mısınız? |  |
| 23. Uğurca Köyünde yaşam nasıl devam etmektedir?                                                                 |  |
| 24. Herhangi bir işte çalışıyor musunuz? Çalışmıyorsanız geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?                         |  |
| 25. Göç etmeden önceki “mesleğinizi” Türkiye’de (Uğurca Köyü) yapabiliyor musunuz?                               |  |
| 26. Uğurca Köyüne geldikten sonra devlet yardımı ya da sivil toplum                                              |  |

|                                                                                                                               |  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| kuruluşlarından yardım aldınız mı ya da almaya devam ediyor musunuz?                                                          |  |
| <b>27.</b> Hastane ve eczane gibi imkanlardan yararlanabiliyor musunuz?                                                       |  |
| <b>28.</b> Eğitim imkanından yararlanabiliyor musunuz?                                                                        |  |
| <b>29.</b> Çocuklarınızın Türkiye’de eğitim almasını istiyor musunuz?                                                         |  |
| <b>30.</b> Kız çocuklarını okula gönderiyor muydunuz? Türkiye’de okula gönderir misiniz?                                      |  |
| <b>31.</b> Türkiye’de güvende olduğunuzu düşünüyor musunuz?                                                                   |  |
| <b>32.</b> Savaş bittiğinde Türkiye’de daimi kalmak ister misiniz? Neden?                                                     |  |
| <b>33.</b> Savaş bittiğinde topraklarınıza geri dönmek ister misiniz?                                                         |  |
| <b>34.</b> Diğer Avrupa ülkelerine gitmek ister misiniz? Neden?                                                               |  |
| <b>35.</b> Uzakta olan akrabalarınızla iletişiminiz devam ediyor mu?<br><br>Diğer ülkelerdeki Ezidilerle iletişiminiz var mı? |  |

|                                                                                                             |  |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--|
| 36. Nasıl Bir gelecek hayal ediyorsunuz?                                                                    |  |
| 37. Tarihe baktığımızda Ezidilerin sürekli kıyıma uğradığını görüyoruz bu konudaki düşünceleriniz nelerdir? |  |

#### EK:4. Gözlem Formu

##### Gözlem ve Kontrol Listesi

|                                               |  |
|-----------------------------------------------|--|
| 1. <b>Görüşme Ortamı</b><br>(Göstergeler 1)   |  |
| 2. <b>Görüşmenin Akışı</b><br>(Göstergeler 2) |  |
| 3. <b>Katılımcı</b><br>(Göstergeler 2)        |  |

**Göstergeler 1:** Ortam, çadır içindeki eşyalar, temizlik, kıyafetler, sembol ve simgeler vb.

**Göstergeler 2:** Güven, korku, tedirginlik, üzüntü, samimiyet, konuyu değiştirme, istekli-isteksiz cevap verme vb.